ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO. 135

TASAVVUFTA FÜTÜVVET

Yazan:

Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed
İbn el-Hüseyn es-SÜLEMÎ

Çevirisiyle birlikte neşreden:
Doç. Dr. Süleyman ATEŞ
A. Ü. İlâhiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi ve Diyanet İşleri Başkanı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO. 135

TASAVVUFTA FÜTÜVVET

Yazan:

Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed
İbn el-Hüseyn es-SÜLEMİ

Çevirisiyle birlikte neşreden:
Doç. Dr. Süleyman ATEŞ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - ANKARA 1977

ÖNSÖZ

Bu eser, büyük mutasavvıf müfessir Ebu Abdi'r-Rahman as-Sülemî'ye aittir. Kâtib Çelebî Sülemî'nin bu eserine işaret etmektedir[1]. Sülemî, 325 (936) tarihinde Neysabur'da doğmuş ve 412 (1021) tarihinde orada ölmüştür. Babası bir mutasavvıf olduğu gibi anne tarafından dedesi İsmail ibn Nüceyd de Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetinde bulunmuş büyük bir mutasavvıf idi. Çocukluğunda babası Hüseyin'i kaybeden Sülemî, zengin dedesi İsmail'in yanında büyüdü. Büyük bir muhaddis, tarihçi ve müfessir oldu. Kendisine kadar dağınık halde bulunan tasavvuf ilimlerinin her dalında eserler telif etti. Mutasavvıfların tefsir hakkındaki görüşlerini bir araya toplayan ansiklopedik tefsiri, tasavvufî tefsir alanında yegâne kaynak oldu. Elimizdeki eser de fütüvvet konusunda yazılmış en eski risaledir.

Feta; genç, yiğit, delikanlı demektir. Çoğulu fityan ve fityedir. Farsça civanmert ve bunun çoğulu civanmerdân da aynı anlamdadır. Eski Arap, fetâ terimiyle ideal olarak zihninde yaşattığı "asîl ve tam manasiyle insan"ı kasdetmekte idi. Fetanın misafirperverliği ve eli açıklığı sonuna, yani kendisinin hiçbir şeyi kalmayıncaya ve tamamîyle fakir düşünceye kadar devam eder. Mücadelede de feta, arkadaşları uğruna hayatını ortaya koyar. Misafirperverliğin ve mücadelede kendini feda etmenin bu en yüksek mertebesi, yani fütüvvet göklere çıkarılmıştır. Fütüvvetin cömertlik bakımından Hatem Taî, yiğitlik bakımından Hz. Alî örnek kahramanları sayılmıştır.

---

1) Keşfu'z-zunūn, II, 1445.

Fütüvveti kendilerine şiar edinen bir topluluğun, daha hicretin ikinci yüzyılında mevcudiyetini biliyoruz. Bu ad, toplum içerisinde birtakım kahramanların unvanı olmuştu. Halife Nasır Lidînillah bu topluluğu kendisine bağlamış ve buna ait şalvarı giyerek Seyyidu'l - Fityân olmuş ve böylece fütüvvet teşkilâtını resmî kontrol altına almıştı. Von Hammer Halife Nasır tarafından kurulan bu fütüvvet teşkilâtıyle şövalyelik arasında bir münasebet görmüş ve ikincisini birincisinden çıkarmak istemiştir.

Fütüvvetin fedakârlık, başkalarını kendi nefsine tercih gibi bazı düşünceleri geniş ölçüde Neysabur tasavvuf okuluna sirayet etmiş ve orada fütüvvet, tasavvufî bir mahiyet kazanmış, bu suretle önceleri toplumsal hayatta bir ideal iken bu defa ruhanî hayatta da bir ideal olmuştur. İşte bilginimiz, bu eserinde fütüvvet ahlâkının gereklerini beş bölüm halinde izah etmektedir.

Mutasavvıflara göre fütüvvet, peygamberlerden kalma bir ahlâk yoludur.Bilhassa İbrahim ve Yusuf Peygamberlerle Ashab-ı Kehf'e ve Yuşa'a feta denmiştir. İbrahim (a.s.)a oğlunu kurban etmesi emredilince gocunması şöyle dursun memnun olmuştu. Ziyafet vermek ve konuk ağırlamak da ondan kaldı. Hem bunlardan, hem de putları kırdığından dolayı feta adını aldı. Yusuf (a.s.) da kendisine kötülük eden kardeşlerini affetmekle fütüvveti hak etmişti. Ashab-ı Kehf de batıla uymayıp Allah'a sığındıklarından dolayı bu adı aldılar. Musa'ya arkadaşlık eden Yuşa'da fütüvvet ahlâkına uyduğundan feta adiyle anıldı. Kısaca fütüvvet, her kötülüğü terk etmek ve her güzel huyu her halde ve her zaman yapmaktır.

* * *

Sülemî bu eserde fütüvvet ahlâkını bir bir göstermekte, her ahlâkı bir hadis veya bir mutasavvıf söziyle destekle-

mektedir. Bu sözlerin hepsini, söyleyenden kendisine kadar gelen bir senetle nakletmiştir. Orijinalde bu senet zinciri görülmektedir. Fakat bıktırıcı olduğu için tercemelerde bu zinciri kısaltmayı gerekli gördük. Örnek olarak iki üç hadisi ve birkaç büyük sözünü tam senediyle verdik. Ötekilerde senedi kısalttık. Yalnız kendisiyle sözün sahibini yazdık, aradaki şahısları kaldırıp bunlara işaret olarak üç nokta koyduk. Bu üç nokta, Sülemî ile sözün sahibi arasında daha bazı şahıslar bulunduğunu gösterir. Senedi tam görmek isteyen, orijinale bakabilir.

Gayemiz, bu büyük İslâm bilginin hâlâ yazmalığını koruyan çok önemli eserlerini ilim âlemine kazandırmak ve tasavvufla uğraşanların istifadesine sunmaktır.

Yaptığımız doktora tezi, Sülemî'nin tefsirini tanıtmıştı. Bu eseri de Ayasofya 2049 numaralı mecmuanın 78a–99a varaklarında bulunan tek nüshasından istinsah ederek tercemesiyle birlikte yayınlıyoruz. Tercemenin asla sadık olmasına dikkat etmekle beraber bazı ifadelerin mota mot çevirisi pek tatsız kaçacağından gerekli yerlerde Türkçe ifadeye uygun tasarruflarda bulunduk.

Bazı kelimelerde, özellikle şairlerin bazı mısralarında müstensih hatâları vardır. Bunları, Sülemî'nin diğer risalelerinde bulabildiğimiz müşterek ifadelerden düzeltmeğe çalıştık. Düzeltme imkânını bulamadığımız kelime ve cümlelerin önüne soru işareti koyduk.

Sülemî'nin Mukaddime fi't-Tasavvuf, Sülûku'l-Ârifîn, Cevâmi'u Âdâbi's-Sûfiyye, Beyânu Ahvâli's-Sûfiyye, Mes'eletu Derecâti's-Sâdikîn, Nesîmu'l-Ervâh, Beyânu Zeleli'l-Fukarâ, Uyûbu'n-Nefsi ve Mudâvâtuhâ adlı risalelerini de neşre hazırlamaktayız.

Bunlar tasavvufun ana kaynaklarındandır. İlk tasavvuf ahlâkının ve prensiplerinin tesbiti ve tasavvuf tarihinin

anlaşılması bakımından bunların terceme ve neşredilmesinin yarar sağlayacağı kanaatindeyiz. Allah'tan başarı ve hidayet talebederiz.

Doç. Dr. Süleyman ATEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 3

SÜLEMİNİN ŞEYHLERİ 9

TAHKİKTE MÜRACAAT ETTİĞİMİZ KAYNAKLAR 19

BİRİNCİ CÜZ' 22

İlk fetâler: 22, fütüvvetin tanımı: 24, dostlarla şakalaşma: 25, Kötülüğe iyilik: 25, başkalarının kusurunu aramamak: 25, dostun evine davetsiz gitmek: 25, yemekte kusur bulmamak: 26, güzel ahlâk sahibi olmak: 26, ülfet etmek: 26, cömertlik: 27, başkalarını sevmek: 27, yemekte edeb: 27, dostlarla iyi geçinmek: 27, başkalarına yardım: 27, kendinden önce başkalarını düşünmek: 28, başkalarına saygı göstermek: 28, şefkat etmek: 28, Allah için sevmek: 29, doğru sözlü olmak: 30, dıştan önce içi düzeltmek: 30, konukseverlik: 30, sadaka vermek: 30, dostların sevincine katılmak: 31, yaptığı iyiliğe karşılık beklememek: 31, tevbe etmek: 31, Allah dostlarını sevmek: 32, kimsenin kusurunu yüzüne vurmamak: 32, çalışmak: 33, inancını düzeltmek: 33, Allah'ın yasaklarına saygı: 33, başkalarına iyi davranmak: 33, Allah'a yönelmek: 33, Allah, Resulü ve evliya ile sohpet: 34, başkalarının kusuruyla uğraşmamak: 34, Allah'a güvenmek: 34, dostlara uymak: 35, sevdiklerine aykırı davranmamak: 35, duâda edeb: 35, nefsi hesaba çekmek: 35

İKİNCİ CÜZ' 37

Dışta ve içte takvâ: 37, açlık: 37, zikir: 37, Allah'ı unutmamak: 37 organları yaratılış gayesinde kullanmak: 38, zikir, ibadet: 38, sevdiğinin buyruklarına uymak: 38, halka iyi zan beslemek: 39, dostlara öğüt vermek: 40, büyüklerin sözlerini dinlemek: 40, şefkatli olmak: 40, nefse hakimiyyet: 41, Allah için eziyete katlanmak: 42, belâya sabır: 42, fakirliğe sarılmak: 42, mâsivâdan geçmek: 43, efendisine hizmetten sevinç duymak: 43, fakirliğin âdâbına yapışmak: 44, halleri ve nefesleri kollamak: 45, tevbeye devam: 46, kötülerle sohpetten kaçınmak: 46, ilimde ma'rifet aramak: 47, tamahtan sakınmak: 47, sevdiğini daima sevmek: 47, gelmeyenin ardına düşmemek: 47, ku-

surlu da olsa müridi kovmamak: 48, kulluk âdâbına sarılmak: 48, dostlarla sohpette serbest ve samimî olmak: 48, mücâhedeye devam etmek: 48, zikredenlere tevazu: 49, fakirleri hizmetinde kullanmamak: 50, verenin ve alanın Allah olduğunu bilmek: 50, daima kusurlu olduğunu düşünmek: 51, dünya için dostlara kırılmamak: 52, dışın ve için âdâbını korumak: 52, halka yüz suyu dökmemek: 53, halveti tercih etmek: 53, ilk hallerin düzgün olmasına dikkat etmek: 54, nefsin arzusuna aykırı gitmek: 54, Allah için ibadet: 55, vaktine önem vermek: 55, ahlâkta zerâfet: 55, her işi Allah'a havale etmek: 56, ikram sahibi olmak: 56, Allah'tan sağlık istemek: 56, aza kanaat: 57, tevâzu': 58, dostların rahatını kendi rahatına tercih etmek: 58, halkla güzel geçinmek: 59, kimseyi azarlamamak: 59, doğruların sözlerini tasdik etmek: 60, dostların cefasına katlanmak: 60, sohpet sebebine riâyet etmek: 60, erlerin kadrini bilmek: 61, dostların sırlarını saklamak: 61, kendini beğenmekten sakınmak: 61, hasetten kaçınmak: 62, güzel ahlâka sarılmak: 62, malını dostlara harcamak: 63, herkese şefkat: 63, dıştan çok içi gözetmek: 64, Allah'a karşı edebe dikkat etmek: 64, hallerini gizlemek: 65, nefsin arzusundan kaçınmak: 65, bedeni itâatle süslemek: 65, dini konusunda cimri, malı konusunda cömert olmak: 66, efendisini herşeyinden üstün tutmak: 66,

DÖRDÜNCÜ CÜZ' 67

İhvânı unutmamak: 67, ihvânı görünce sevinmek: 67, istenmeden iyilik etmek: 68, kötülüğe karşı iyilik etmek: 68, açıkta utanacağı şeyi gizlide yapmamak: 70, sevgiyi misli ile karşılamak: 71, zayıfları korumak: 73, gazaptan sakınmak: 74, başkalarını iyi, kendini kötü görmek: 74, samimi olmak: 74, dinde kendinden üstün, malda kendinden aşağı ile sohpet etmek: 75, içi dışı bir olmak: 76, yalnız Allah'tan korkmak: 76, arkadaşlarının sözünü tutmak: 77, ihvâna sabır: 78, küçüklerin işlerini görmek: 78, iyiliği devam ettirmek: 80, dostlarının dedikodu edilmesini dinlememek: 81, yaptığı iyiliği söylememek: 81,

BEŞİNCİ CÜZ' 82

Dostlarını istemeğe mecbur etmemek: 82, dostların şerefini kendi şerefine tercih etmek: 83, hizmette ayırım yapmamak: 84, fütüvvet şartlarını gözetmek: 84, dostlarla beraber olmaya çalışmak: 85, istenmeden vermek: 86, güzel ahlâka sarılmak: 87, nimetleri erbabına vermek: 87, malını dostlara bezletmek: 87, kulağı kötü sözlerden korumak: 88, komşuluk hakkına dikkat etmek: 89, kötülüğü affetmek: 90, zaman bozulunca uzlete çekilmek: 90, eli darda olan arkadaşlarına yardım: 91, dostlara hiyanet etmemek: 92, fütüvvetin gerekleri: 93-94

SÜLEMİ'NİN, BU KİTAPTA HADİS VEYA MUTASAVVIF SÖZLERİNİ KENDİLERİNDEN RİVAYET ETTİĞİ ŞEYHLERİ

1- ʿAbdullāh ibn Ahmed ibn Ca'fer eş-Şeybânî.

2- ʿAbdullāh ibn ʿAlî aṭ-Ṭûsî, Ebū Naṣr es-Serrâc: Ünlü Kitâbu'l-Lumaʿın yazarıdır. Caʿfer el-Ḫuldî'den ve Ebubekr Muḥammed ibn Dâvûd ed-Duḳḳî'den rivayet etmiştir. 378 (988) yılının Receb ayında vefat etmiştir[1].

3- ʿAbdullah ibn Muḥammed ibn ʿAbdu'r-Raḥmān.

4- ʿAbdullah ibn Muḥammed ibn ʿAlî ibn Ziyād es-Simmiżî, Ebū Muḥammed: Babası ʿAlî ibn Ziyâd, ʿAbdullah ibn Ṭâhir ile birlikte Neysâbur'a gelmişti. Buğdaydan Bağdad simidi yaptığı için önce kendisine, sonra oğluna bu nisbet verilmiştir[2].

5- ʿAbdullah ibn Muḥammed ed-Dımaşḳî, Ebū'l-Ḳāsim.

6- ʿAbdullah ibn Muḥammed ibn İsfendiyâr ed-Dâmeğânî.

7- ʿAbdullah ibn Muḥammed er-Râzî, Ebū Muḥammed: Aslen Rey'li olup Neysâbur'da doğmuş ve yetişmiştir. Cüneyd'in, Ebu ʿOsman'ın, Muḥammed ibn el-Faḍl'in Ruveym'in...sohbetlerinde bulunmuştur. Ebu ʿOsman'ın ileri gelen müridlerindendir. Çok hadis yazmış ve rivayet

1) Şeżerât, III, 91.
2) El-Lubâb fî Tehżîbi'l-Ensâb, I, 561.

etmiştir. İtimada şayan bir bilgindi. 353 (964) de vefat etmiştir[1].

8– ʿAbdullah ibn ʿOsman ibn Yaḥyā.

9– ʿAbdu'r-Rahmān ibn Muḥammed ibn Maḥmud.

10– ʿAbdu'l-ʿAzîz ibn Caʿfer ibn Muḥammed (ibn Muḥammed ibn ʿAbdu'l-Ḥamîd) el-Ḫiraḳî, Ebū'l-Ḳāsim: el-Ḳāsim ibn Zekerîyyâ el-Muṭarriz, Muḥammed ibn Ṭâhir ve başkalarından dinlemiş ve rivayet etmiştir. Hadisi iyi, sağlam bir şeyh idi. 375 (985) yılında ölmüştür[2].

11– ʿAbdu'l-Vāḥid ibn Aḥmed el-Hâşimî.

12– ʿAbdu'l-Vāḥid ibn ʿAlî: Muḥammed ibn Ḥamdûye el-Mervezî'den, el-Ḥüseyn ibn Yaḥyâ ibn ʿAyyâş'tan ve başkalarından hadis dinlemiştir. Sikadir[3].

13– ʿAbdu'l-Vâḥid ibn Bekr el-Verešânî Ebū'l-Ferac: Şiraz köylerinden olan Veresanlıdır. Hadis araştırması için dolaşmış, Ebubekr el-İsmaʿîl'den ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. 372 (982) yılında Hicaz'da ölmüştür[4].

14– Aḥmed ibn Muḥammed (ibn Zekeriyya) en-Nesevî, Ebū'l-ʿAbbas: Bağdad'a gelip orada hadis rivayet etmiştir. Güvenilir bir âlimdi. 369 (979) tarihinde Hicaz'la Mısır arasında bir yer olan Aynûne'de ölmüştür[5].

15– Aḥmed ibn Muḥammed ibn (el-Ḥasan ibn) Yaʿkub ibn Miḳsem, Ebū'l-Ḥasan el-Muḳri', el-ʿAṭṭār: Görmediği kimselerden, hattâ kendisi doğmazdan önce ölmüş insanlardan hadis rivayet etmiştir. Bundan dolayı sika kabul

1) Ṭabaḳātu'ṣ-Ṣûfiyye, s. 451.

2) Târîḫu Bağdâd, X, 462–463; el-Muştebeh, I, 226

3) Târîḫu Bağdad, XI, 12–13.

4) El-Lubâb, III, 267.

5) Târîḫu Bağdâd, V, 9.

edilmemiştir. Kendisi salih bir insandı. 296 (908) yılında doğmuş, 380 (990) yılında ölmüştür[1].

16- Aḥmed ibnʿUbeydullah er-Râzî, Ebū Aḥmed el-Ḥāfız.

17- ʿAlî ibn ʿAbdullāh el-Baṣrî.

18- ʿAlî ibn el-Ḥasan ibn Caʿfer er-Rıḍa el-Ḥāfız.

19- ʿAlî ibn Muḥammed el-Ḳazvinî, Ebū'l-Ḥüseyn eṣ-Ṣûfî: Bağdad'a gelip orada hadis okutmuş, Cürcan'a gitmiş, orada da hadis okutmuştur. Davūd ibn Süleyman el-Gâzî'den ʿAlî ibn Musa er-Rıḍā'nın nüshasını rivayet etmiştir. Sadık bir ihtiyardı[2].

20- ʿAlî ibn ʿÖmer el-Hāfız, Ebū'l-Ḥasan ed-Dâreḳuṭnî: Ünlü muhaddistir. Sülemî bundan çok istifade etmiş, hadis ricali hakkında ondan sorduklarını ve onun cevaplarını Suâlât adlı eserinde toplamıştır[3].

21- Caʿfer ibn Aḥmed ibn ʿAlî ibn Zâid el-Mısrî.

22- Ca'fer ibn Aḥmed er-Râzî, Ebū'l-Ḳāsim: Sülemî, Târîḫu'ṣ-Ṣūfiyye adlı kitabında Ebūbekr Aḥmed ibn Muḥammed'in hal tercemecsini anlatırken: "Bu, bizim şeyhimiz Ebū'l-Kāsim er-Râzî'nin üstadı idi" demiştir[4].

23- Ebū Aḥmed el-Ḥîrî.

24- Ebū ʿAlî el-Caʿferî el-Baṣrî.

25- Ebu ʿAlî el-Beyhaḳî.

26- Ebūbekr ed-Dîvencî.

27- Ebūbekr el-Mufîd.

28- Ebūbekr ibn Caʿfer el-Muzekkî.

---

1) Aynı eser, IV. 429.

2) Lisānu'l-Mîzân, IV, 258, Târîḫu Bağdâd, XII, 69.

3) Târîḫu Bağdâd, XII, 34-40.

4) Târîḫu Bağdâd, IV, 361.

29- Ebūbekr el-Curcânî.

30- Ebū'l-Ferac İbnu'ṣ-Ṣâiğ.

31- Ebū'l-Ḥasan el-Boṣencî, ʿAlî ibn Aḥmed ibn Sehl: Horasan mutasavvıflarındandır. Ebu ʿOsman'la görüşmüş, Irak'ta İbn Atâ'nın, Şam'da Ebu Amr ed-Dımaşḳînin sohbetinde bulunmuş, Şiblî ile bazı meseleler konuşmuş, hadis rivayet etmiştir. 348 (959) tarihinde ölmüştür[1].

32- Ebū'l-Ḥasan ibn Ḳatâde el-Belḫî.

33- Ebū'l-Ḥüseyn el-Fârisî, ʿAlî ibn Hind el-Ḳuraşî: İran'ın ileri gelen bilginlerinden ve şeyhlerindendir. Caʿfer el-Haddâd'ın ve ʿAmr ibn ʿOšman el-Mekkînin sohbetinde bulunmuştur[2].

34- Ebū'l-Ḳāsim el-Muḳri'.

35- Ebū Naṣr el-İṣfahânî.

36- Ebu ʿAmr ibn Maṭar.

37- Ebū'ṭ-Ṭayyib eṣ-Şîrâzî.

38- El-Ḥüseyn ibn Aḥmed ibn Mūsa ibn el-Ḥüseyn ibn ʿAlî, Ebū'l-Ḳāsim: Amcası Ebu'l-Abbas ibn Musa'dan ve başkalarından hadis rivayet etmiştir[3].

39- El-Ḥüseyn ibn Yaḥyâ eş-Şâfiʿî.

40- İbrâhîm ibn Aḥmed ibn Muḥammed ibn Recâ' el-Varrāḳ el-Ebzârî: Irak'a, Cezire'ye, Şam'a gitmiş, çok hadis dinlemiştir, sikadir. 364 (974) tarihinde 97 yaşında iken ölmüştür[4].

---

1) Ṭabaḳātu'ṣ-Ṣûfiyye, s. 458.

2) Aynı eser, s. 399–401; Ḥilyetu'l-Evliyâ, X, 362; Şaʿrânî, Ṭabaḳāt, I, 90.

3) Ṭabaḳātu'ṣ-Ṣûfiyye, s. 241; dip not: 1.

4) El-Lubâb fî Tehẕîbi'l-Ensâb, I 118.

41- İbrâhim ibn Muḥammed, Ebu'l-Ḳāsim en-Nasrâbâżî: Zamanında Horasan şeyhi idi. Şiblî'nin, Rûzbârî'nin ve Ebu Muḥammed el-Murta'iş'in sohbetinde bulunmuştur. Neysâbur'da ikamet etmiş, 366 tarihinde hacca gidip Harem'de mücavir kalmış ve 367 (977) tarihinde ölmüştür. Hadis rivayet etmiştir. Sika idi[1].

42- İbrahîm ibn Muḥammed ibn Yaḥyâ.

43- İsmâ'îl ibn 'Abdullah ibn Muḥammed ibn Mîkâl el-Mîkâlî, Ebū'l-'Abbās: Horasan şeyhidir. Neysabur'da Muḥammed ibn İsḥāk ibn Ḫuzeyme'den ve Ebū'l-'Abbās es-Serrâc'dan, Ehvâz'da 'Abdân el-Ehvâzî'den ve başkalarından hadis dinlemiştir. Kendisinden Ebū Alî en-Neysâbûrî ve başkaları rivayet etmiştir. El-Muḳtedir Billâh, babası 'Abdullah ibn Muhammed el-Mîkâlî'yi Ehvâz ve yöresine hakim tayin edince Ebū'l-'Abbās da babasiyle birlikte Ehvaz'a gitti. Babası, oğlunu yetiştirmek üzere Ebūbekr ibn Dureyd'i getirtti. Ebū'l-'Abbâs, İbn Dureyd' in eğitiminde yetişti. 362 (972) tarihinde öldü[2].

44- İsmâ'îl ibn Aḥmed el-Ḫilâlî.

45- İsmâ'îl ibn Ebî'Alî, Ebū Sa'îd er-Râzî: el-Ḥüseyn ibn Aḥmed ibn Mūsa'dan hadis rivayet etmiştir[3].

46- İsmâ'îl ibn Nuceyd ibn Aḥmed ibn Yūsuf ibn Sālim ibn Ḫâlid es-Sulemî: Sülemî'nin anne tarafından dedesidir. Ebū 'Osman'ın ashabından olup Cüneyd'e de yetişmiştir. Hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir, sikadir. 366 (976) da ölmüştür[4].

47- Manṣūr ibn 'Abdullah el-Varrāḳ.

---

1) Şa'rânî, Ṭabaḳāt, I, 105.

2) El-Lubâb, III, 202.

3) Târiḫu Dımaşḳ, X, 413-414.

4) Ṭabaḳātu'ṣ-Ṣûfiyye, s. 454-457; Sübkî, Ṭabaḳāt, II, 189; el-Muntaẓam, VII, 84, 85.

48– Manṣūr ibn ʿAbdullah (EbuʿAlî ez-Zuhelî el-Ḫālidî) el-Herevî: İbnu'l-Aʿrābî ve el-Asamm'dan rivayet etmiştir. Ebu Saʿîd el-İdrîsî, bunun itimada şayan olmadığını, yalancı olduğunu söylemiştir[1].

49– El-Muʿâfâ ibn Zekeriyyā el-Kaḍî el-Cerîrî.

50– Muḥammed ibn el-ʿAbbâs el-ʿUsmî, Ebū Abdillâh: Heratlıdır. Önce Herat'ta hadis tahsiline başlamış, sonra Neysabur'a gelmiştir. İlk defa 310 (922) tarihinde geldiği Bağdad'a birkaç defa gelip gitmiştir. Kendisinden Muḥammed ibn İsmāʿil el-Varrāḳ, Dāreḳuṭnî ve başkaları rivayet etmiştir. Zaptı sağlam, kadri yüce, sika bir bilgindi. 294 (906) tarihinde doğmuş, 378 (988) tarihinde şehiden ölmüştür[2].

51– Muḥammed ibn ʿAbdullāh ibn ʿAbdu'l-ʿAzîz ibn Şāẕān, Ebūbekr er-Râzî el-Müzekkir, el-Ḥāfıẓ: Çok seyahat etmiş bir bilgindir. Yūsuf ibn el-Ḥüseyn er-Râzî'den, Şiblî'den, Ebū Muḥammed el-Cerîrî'den, Ebūbekr el-Kettânî'den sûfiyye hikâyelerini naklederdi[3].

52– Muḥammed ibn ʿAbdullāh ibn Kurayş.

53– Muḥammed ibn ʿAbdullāh ibn Muḥammed ibn Ṣubayḥ el-Cevherî.

54– (Muḥammed ibn ʿAbdullāh ibn ʿUbeydullāh), Ebū'l-Mufaḍḍal eş-Şeybânî el-Kûfî: Bağdad'a gelmiş, orada birçok bilginlerden hadis rivayet etmiştir. Garip hadisler ve şeyhlerin sorularını rivayet ederdi. Dāreḳuṭnî, kendisini itimada şayan gördüğü için halk, ondan hadis yazmış, fakat sonradan yalanı ortaya çıkınca herkes yazdığını yırtmıştır. Râfıziler için hadis uydururdu. Şarkiyye mescidinde hadis yazdırırdı. 387 (997) tarihinde ölmüştür[4].

---

1) Lisānu'l-Mîzân, VI, 96, 97.
2) Târîḫu Bağdâd, III, 121.
3) Aynı eser, V, 464.
4) Aynı eser, V, 466–468.

55– (Muḥammed ibn Aḥmed ibn İsḥāḳ), el-Hākim Ebū Aḥmed el-Ḥâfız en-Neysâbûrî el-Kerâbîsî: "Kitâbu'l-Kunâ"nın yazarı olan bu ünlü muhaddisin birçok eseri vardır. Henüz yirmi yaşında iken hadis araştırmasına başlamış, Irak'ı, Cezire'yi ve Şam'ı dolaşmıştır. Önce Şam, sonra Tarsus kadısı olmuş, daha sonra da Neysabur'a gelip 378 (988) tarihinde orada ölmüştür[1].

56– Muḥammed ibn Aḥmed ibn Ḥamdân, Ebū ʿAmr: Neysabur muhaddisidir. Zahid ve sikadir. İbn Ṭāhir onun, şîʿaya meyilli olduğunu söyler ama aşırı şîʿî değildir. Hakim de onun müctehid kurralardan ve nahivcilerden olduğunu, sahih şema'lara, olgun usule sahip bulunduğunu söylemiştir. 93 yaşında iken 376 (986) tarihinde ölmüştür[2].

57– Muḥammed ibn Aḥmed ibn İsmāʿīl ibn ʿAbbâs ibn İsmāʿīl, Ebū'l-Ḥüseyn ibn Semʿûn el-Vâʿiẓ: İbn Semʿûn diye meşhur olan bu zat, Hatîb'in belirttiğine göre ḫavâṭır ve işârât ilmi ve vaʿẓ hususunda zamanının bir tanesi idi. Halk onun hikmetlerini ve sözlerini toplayıp yazmışlardır. Kerametleriyle ünlüdür. 300 (912) yılında doğmuş, 387 (997) yılında ölmüştür[3].

58– (Muḥammed ibn el-Ḥasan ibn Saʿîd), Ebū'l-ʿAbbās ibn el-Ḫaşşâb el-Haḥramî: Ebū Caʿfer ibn ʿAbdullāh el-Ferğânî ve Ebūbekr eş-Şiblî'den hikâyeler nakletmiştir. Zekî ve çok dindar bir insan olan bu mutasavvıf, Mekke'ye gidip 361 (971) yılında orada ölmüştür[4].

59– Muḥammed ibn İbrāhîm ibn ʿAbde.

60– Muḥammed ibn Maḥmūd el-Faḳîh el-Mervezî.

1) Teẕkiratu'l-Ḥuffāz, III, 174–176.
2) Lisānu'l-Mîzân, V, 38.
3) Târîḫu Bağdād, I, 277.
4) Aynı eser, II, 209.

61- Muḥammed ibn Muḥammed ibn Ya'kūb ibn el-Ḥaccâc el-Ḥaccâcî: Zamanında Horasan hafızı idi. İbn Ḫuzeyme'den, Ebu'l-ʿAbbâs es-Serrâc'dan ve başkalarından hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. Kendisinden de el-Ḥākim Ebū Abdillāh ve Ebū ʿAbdi'r-Raḥmān es-Sulemî rivayet etmişlerdir. Sika olan ve Şam'ı, Hicaz'ı, Cezire'yi dolaşan bu zat, 368 (978) tarihinde Neysabur'da ölmüştür[1].

62- Muḥammed ibn Ya'kūb ibn Yūsuf ibn Ma'kal ibn Sinân ibn ʿAbdullah, Ebū'l-ʿAbbās el-Aṣamm: 76 yıl kendisinden hadis dinlenmiştir. Sika bir hafız idi. Önce İsfahan'da, sonra Hicaz'da ve Mısır'da hadis tahsil etti. Şam, ʿAskalan, Dimyāt, Ḥumus, Cezîre Muṣul ve Kûfe'yi gezdi, Bağdad'a geldi. otuz yaşında büyük bir muhaddis olarak Horasan'a döndü. 247 de doğup 346 da ölmüştür. Sülemî bundan çok rivayet etmiştir[2].

63- Muḥammed ibn ʿAbdu'l-Vâḥid er-Râzî.

64- Muḥammed ibn ʿAḥmed ibn İbrahîm en-Nesevî.

65- Muḥammed ibn Aḥmed ibn Tevbe el-Mervezî.

66- Muḥammed ibn el-Ḥasan ibn Muḥammed Ḫâlid, Ebū'l-ʿAbbās.

67- Muḥammed ibn ʿİmrân (ibn Mūsa ibn ʿUbeyd el-Kâtib) el-Marzubânî: Bağdadlıdır. Âdâba dair haberler nakletmiştir. Güzel tasnifleri vardır. 296 (908) de doğmuş, 384 (994) de ölmüştür[3].

68- Muḥammed ibn Süleyman ibn Muḥammed, Ebū Sehl es-Su'lûkî: Çağının imamı idi. Şerîʿat ilimlerini çok iyi bilirdi. Neysabur'da EbūʿAlî eš-šeḳafî'den fıkıh öğrenmiş, İbn Ḫuzeyme'den ve Ebū'l-ʿAbbās es-Serrâc'dan ve

1) El-Lubâb, I, 278.

2) El-Lubâb, I, 56.

3) El-Lubāb, III, 124.

başkalarından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de el-Hākim, ve başkaları rivayet etmişlerdir. Sülemî bu şeyhten çok istifade etmiş, hattâ elinden tasavvuf hırkası giymiştir. 369 (979) tarihinde ölmüştür[1].

69- Muḥammed ibn Ṭâhir (ibn Muḥammed ibn el-Ḥasan) el-Vezîrî, Ebū Naṣr: Neysâburludur. Bilgisi çok, dili fasih, vaʿzı güzel bir bilgindi. Ebū Hāmid ibn Bilâl el-Bezzâz'dan, Ebu ʿAlî eš-Šeḳafî'den ve başkalarından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de el-Ḥākim Ebū ʿAbdillāh ve Sülemî rivayet etmişlerdir. 365 (975) yılında ölmüştür[2].

70- Naṣr ibn Ebî Naṣr (Muḥammed ibn Aḥmed ibn Yaʿḳūb) Ebū'l-Faḍl el-ʿAṭṭâr: Ḥâfız, tenkitçi ve sağlam idi. Tasavvufta başta gelirdi[3].

71- ʿÖmer ibn Aḥmed ibn ʿOsmān, Ebū Hafṣ ibn Şâhîn: İbn Şâhîn adiyle tanınmış ünlü bir vaizdir. Aslen Merverūzludur. Horasan'dan Bağdad'a gelmiş, orada yerleşmiştir. 297 (909) yılında doğmuş, 385 (995) yılında ölmüştür. 330 eser yazmıştır. Et-Tefsîru'l-Kebîr'i bin cüzdür. Müsned'i 1500, tarih'i 150, zühd'ü 100 cüzdür. Güvenilir, sağlam bir bilgindi. Yanında Şafiî gibi fakihler anıldığında: "Ben Muhammediyyu'l-mezhebim" derdi[4].

72- Saʿîd ibn Aḥmed ibn Muḥammed ibn Caʿfer Ebū ʿOsman en-Neysâbûrî: Bağdad'a gelmiş, orada hadis okutmuştur. 369 (979) yılında hac dönüşünde ölmüştür[5].

73- Saʿîd el-Maʿdânî: (Aḥmed ibn Saʿîd ibn Aḥmed ibn Muḥammed ibn Maʿdân el-Faḳîh el-Maʿdânî): Hadis

1) Aynı eser, II, 56; Lâmiʿî. Nefeḥâtu'l-Üns tercümesi, s. 352.
2) El-Lubāb, III, 273.
3) Şeẕerât, III, 106.
4) Târîḫu Bağdâd, XI, 265-268.
5) Aynı eser, IX, 111.

aramak için Irak'a, Hicaz'a gitmiştir. Ebūbekr ibn Ḫuzeyme'den ve Ebū'l-ʿAbbās es-Serrâc'dan hadis dinlemiştir. Kendisinden el-Hâkim Ebū ʿAbdillâh..., Ebū ʿAbdi'r-Raḥmān es-Sulemî ve başkaları rivayet etmişlerdir. Çok eser yazmıştır. 291 (903) yılında doğmuş, 375 (985) yılında ölmüştür[1].

74– Saʿîd ibn Muḥammed eş-Şâşî.

75– ʿUbeydullāh ibn Muḥammed ibn Muḥammed ibn Ḥamdân ibn Baṭṭa, Ebū ʿAbdillāh el-Baṭṭa el-ʿUkberî el-Baṭṭî: Ḥanbelî fakihlerindendir. İyi hadis bilirdi. Hakkında dedikodu olmuştur. 387 (997) yılında ölmüştür[2].

76– ʿUbeydullah ibn ʿOsman ibn Yaḥyâ, Ebū'l-Kâsim ed-Daḳḳaḳ: İbn Cenîḳā diye meşhurdur, doğu tarafından gelmiştir. 318 (930) yılında doğmuş, 390 (999) yılında ölmüştür. Kitabeti doğru, semaʿı çok, rivayeti sağlam bir bilgindi. Huyu güzeldi. Çoğunlukla Ebu'l-Ḥasan ibn Furāt'tan hadis dinlemiştir. Sika ve sağlamdır[3].

77– Yūsuf ibn Şâliḥ.

---

1) El-Lubâb, III, 157.

2) Aynı eser, I, 130.

3) Târîḫu Bağdâd, X, 377–378.

TAHKİKTE MÜRACAAT ETTİĞİMİZ KAYNAKLAR

Ḳur'ânı Kerîm

ʿAsḳalânî, Şihâbu'd-dîn Ebū'l-Faḍl Aḥmed ibn ʿAlî ibn Ḥacer, Lisanu'l-Mîzân, Ḥaydarâbâd, 1329.

Bağdâdî, Ebūbekr Aḥmed ibn ʿAlî el-Haṭîb, Târîḫu Bağdâd, Mıṣır 1349/1931.

Buḫârî, Ebū ʿAbdillâh Muḥammed ibn İsmâʿîl el-Câmiʿu'ṣ-Ṣaḥîḥ, Leiden 1862 ve Mıṣır baskıları.

Gölpınarlı, Prof. Abdu'l-Bakî, İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, c. II, Ekim 1949–Temmuz 1950, No. 1–4.

al-Ḥamavî, Ebu ʿAbdillāh Yāḳūt ibn ʿAbdullāh, Muʿcemu'l-Buldān, Mıṣır 1323/1906.

İbnu'l-Cevzî, Ebū'l-Ferac ʿAbdu'r-Raḥmān ibn ʿAlî, el-Muntazam, Ḥaydarâbâd 1307.

İbnu'l-Eŝir, ʿİzzu'ddin ʿAlî ibn Muḥammed, el-Lubâb fî-Tehẑibi'l-Ensāb Mısır 1357.

İbn Ḥanbel, Ebū ʿAbdillâh Aḥmed ibn Muḥammed eş-Şeybânî, Musned, Mısır 1313.

İbnu'l-ʿİmād, Ebū'l-Felâh ʿAbdu'l-Ḥayy ibn Aḥmed ibn Muḥammed eṣ-Ṣâliḥî, Şeẑerâtu'z-Ẑeheb fî Aḫbâri men Ẑeheb, Ḳāhire 1350.

İbn Mâce, Ebū ʿAbdillâh Muḥammed ibn Yezîd, es-Sunen, Muḥammed Fuâd ʿAbdu'l-Bâḳî neşri, Mıṣır 1373/1953.

Mālik ibn Enes, Ebū ʿAbdillāh el-Aṣbahî, Muvaṭṭa', Delhi, 1320.

el-İṣfahānî, Ebu Nuʿaym Aḥmed ibn ʿAbdullâh, Ḥilyetu'l-Evliyā ve Ṭabaḳātu'l-Aṣfiyā, Mıṣır, 1351/1933.

Kâtip Çelebî, Muṣṭafā ibn ʿAbdullāh, Keşfu'z-Ẓunūn ve Esmâu'l-Kutubi ve'l-Funūn, Maʿârif Matbaası, 1360/1941.

Lâmiʿî, Maḥmūd ibn ʿOšman ibn ʿAlî, Terceme-i Nefeḥâtu'l-Uns, İstanbul, 1270.

Müslim ibn Ḥaccāc, Ebū'l-Ḥüseyn el-Ḳuşeyrî, el-Câmiʿu'ṣ-Ṣahîh, İstanbul, 1329–1933.

Nesâ'î, Ebū ʿAbdi'r-Raḥmān Aḥmed ibn Şuʿayb ibn ʿAlî, es-Sunen, Mıṣır 1383/1964.

Semʿânî, el-Ensâb,

es-Subkî, Tâcu'd-dîn Ebu Naṣr ʿAbdu'l-Vahhâb ibn Takiyyu'd-dîn, aṭ-Ṭabaḳātu'ṣ-Ṣāfiʿiyyeti'l-Kubrâ, Mıṣır, 1324.

Sülemî, Muḳaddime fî't-Tasavvuf, Kahire...

Sülemî, Ebū ʿAbdi'r-raḥmān Muḥammed ibn el-Ḥüseyn ibn Muḥammed ibn Mūsâ, Ṭabakātu'ṣ-Ṣûfiyye, Nuruddîn Şuraybe neṣrî, Mıṣır 1372/1953.

Sülemî, Su'âlâtu Ebî ʿAbdi'r-Raḥmān es-Sülemî, Topkapı Sarayı, Aḥmed III. Kütüphanesi, No. 624, 157b–172a.

Şaʿrânî, ʿAbdu'l-Vahhâb, aṭ-Ṭabaḳātu'l-Kubrâ, Mıṣır, 1355.

Tirmiẑî, Muḥammed ibn ʿİsa ibn Ševre, el-Câmiʿu'ṣ-Ṣaḥîḥ, Mıṣır, 1382/1962.

Wencinck, Concordance Et Indices De La Tradition Musulmane, Leiden, E.J. Brill, 1936.

Žehebî, Ebū ʿAbdillāh Muḥammed ibn Aḥmed ibn ʿOsmān ibn Ḳaymāz, el-Muştebeh fî'r-Ricāl; Esmā'ihim ve Ensābihim, Dâru İḥyā'i'l-Kutubi'l-ʿArabiyye, 1962.

Žehebî, Ebū ʿAbdillāh Muḥammed ibn Aḥmed.., Težkiratu'l-Ḥuffâẓ, Ḥaydarâbâd, 1376/1956.

BİRİNCİ CÜZ'

Rahman ve Rahim Allah'ın adiyle başlar' O'na dayanırız[1]

O Allah'a hamdolsun ki fütüvvet yolunu, yapılması gerekli, güzel şeylere götüren en açık yol kıldı. Onu kötülüklerden ve kusurlardan temizleyip mertebelerin en yücesine çıkardı. Gönderilmiş peygamberleri ve kendine yaklaşmış seçkin kulları onu sevdiler. İsmi doğruluk defterine temiz olarak yazılan ve kendisine Hak yolu açılan herkes, onun gereklerini yerine getirdi, onun mertebelerinde oturmağa devam etti.

Fütüvvet da'vetine ilk koşanların, mürüvvet ahlâk ve şerefini koruyanların ilki, (yeryüzü anlamındaki) edîm'den gelen Âdem'dir ki ismi irade mahallinde sabit, cismi haşmet evinde sakin, nurlarla ve ma'sumlukla desteklenmiş, keramet tâciyle taclanmış, selâmet evine girmiştir. Fütüvveti Kabil kovunca Habil onu kabul etti, Şît onun hakkını yerine getirdi, onu her türlü çirkin şeylerden korudu, İdris de onunla yüksek mekâna çıkartıldı, İblîs'in tuzağından kurtarıldı. Fütüvvet sevgisiyle Nuh, çok inledi ve üzerinde fütüvvetin nuru parladı. Âd onunla isimlendirildi, kibre dönmedi. Fütüvvet ile Hûd, ahidlere güzel vefa gösterdi, fütüvvetle Salih, kötülüklerden kurtuldu, İbrahim Halîl fütüvvetle nâm alıp putların ve heykellerin başlarını kırdı, fütüvvetle İsmaîl yüce Padişah'ın emrine kurban oldu, fütüvvetle Lût inişi olmayan yüce makama çıktı, fütüvvetle İshak ta buluşma gününe kadar (ibadetle) kaim oldu, Ya'kub (fütüvvet) sebeplerine yapıştı, fütüvvetle Eyyub'un hastalığı açıldı. Fütüvvetle doğru Yusuf,

yolların en güzelinde yürüdü, onunla her zaman başarıya ulaştı. Zülkifl, fütüvvetin yüce rütbesine uyup güzel, hoşnudedici işlerini yaptı. Şu'ayb onun (yarış alanındaki) kamışlarını kaparak (erlikte birincilik) aldı, her şüpheden ve kusurdan uzak kaldı. Musa fütüvvet kaftanını giyip çalımlandı, Hârûn ona uyup güzel söz söyledi. Ashab-ı Kehf ve Rakîm onunla şereflendi, kurtuldu ve nimet evine erdi; Dâvud'un kalbi onunla hayat buldu; fütüvvet yüzünden kendisine rükû ve sücud tatlı geldi. Fütüvveti Davud'dan Süleyman aldı, insanlar ve cinler fütüvvet yüzünden Süleyman'ın emrine verildi. Fütüvvet şartları kendisine sahih yapılan Yunus, fütüvvetin gereklerine uydu. Zekeriyya fütüvvetle safâ yurduna girdi. Yahya fütüvvete sadık olup tasadan kurtuldu, zor şartlarda fütüvvete sarıldı da üzüntüye ve ızdıraba düşmedi. As'as İsa onunla açık bir nur alıp parladı, Ruh ve Mesîh onunla unvan aldı. Fütüvvetle Muhammed (s.a.v.) e açık fetih verildi, iki kardeş (Ebubekir- Ömer) i ve amcası oğlu Ali'yi fütüvvet emîni yaptı.

Allah'ım, bu sohbetin haklarını yerine getirmeğe bizi muvaffak eyle, bu nisbetin bereketlerini üzerimize çevir, bizi bu hakikatlerin ehlinden yap, bununla bizi yolların en güzelinde yürüt. "*Kim Rabbiyle buluşmayı arzu ederse iyi iş yapsın, Rabbine ibadete hiçbir şeyi ortak yapmasın*".[1] Ni'metleri ebedî olan Allah'a hamdolsun, güç ve kuvvet o yüce, büyük Allah'a mahsustur "*ki bir çocuk edinmedi, mülk(ün)de ortağı yoktur; düşkün olup da bir dosta ihtiyaç göstermedi. O'nu gereği gibi büyükle*".[2] O Allah'a hamdolsun ki kereminin izlerini seçkin kullarının üzerinde gösterip onları emirlerine uymağa sevk etti, kendisine karşı gelmekten uzaklaştırdı. Onların bulundukları makamlardaki

1) Kehif Suresi: 110.

2) İsra Suresi: 111.

hallerinin, kendi Halîli (Salât ve selâm ona) ni süslemiş bulunduğu hal olduğunu bildirdi -ki fütüvvettir- dedi ki: "*Onları söyleyip duran bir feta işittik, ona İbrahim denilir, dediler.*"[1] Sevdiğine fetâ adını verdi, çünkü o, fütüvvetle işaretlenip onunla adlanınca kendi nefsinde, ailesinde, malında ve çocuğunda bulunan her sevgiyi Allah'a verdi; içini her şeyden boşaltıp hepsini her şeyin sahibine bıraktı. Kâinattan ve içinde bulunan her şeyden boşaldı. Sonra (Allah), seçkin velilerini de bu isimle anarak: "*Onlar Rablarına* (vasıtasız, delilsiz) *inanmış fetâlardı*[2]" dedi. Onlar Rablarına, sırf Rabları için inandıklarından dolayı fazla hidayetle ikram edildiler de ta yaklaşma sergileri üstüne çıktılar ve "*Dediler : Rabbımız, ey göklerin ve yerin Rabbı*[3]" Hak onlara kendi elbiselerinden bir elbise giydirdi, onları yüce gözetimine aldı, kendi çevirmelerinin lâtîfelerinde yönetti de: "*Onları sağ tarafa ve sol tarafa çeviririz*[4]" dedi. Her fütüvvet yoluna giren kimse de Hakk'ın gözetimi, himayesi, idaresi ve koruması altında bulunur.

Allah sana rızasını ikram etsin, fütüvvetten sordun, öyle ise bil ki fütüvvet: (Allah'ın) emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zahiren ve batınen, gizli ve açık ahlâkın en güzeline sarılmadır. Her hal ve her vakit senden bir çeşit fütüvvet ister. Fütüvvetsiz hiçbir hal yoktur: Rabbına karşı kullanacağın fütüvvet var, Peygamber'in (s.a.v.)e karşı kullanacağın fütüvvet var, ashaba karşı kullanacağın fütüvvet var, salih geçmişlere karşı kullanacağın fütüvvet var, şeyhlerine karşı kullanacağın fütüvvet var, ihvanına (dostlarına) karşı kullanacağın fütüvvet var ve yazanların en kerimi meleğine karşı kullanacağın fütüvver var.

1) Enbiya Suresi: 60.
2) Kehif Suresi: 13.
3) Kehif Suresi: 14.
4) Kehif Suresi: 18.

İşte ben özetle bunlardan bazı kısımları açıklayacağım, Peygamber (s.a.v.)in sünnetlerinden, selefin sözlerinden âdâb ve ahlâkından bahsedeceğim. Bu hususta ve bütün işlerimde Allah'tan yardım dileyerek başlıyorum. O bana yeter, ne güzel vekildir.

Fütüvvet gereklerinden biri, dostlarla şakalaşma, onların ihtiyaçlarını karşılamadır. Abdurrahman ibn Muhammed ibn Mahmud-Ahmed ibn Muhammed ibn Yahya-Muhammed ibn al-Ezher-Muhammed ibn Abdillah al-Basrî-Ya'lâ ibn Meymun-Yezîd az-Zakkaşî-Enes ibn Malik (r.a.) yoliyle bize gelen hadiste Allah'ın Resulü (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim bir mü'mine lâtîfede bulunur, yahut onun küçük veya büyük dünyevî ihtiyaçlarından bir ihtiyacını görürse kıyamet gününde Allah'ın, onun emrine bir hizmetçi vermesi, Allah'ın üzerine bir hak olur."

Fütüvvet gereklerinden biri de kötülüğü iyilikle karşılamak, kabahati cezalandırmamaktır. Muhammed ibn Abdillah ibn Muhammed ibn Sabîh al-Cevherî-Abdullah ibn Muhammed ibn Abdirrahman ibn Şîrûye-İshak ibn İbrâhîm al-Hanzalî-Kabîsa-Suneyn-Ebu İshak-Ebu'l-Ahvas yoliyle duyduğumuz hadiste Ebu'l-Ahvas'ın babası şöyle dedi: "Dedimki 'Ya Resulâllah, bir adama gitsem o bana kardeşlik edip (ihtiyacımı) görmese o da bana geldiği zaman aynı şeyi ben de ona yapayım mı?' Hayır, dedi."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostların hatâlarını aramaktan vazgeçmektir. Ahmed ibn Umeyr... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediği bize geldi: "Eğer sen müslümanların hatâları peşine düşersen onları bozarsın veya onları bozmaya yüz tutarsın."

Fütüvvet gereklerinden biri de güvendiği kimsenin evine davetsiz gitmektir. Abdullah ibn Muhammed ibn Yezdâniyâr... yoliyle Ebu Hüreyre (r.a.)in şöyle dediği

bize geldi: "Ebubekir ve Ömer (Allah ikisinden de razı olsun) otururken Peygamber (s.a.v.) çıkageldi, 'Burada niçin oturuyorsunuz?' dedi. Dediler ki: 'Seni gerçek ile gönderene andolsun ki bizi buraya çıkaran açlıktır.' Buyurduki: 'Ensardan falanın evine gidin.'...".

Fütüvvet gereklerinden biri de önüne getirilen yemekte kusur bulmamaktır. Muhammed ibn Abdillah ibn Muhammed ibn Sabîh...yoliyle Ebu Hüreyre (r.a.) in şöyle dediğini duyduk: "Allah'ın Resulü (s.a.v.), hiçbir yemeği ayıplamazdı. İştahı varsa yerdi, yoksa yemezdi."

Fütüvvet gereklerinden biri de güzel ahlâk sahibi olmaktır. Çünkü güzel ahlâk cennet ehlinin ahlâkıdır. Ebu'l-Kasım İbrahim ibn Muhammed an-Nasrabâzî... yoliyle duyduk ki: Enes (r.a.) hasta oldu, dostlarından biri onu sormaya geldi. Enes hizmetçisine dedi ki: 'Bir ekmek parçasıda olsa ihvanımıza ver; zira ben Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini işittim: 'Mekârim-i ahlâk (güzel ahlâk) cennet ehlinin işlerindendir."

Sünnet olan mekârim-i ahlâk:

Hâfız Muhammed ibn Muhammed ibn Ya'kub...yoliyle Peygamber (s.a.v.)in şöyle dediğini duyduk: "Allah için ziyaretleşme mekârim-i ahlâktandır. Ziyaret edilen kimse, yanında ne varsa onu kardeşine ikram etmelidir. Yanında sadece bir damla su dahi olsa (onu ikram eder). Eğer ikram etmesi mümkün olan şeyi kardeşine ikram etmezse o kimsenin gündüzü ve gecesi Allah'ın gazabı içinde kalır."

Fütüvvet gereklerinden biri de ülfet etmek, kaynaşmaktır. Muhammed ibn Muhammed ibn Ya'kub al-Haccâcî... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini duyduk: "Mü'min, kendisiyle ülfet edilendir. Ülfet etmeyen ve ülfet edilmeyen kimsede hayır yoktur. İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olandır."

Fütüvvet gereklerinden biri de cömertliktir. Ebu'l-Huseyn ibn Sabîh... yoliyle Aişe (r.a.)in şöyle dediğini duyduk: "Allah'ın Resulü (s.a.v.) buyurdu ki: 'Cennet cömertlerin evidir'."

Fütüvvet gereklerinden biri de eski sevgiyi korumaktır. Merv'de Fakih Muhammed ibn Mahmud al-Mervezi... yoliyle Aişe (r.a.) nın şöyle dediğini duyduk: "Allah'ın Resulü (s.a.v.) buyurdu ki: 'Allah, eski dostluğu korumayı sever'." al-Hâfız Ebu Alî-İshak ibn İbrahim al-Mavsılî-Abdullah ibn İbrahim yoliyle de bu hadisi duyduk.

Fütüvvet gereklerinden biri de kişinin, dostlarını ve komşularını gözetmesidir. İbrahim ibn Muhammed ibn Yahya... yoliyle ibn Abbas (r.a.) in, İbnu'z-Zubeyr'e hediye götürdüğünü ve şöyle dediğini işittim: "Yanı başındaki komşusu aç iken kendisi doyan kimse mü'min değildir."

Fütüvvet gereklerinden biri de götürdüğü şeyi yerken edebe riâyet etmektir. İbrahim ibn Ahmed al-Bezzârî... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.) in şöyle dediğini işittim: "Biriniz kardeşinin lokmasına gözünü dikmesin."

Fütüvvet gereklerinden biri de günah olmayan hususlarda dostları idare etmektir. İsmail ibn Ahmed al-Hilâlî... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini duyduk: "Allah'a imandan sonra aklın başı, hakkı terk etme olmayan hususlarda halkı idare etmektir."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara yardım etmek, onlara uymaktır. İsmail ibn Ahmed al-Hilâlî... yoliyle Ebu Saîd adl-Hudri (r.a.)nin şöyle dediğini duyduk: "Bir adam Allah'ın Resulü (s.a.v.) için yemek yaptı, kendisini ve ashabını davet etti. Yemek (önlerine) konulunca içlerinden biri 'Ben orucum' dedi Allah'ın Resulü (s.a.v.) buyurdu ki: Kardeşiniz sizi davet etti, sizin için zahmete girdi, şimdi ye, sonra istersen yerine bir gün tutarsın'."

Fütüvvet gereklerinden biri de kendi ailesinden önce arkdaşlarına acımaktır. İsmail ibn Ahmed al-Hilâlî... yoliyle Alî (r.a.)den duyduk ki Allah'ın Resulü (s.a.v.)in kızı Fatıma, kendisinden bir hizmetçi istemiş, Alî cevaben demiş ki: "Ehl-i suffayi bırakayım karınları açlıktan bükülsün, sana hizmetçi tutayım öyle mi?"

Fütüvvet gereklerinden biri de malında, dostlarının kendi malları gibi tasarruf etmelerine müsaade etmektir. Muhammed ibn Abdillah ibn Zekeriyya... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in, Ebubekir'in malında kendi malı gibi tasarruf eder olduğunu duyduk.

Fütüvvet gereklerinden biri de misafiri ve ziyafet vermeyi sevmektir. Muhammed ibn Kureyş... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini duyduk: "Misafir kondurmayan bir topluluk ne kötüdür." Yine Muhammed ibn Abdillah senediyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediği rivayet edilir: "Misafir kabul etmeyen kimsede hayır yoktur."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara saygı ve (geldiklerinde) yerinden deprenmektir. İsmail ibn Abdillah al-Mîkâlî... yoliyle Vâsile ibn al-Hattâb al-Kuraşî'nin şöyle dediğini duyduk: "Bir adam mescide girdi, Peygamber (s.a.v.) içeride yalnız idi. Peygamber (s.a.v.) yerinden deprendi, kendisine denildi ki:

— 'Ya Resulâllah, yer geniştir'. buyurdu ki:

— 'Mü'minin hakkı vardır'."

Fütüvvet gereklerinden biri de her halde doğru olmaktır. Ebu Amr Muhammed ibn Ca'fer ibn Matar ve Muhammed ibn İbrahim ibn Abede... yoliyle Urve (r.a.)in şöyle dediğini duyduk: "Süfyan ibn Abdillah as-Sekafî:

— Ya Resulâllah, dedi, bana İslâm'dan öyle bir amel söyle ki artık senden sonra kimseden onu sormayayım. Buyurdu ki:

— Allah'a inandım, de, sonra doğru ol."

Fütüvvet gereklerinden biri de gözü tok ve gönlü geniş olmaktır. Ebubekir ad-Dîvenci... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini duyduk: "Ümmetimin ebdali, cennete amelleriyle girmediler, Allah'ın rahmeti, gözlerinin tokluğu ve gönüllerinin genişliği ile girdiler."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara şefkat ve onlara karşı zarif davranmaktır. Ebu Amr Muhammed ibn Ahmed ibn Hamdân... yoliyle Ebu Said al-Hudrî'nin şöyle dediğini duyduk: "Biz bir seferde Allah'ın Resulü (s.a.v.) ile beraber iken devesine binmiş bir adam çıkageldi. Sağa, sola vurmağa başladı. Allah'ın Resulü (s.a.v.) buyurdu ki: 'Kimin fazla bir bineği varsa onu bineği olmayana versin. Kimin fazla azığı varsa onu azığı olmayana versin..' Çeşitli malları saydı, saydı nihayet biz zannettik ki hiçbirimizin fazla malda hakkımız yoktur."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah için sevişmek, birbirine gidip gelmektir. Muhammed ibn Abdillah ibn Sabîh... yoliyle Yüce Allah'ın, Peygamberi (s.a.v.)inin dilinden şöyle buyurduğunu işittik: "Benim için sevişenler, benim sevgimi hak ettiler; (mallarını) bol bol verenler, benim sevgimi hak ettiler; benim için birbirini ziyaret edenler, birbirine gidip gelenler benim sevgimi hak ettiler."

Fütüvvet gereklerinden biri de garipleri sevmek ve onların hakkını yerine getirmektir. Bize Abdullah ibn Muhammed ibn Alî ibn Ziyad... Abdullah ibn Amr yoliyle Peygamber (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Allah'ın en çok sevdiği şey gariplerdir.

— Ya Resulâllah, kimdir onlar? dediler. Buyurdu ki:

— Dinleriyle kaçanlardır. Kıyamet günü onlar Meryem oğlu İsa Aleyhisselâm'a götürülürler."

Fütüvvet gereklerinden biri de doğru sözlü olmak, emaneti ödemektir. Bize Abdullah ibn Muhammed as-Simidî... Abdullah ibn Amr yoliyle Resullah (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Dört şey vardır ki bunlar sende olursa dünyadan kaybettiğinin önemi yoktur: Emaneti koruma, doğru söyleme, güzel huy ve helâl kazanç."

Fütüvvet gereklerinden biri de salihlerin elbisesine bürünmeden önce içini düzeltmektir. Bize Abdillah ibn Ahmed aş-Şeybânî... Hasan yoliyle Resulullah (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Kalbleriniz temiz olmadıkça sof giymeyiniz. Zira bir insan çer-çöp düşünceler üzerine sof giyerse Göğün Cebbârı onu çıkarır, atar."

Fütüvvet gereklerinden biri de ziyafet vermek, misafire güzel ikramda bulunmaktır. Bize Muhammed ibn al-Fadl ibn İshak... Ebu Hüreyre (r.a.) yoliyle Resulullah (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa misafirine güzel ikramda bulunsun."

Fütüvvet gereklerinden biri de arkadaşlar başladıktan sonra yemeğe başlamaktır. Bize Muhammed ibn Ya'kub al-Asamm... Ca'fer ibn Muhammed yoliyle babası Muhammed'in şöyle dediğini haber verdi: "Allah'ın Resulü (s.a.v.) bir toplulukla yemek yediği zaman yemeğe en son başlayan olurdu."

Fütüvvet gereklerinden biri de malından asıl kendisine kalanın, elinde tuttuğu değil, sarf ettiği olduğunu bilmektir. Bize Abdullah ibn Muhammed ibn Alî... Amr ibn Şurahbîl yoliyle Aişe (r.a.)nın şöyle dediğini haber verdi: "Allah'ın Resulü (s.a.v.)e bir koyun hediye edildi. Koyunu taksim etti. Dedim ki:

— Bize sadece boynu kaldı. Allah'ın Resulü (s.a.v.) buyurdu ki:

— Bize boynu hariç tamamı kaldı."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanın sevinci sırasında (nafile) orucunu bozmaktır. Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Muhammed ibn Kureyş... Nâfi' ibn Amr yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Bir kimse oruçlu olarak bir müslüman kardeşinin yanına gittiği zaman (gittiği kimse) kendisinin orucunu açmasını isterse açsın."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanla güzel geçinmek, eğlenmek, gülüşmektir. Bize Bağdad'da Abdulâzîz ibn Ca'fer Hasan ibn Huseyn yoliyle Hüseyin'in şöyle dediğini haber verdi: "Ca'fer ibn Muhammed (as-Sadık)e dedim ki:

— Kurban olayım, Peygamber (s.a.v.)de şakalaşma var mıydı? Dedi ki:

— Allah onu, eğlenmede büyük ahlâk ile nitelemiştir. Allah peygamberlerini gönderdi, onlarda sıkıntı, üzüntü vardı. Muhammed (s.a.v.)i ise şefkat ve rahmetle gönderdi. Onun, ümmetine şefkatinden biri de onlarla (şakalaşıp) eğlenmesi idi. (Böyle yapardı) ki hiçbiri, kendisine bakamayacak derecede hürmet etmesin. Babam Muhammed, babası Alî-babası (Hüseyin)den naklen bana anlattı ki "Allah'ın Resulü (s.a.v.) şöyle dedi: 'Allah, dostlarının yüzüne somurtan insana buğz eder.."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, nefsini ve fiillerini düşünmemesi ve yaptığı işten karşılık beklememesidir. Muhammed ibn Abdillah ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: Ebu'l-Abbâs ibn Atâ'ya, Allah'ın gazabına en yakın şeyin ne olduğu soruldu da dedi ki: "Nefsini ve fiillerini görmek, bundan kötüsü de yaptığı işlere karşılık beklemektir."

Fütüvvet gereklerinden biri de tevbeye sarılmak, sağlam bir irade ile tevbe ettiği şeye bir daha dönmemeğe karar vermek suretiyle tevbeyi güzel yapmaktır. Mansur ibn Abdillah'tan Ebu'l-Huseyn al-Müzeyyin'in şöyle dedi-

ğini işittim: "Tevbe üç şeyle sahih olur: Geçmişe pişman olmak, tevbe ettiğine bir daha dönmemeğe kesin karar vermek ve kalben korkmak. Çünkü insan, günahlarını iyi bilir, oysa yaptığı tevbenin kabul mü edileceğini yoksa yüzünemi çarpılacağını bilmez, onun için korkar."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ın velilerini sevmek suretiyle Allah'ın sevgisini kendisine çekmeğe çalışmaktır. Abdulvâhid ibn Bekr al-Veresânî-Kannâd-Ebu Musa ad-Debîlî yoliyle Bâyezîd al-Bistâmî'nin şöyle dediğini işittim: Bir adam Bâyezîd'e:

— Bana Allah'a varılacak en yakın yolu göster, diye sordu da Bâyezîd şu cevabı verdi:

— Allah'ın velilerini seversin ve kendini onlara sevdirirsin ki seni sevsinler. Çünkü Allah, velîlerinin kalblerine bir gün ve gecede yetmiş defa bakar. Belki senin ismini de velilerinden birinin kalbinde görürse seni de sever ve seni affeder."

Fütüvvet gereklerinden biri de bir kusur işledikleri zaman dostların kusurlarını yüzlerine vurmaman, günah işledikleri zaman onlar için tevbe etmendir. Ebu'l-Ferec as-Sâiğ... İmran ibn Musa ad-Debîlî yoliyle babasının şöyle dediğini işittim: "Yusuf ibn al-Hüseyn, Bâyezîd al-Bistâmî (rh) yanına geldi:

— Kiminle sohbet etmemi emredersin? diye sordu. Bâyezîd şöyle dedi:

— O kimse ile sohbet et ki hasta olduğun zaman seni sorar, günah işlediğin zaman senin için tevbe eder.

Ve bu anlamda şu beyti okudu:

"Hasta olduğunuz zaman geldik sizi soruyoruz, günah işlerseniz sizden yana özür diliyoruz."

Fütüvvet gereklerinden biri de kesin tevekküle ermeden çalışmaktan geri durup oturmamaktır. Ebubekir ar-Râzî, Ebu Osman al-Edemî yoliyle İbrahim al-Havass'ın şöyle dediğini işittim: "Sufinin çalışıp kazanmadan geri durması doğru değildir. Ancak kesin olarak çalışmayı terk etmesi istenen bir adam olur, bir hal kendisini kazanma yerlerine muhtaç bırakmazsa o başka. Fakat ihtiyacı varsa ve çalışmasına engel bir sebep yoksa çalışması evlâdır. Çünkü oturmak, ma'rifetlerde teserrüften ve geleneklerden dışarı çıkan kimse içindir."

Fütüvvet gereklerinden biri de ahvalinde ve âdâbında kendisiyle Rabbi arasındaki inancını düzeltmektir. Ebu Hamza diyor ki: "Ben tevekküle inandığım halde aç olarak çöle girdiğimde açlığım, benim azığım olmazsa Allah'tan utanırım."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ın yasaklarına saygıdır. Abdullah ibn Mervan'ın bir Filis'i kirli bir kuyuya düşmüştü. On üç dinar verip kazdırarak o filis'i çıkardı. Neden böyle yaptığı sorulunca dedi ki: "Üzerinde Allah'ın adı yazılı idi. Ona saygımdan dolayı çıkardım."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanların sana nasıl işlem yapmalarını istiyorsan o şekilde onlara işlem yapmandır. Peygamber (s.a.v.)in şöyle dediği rivayet edilir: "Sana nasıl gelinmesini istiyorsan insanlara öyle git."

İbn Yezdânîyar'a bir adam:

— Bana vasiyyet et, demişti de, İbn Yezdâniyar şu cevabı vermişti:

— İnsanlara ne hüküm verirsen, onlardan da o hükmü bekle.

Fütüvvet gereklerinden biri de sır ve kalb ile Allah'a göç etmektir. Bunun aslı Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Ona

Lût inandı ve 'Ben Rabbıma göç ediciyim' dedi"[1]. Ebubekir at-Tamestânî şöyle demiş: "Bizden kim kitap ve sünnete sarılır, nefsini, halkı ve dünyayı bilir ve sırriyle-kalbiyle Allah'a göç edip göçünde doğruluğa yapışırsa fütüvvetten arzu ettiğine ulaşır. Yalnız kaçtığı şeye tekrar dönerek göçünü bozarsa o zaman maksadını yitirir. Allah'ın Resulü (s.a.v.): 'Herkesin hicreti hicret ettiği şeyedir' buyurmuştur."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah ile, yahut Resulü ile veya velileriyle sohpet etmektir. Ebu Osman al-Hîrî şöyle dedi: "Kimin Allah ile sohbeti dürüst olursa O'nun kitabını düşüne düşüne okur, sözünü bütün sözlere üstün tutar, O'nun emrettiği âdap ve ahlâka uyar. Allah'ın Resulü (s.a.v.) ile sohpeti dürüst olan, onun ahlâkına, sünnetlerine, gidişlerine uyar, yaptığı ve yapmadığı şeylerde Peygamber'in sünnetlerini kılavuz yapar. Allah'ın velileriyle sohbeti dürüst olan da onların gidişlerine, yollarına uyar, onların âdâbiyle edeplenir, âdetlerini yapar. Bu dereceden aşağı düşen kimse helâk olanlardandır."

Fütüvvet gereklerinden biri de nefsine doğruluğu istemesi, nefsini doğruluk ile uğraştırıp insanların yaptığı işlerle uğraşmaktan alakoymasıdır. Ebubekir at-Tamestânî'nin şöyle dediği bana anlatıldı: "Her kim Allah ile kendisi arasında doğruluğu isterse Allah ile muâmelesindeki doğruluğu, onu Allah'ın yaratıklariyle meşgul olmaktan alakor."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ın rızık hakkında verdiği garantiye güvenmektedir. Sehl ibn Abdillah şöyle demiştir: "Allah'ın kendisine verdiği garantiden sonra yine rızık için tasalanan kimsenin Allah indinde bir değeri kalmaz."

1) Ankebut Suresi: 26.

Dostlara uymak, onlara aykırı gitmekten vazgeçmek de fütüvvet gereklerindendir. al-Müseyyib ibn Vazıh'ın şöyle dediği bana anlatıldı: "Hangi kardeşe kalk dedimse, "Nereye? Senin kardeşin yoktur" dedi.

Fütüvvet gereklerinden biri de sevdiğin kimseye gerek sevdiği gerek sevmediği hususlarda muhalif olmamaktır. Bişr ibn al-Hâris şöyle dedi: "Sevdiğini kızdıracak bir şeyi sevmen mürüvvetten değildir." Bu manada bana şu şiir de okundu:

"Düşmanlarıma benzedin, yine seni sevdim. Çünkü onlara duyduğum sevgi sanadır.

Sen beni hor görünce ben de kendimi hor gördüm. Zira senin hor gördüğüne ben ikram edemem."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'a duâ ve niyazda bulunurken edebe riâyet etmektir. Saîd ibn Osman al-Abbâsî şöyle diyor: "Yetmiş defa fakirlikle yaya olarak haccettim, tavaf ederken dilimin ucuna geldi de dedim ki: 'Sevgilim' Birden gizliden bir ses geldi: 'Miskîn olmaya razı değil misin ki sevgiden bahsediyorsun?' Bayıldım, uyandığımda kendi kendime şöyle diyordum: 'Miskînin! Miskînin! Miskînin!".

Fütüvvet gereklerinden biri de kulluk âdâbına sarılmakla beraber halkın menfaatini gözetmektir. Zu'n-Nun şöyle demiş: "Ma'rifet ehlinin üç prensibi vardır: Canlıların sıkıntılarını gidermek, zikredenlerin meclisinde Allah'ın nimetlerini yaymak, âriflerin diliyle Allah'ı anlatmak."

Fütüvvet gereklerinden biri de nefsi hesaba çekmek, nefsi bilmek, ömrünü Allah'a isyanla yitirdiğine esef etmektir. Kittânî şöyle diyor: "Bana Rakka'lı bir adam anlattı: Bu adam nefsini hesaba çekiyordu, bir gün baktı ki altmış yaşındadır. Günlerini saydı, baktı ki yirmi bir bin

beşyüz gündür. Bir na'ra attı ve bayılarak düştü. Ayıldı, şöyle dedi: 'Eyvah: Her gün bir günah işlemiş olsam Rabbıma yirmi bir bin beşyüz günahla gideceğim. Oysa benim günde on bin günahım var. Halim nice olacak?' Tekrar bayıldı, sarstılar, baktılar ki ölmüş."

İnşallah ikinci cüz bunu izleyecektir.

*

İKİNCİ CÜZ'

Rahman ve Rahim Allah'ın Adiyle

Fütüvvet gereklerinden biri de dışta ve içte takvayı korumaktır. Yahyâ ibn Muâz ar-Râzî şöyle demiş: "Takva iki türlüdür: Dışta olan takva, dışta sırf Allah için hareket etmendir. İçte olan takva ise kalbine Allah'tan başka hiç bir şey sokmamandır."

Fütüvvet gereklerinden biri de aç kalarak şeytandan sakınmadır. İbn İsâm şöyle der: "Bir kimse aç kalırsa eğer bilgi ile aç kalıyorsa ona şeytan yaklaşmaz."

Fütüvvet gereklerinden biri de zikrin, kulun dışına ve içine tesir etmesidir. Zikrin dıştaki etkisi, hudu' ve huşu'; içteki etkisi de rızadır. Cüneyd şöyle der: "Allah'ın öyle kulları var ki Allah'ın büyüklüğünü andıkları zaman Allah'tan ayrı kaldıklarından ve korkularından dolayı organları kesilir. Onlar fasihler, güzel söz söyleyenler, zekiler, Allah'ı ve O'nun günlerini bilenlerdir."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ın sana verdiği garantiye güvenmek, O'nun emrettiği ile meşgul olmaktır. Cüneyd şöyle der: "Sana garanti edilen rızkı düşünme, üzerine aldığın işi yap, çünkü bu, kerimlerin ve fetâların işidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de iki dünyadan da hiçbir şeyin seni Allah'tan meşgul etmemesidir. Rabia şöyle demiş: "Dünyada dünyadan isteğim, seni anmaktır. Âhirette de seni görmektir. Ondan sonra bana ne yaparsan yap."

Fütüvvet gereklerinden biri de uzuvları korumak, onları amacında kullanarak kalbi düzeltmeğe çalışmaktır. Sehl ibn Abdillah at-Tüsterî şöyle demiş: "Hiçbir kul yoktur ki uzuvlarını korudu da Allah onun kalbini korumadı. Hiçbir kul yoktur ki Allah onun kalbini korudu da onu emin yapmadı. Hiçbir kul yoktur ki Allah onu emin yaptı da kendisine uyulan bir önder yapmadı. Hiçbir kul yoktur ki Allah onu kendisine uyulan bir önder yaptı da halkına hüccet yapmadı."

Fütüvvet gereklerinden biri de gücü yeterken affetmektir. Serî şöyle der: "İntikam almağa gücü yeterken affeden kişiyi Allah da güçlü olduğu halde affeder."

Fütüvvet gereklerinden biri de başkasının kusurlarını bırakıp kendi kusuriyle meşgul olmaktır. Zu'n-Nun (rh.) şöyle demiş: "Kim insanların kusurlarına bakarsa kendi nefsinin kusuruna karşı kör olur. Kim kendi kusuruna bakarsa insanların kusurlarına karşı kör olur."

Fütüvvet gereklerinden biri de içi zikirle, dışı ibadetle ihya etmektir. Yahya ibn Muâz şöyle der: "Allah sırrı yarattı, onun yaşamasını kendini anmağa bağladı; dışı yarattı, onun da yaşamasını ibadetine bağladı. Dünyayı yarattı, ondan selâmeti onda olanı terk etmeğe bağladı; âhireti yarattı, ondan yararlanmayı, onun için çalışmaya bağladı."

Fütüvvet gereklerinden biri de seven kişinin, sevgilisinin her emrine uymasıdır. Ebu'l-Hüseyn al-Mâlikî derki: "Nurî, Cüneyd'e geldi, dedi ki:

— Senin her konuda konuştuğunu duydum, dilediğin konuda konuş ki sözlerine ilâve edeyim (eksiklerini tamamlayayım). Cüneyd şöyle dedi:

— Ne hakkında konuşayım istersin?

— Sevgi hakkında.

— Bak sana bir hikâye anlatayım: Ben arkadaşlarımdan bir topluluk ile beraber bir bahçede bulunuyordum. Yiyeceğimizi getirecek olan kişi gecikti. Bahçenin damına çıktık, onu gözetliyorduk. Baktık ki bir a'mâ, yanında güzel yüzlü bir gençle beraber geliyor. A'mâ gence şöyle diyor:

— Sen bana şunu emrettin yaptım; beni şundan menettin, bıraktım. Senin istediğin hiçbir şeyde sana aykırı gitmedim. Artık benden ne istiyorsun? Genç:

— Ölmeni, dedi. A'mâ:

— Peki işte ölüyorum, dedi, uzandı, yüzünü örttü.

Arkadaşlarıma dedim ki:

— Şu am'mâda can kalmadı ama gerçekten ölemez, herhalde ölmüş gibi yaptı.

İndik, gittik baktık, sarstık, hayır gerçekten ölmüş idi.

Nuri kalkıp gitti.

Fütüvvet gereklerinden biri de dostları bağışlamak, onları azarlamamaktır. Muhammed ibn Beşir'in anlattığına göre İbni Semmâk ile bir arkadaşı arasında bir konuşma geçmiş. Arkadaşı ona:

— Yarın buluşup birbirimizi azarlayalım, demiş.

İbni Semmâk:

— Hayır, demiş, birbirimizi bağışlayalım.

Fütüvvet gereklerinden biri de halka güzel zan beslemek, onlara saygıyı muhafaza etmektir. Cüneyd'in ashabı, halka içinde durup kendisinden soru soranları Cüneyd'e şikâyet etmişler, bunların boş yere yorulduklarını, bu gibilere cevap vermemesini söylemişler. Cüneyd demiş ki:

— Ben onlarda sizin gördüklerinizi görmüyorum. Ben onların, belki kurtuluşlarına vesiyle olacak bir kelimeye rastlamalarını umuyorum.

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvana çokça nasihat etmek, nasihat ederken de onlara söylediği şeylerde kendisinin de eksik olduğunu bilmektir. Bedr al-Meğazilî der ki: "Bişr al-Hâfî'ye sordum:

— Bağdad'da durma hakkında ne dersin?

— Eğer müslüman olarak ölmek istiyorsan burada durma, dedi.

— Ama sen de burda duruyorsun?

— Eğer kul Allah'ın emrini terk ederse Allah onu, mahveden bir şerre atar. Herhalde ben de Allah'ın emrini terk ettim ki beni mahveden şerre attı.

Fütüvvet gereklerinden biri de işittiği hekim sözlerini anlamasa da kabul etmektir. Ta ki onun bereketi kendisini anlayış seviyesine çıkarsın. Bu hususta Cüneyd şöyle demiş: "On küsur yıl şeyhlerin yanına gittim, oturdum. Onlar bu (tasavvuf) ilmi üzerinde konuşurlardı, söylediklerini anlamazdım, ama inkâr da etmezdim. Cumadan Cumaya gelir, sözlerini dinlerdim. Sözlerini gerçi anlamıyor idiysem de onları inkâr belâsına da düşmüyordum. Nihayet bu süre sonunda onlar bana geldiler, sordular:

— Falan falan mesele geçti, bu veya buna benzer bir söz işittinse bize cevap ver, dediler.

Fütüvvet gereklerinden biri de şefkatli olmak, (kardeşlerini) nefsine tercih etmektir. Muhammed ibn al-Hasandan duyduğuma göre... Ebu Türab'ın müridi Ebu Ca'fer al-Isfahânî şöyle demiş: "Ebu Türab buraya, yani hac mevsiminde Harem'e (hacca) geldi, yanına Horasanlı bir adam geldi. Bu adamın üzerinde on bin dirhem vardı:

— Ey Ebu Türab, bunu al, diyerek keseyi açtı. Ebu Türâb:

— Buraya dök, dedi.

Horasanlı adam, dirhemleri Ebu Türâb'ın önüne toprağın üzerine döktü. Ebu Türâb, onlardan iki dirhem alıp bir müridine verdi:

Bununla bir hırka satın al, dedi.

Hırkayı yırtıp içine birer ikişer avuç koyuyor, öteki fakirlere gönderiyor, onları gelip kendisinden istemek zorunda bırakmıyordu. Para tükenmek üzere iken bir adam kendisine:

— Ashabın, günlerden beri hiçbir şey yemedi, dedi.

Bir avuç alıp o adama verdi:

— Bununla onlara yiyecek satın al, dedi. Bir kadın geldi:

— Ey Ebu Türâb, ailen (ne olacak)? dedi. Ebu Türâb:

— Bakın, dedi, eğer bir şey kalmışsa ona verin.

Aradılar, sadece iki dirhem varmış, onları da ona verdiler.

Fütüvvet gereklerinden biri de mutasavvıfların, Serî as-Sakatî'nin bize haber verdiği şu huylarıdır: Muhammed ibn al-Hasan... yoliyle Serî'nin şöyle dediğini işittim: "Beş şey müridlerin ahlâkındandır: Nefisleri için içinde hevâ, lezzet, irade ve şehvet olan tek adım atmazlar; nefislerinin emrinden dışarı çıkarlar; iradeleri kuvvetli olur, beş şeyi yapmağa kesin olarak karar verirler: İnsanların ellerinde bulunana asla göz dikmezler, kimseye sıkıntı vermezler, ellerini, karınlarını (midelerini), edep yerlerini bozmazlar, gösteriş yapmazlar, kendilerinden (dinen) üstün olana uyarlar. Beş şeyden de yüz çevirirler: Her faniden, insanlardan, şehvetlerden, baş olma ve övülme sevdasından kaçarlar. Beş şeyi arzularlar: Dünya kendilerine az verilir, doğruluğa sarılırlar; korku kalblerini sarar, evliya ile oturmağa rağbet ederler; muhaliflerle oturmaktan sakınırlar;

Allah'ı memnun edecek her şeyi yapmak isterler ve cahilin uzak durduğu şeyleri arzu ederler."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ı bilmek ve Allah için eziyete katlanmaktır. Ebu'l-Ferec al-Veresânî yoliyle Zu'n-Nun'un şöyle dediğini işittim:

— Mısır'a gittim, orada çocukların bir adama taş attıklarını gördüm, dedim ki:

— Ondan ne istiyorsunuz?

— Delidir, Allah'ı gördüğünü sanıyor, dediler.

— Savulun, bana yol verin onu göreyim, dedim.

Açıldılar. Yanına gittim, baktım ki genç biri. Sırtını duvara yaslamış duruyor. Dedim ki:

— Allah sana rahmet etsin, bunlar ne diyorlar?

— Ne diyorlar ki?

— Sen Allah'ı gördüğünü sanıyormuşsun.

Bir saat sustu, sonra başını kaldırdı, göz yaşları yanaklarından aka aka dedi:

— Vallahi O'nu bildiğimden beri hiçbir an kaybetmedim. Sonra şu şi'ri okudu:

"Âşık melekûtta dolaşmak istedi, kalb yüceliyor, dil susuyor."

Sonra şöyle deyip elleriyle yüzünü kapadı. Ağlıyordu:

"Ey erişilemeyen yüksek, Biz çamurdanız, selâm sana,

Bu hayat sadece bir geçimdir, Ölümle beraber ayaklar düzelir."

Fütüvvet gereklerinden biri de belâ gelince şikâyet etmemek, gönül hoşluğiyle karşılamaktır. Abdulvahid ibn Bekr yoliyle Muhammed ibn Mahbub'un şöyle dediğini işittim: "Bağdad sokaklarında yürürken yolum timarha-

neye düştü. Güzel yüzlü bir genç gördüm, ayakları zincire vurulmuştu, boynunda da halka vardı. Onu o halde görünce yüzümü çevirdim, döndüm. Arkadan seslendi.

— Ey İbni Mahbub, Mevlân, kendisini sevdiğim için boynuma halka, ayaklarıma bağ vurdu, hâlâ razı olmadı mı? O'na söyle, eğer razı olduysan ben bu halime aldırmam. Sonra şu şi'ri okudu:

"Sana yaklaşmaya alıştırdığın kimse, senden uzak kalmağa sabredemiyor.

Sevginin yakaladığı kimse, senin ayrılığına dayanamıyor.

Seni göz görmese de kalb görüyor."

Fütüvvet gereklerinden biri de fakirliğe sarılmak, onunla sevinmektir. Ebu'l-Ferec al-Veresânî... yoliyle Bişr ibn al-Hâris'in şöyle dediğini işittim: "Nasıl şehidlik Allah indinde saklı bir inci ise ve onu yalnız sevdiği kullarına veriyorsa fakirlik de mü'minin indinde öyle saklı incidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de her halde yaltaklanmayı bırakmaktır. Abdulvâhid ibn Bekr... yoliyle Ebu Abdillah al-Kureşî'nin şöyle dediğini işittim: "Nefsine, ya da başkasına yaltaklanan bir kul, sıdkın kokusunu koklamaz."

Fütüvvet gereklerinden biri de tam kul olabilmek için bütün kâinattan ve içinde bulunan her şeyden hür olmaktır. Abdulvahid ibn Bekr... yoliyle Ahmed ibn Hanbel'in şöyle dediğini işittim: "İbnu's-Semmâk'in, bir kardeşine şöyle yazdığını gördüm: Eğer Allah'tan başkasına kul olmaz, dünya için gerekli olan yerlerde boyun eğmekten sıyrılır ve yalnız Allah'a kul olabilirsen bunu yap."

Fütüvvet gereklerinden biri de efendisine yaptığı hizmetten sevinç duymaktır. Ahmed ibn Muhammed ibn Ya'-

kub... yoliyle Yahyâ ibn Muâz'ın şöyle dediğini duydum: "Kim Allah'a hizmet etmekten sevinç duyarsa eşya da ona hizmetten sevinç duyar. Kimin Allah ile gözü aydın olursa her şeyin gözü de ona bakmaktan aydın olur."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, kendisini ilgilendiren şeylerle uğraşmasıdır. Hafız Ebu Ahmed... yoliyle Allah'ın Resulü (s.a.v.) in şöyle dediğini işittim: "Kişinin iyi müslüman olmasının alâmetlerinden biri de kendisini ilgilendirmeyen şeyleri bırakmasıdır."

Ahmed ibn Muhammed ibn Ya'kub... yoliyle Ma'ruf-i Kerhî (r.h.) nin de şöyle dediğini işittim: "Kulun özel vakitlerinde kendisini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşması, Allah'ın ona kızmasının işaretidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de her halde fakirliğin âdâbına yapışmaktır. Mansur ibn Abdillah yoliyle Abbas ibn Atâ'nın şöyle dediğini işittim: "Fakirlerin sofrasında şu dört şeyden başkasının bulunması doğru değildir: Birincisi açlık, ikincisi fakirlik, üçüncüsü züll, dördüncüsü şükür."

Fütüvvet gereklerinden biri de hal sahibinin haline göre ahvalden bahsetmesi, yaşamadığı şeylerden söz etmemesidir. Ebubekir Muhammed ibn Ca'fer... yoliyle Cüneyd (rh). ın şöyle dediğini işittim: "Fırat kenarına çıktım, bana orada bulunan bir fetadan söz edilmişti. Bütün dünya tasalarının o fetada toplanmış olduğunu gördüm. Dedim ki:

— Allah senden razı olsun, dünyada vefa ne zaman kemal bulur? Dedi ki:

— Cüneyd, vefanın başı, sormamandır.

Aldığım bu cevaptan üzüldüm. Beni çağırdı ve şöyle dedi:

— Cüneyd, vefayı yaşamadan vefadan söz etmek, iyilerin yapacağı işlerden değildir.

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, Mevlâsına karşı yaptığı isyanları düşünerek korkuya sarılmasıdır. Ebubekir ar-Râzî... yoliyle Cüneyd'in şöyle dediğini işittim: "Bir insan, nefsinde bir tek kusur gördükten sonra artık yaptığı iyiliklere güvenirse aldanmıştır. Allah'ın emirlerini dürüstlükle yerine getirmezse o kimse hakikatlerden uzak kalır."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulu, hiçbir şeyin, Mevlâsını anmaktan alakoymaması ve daima belâya sabretmesidir. Muhammed ibn Abdillah ibn Şâzân... yoliyle Cüneyd'in şöyle dediğini işittim: "Bir gün, erkenden Serî as-Sekatî (rh.) ye gittim, bana dedi ki:

— Ey Ebu'l-Kasim, bu gece bana biraz müşahede verildi, ruhuma hitabedilerek denildi ki:

— Ey Serî, halkı yarattım, onlar bana bakıyorlar, bana geliyorlardı. Onlara dünyayı gösterdim, halkın onda dokuzu dünyaya eğildi, onda biri benimle kaldı. (Cenneti yarattım, kalanın onda dokuzu cennete meyletti, onda biri benimle kaldı)[1]. Kalanların üzerine belayı döktüm, dayanamadılar, yardım istediler. Onların da onda dokuzu gitti, benimle onda biri kaldı. Onlara dedim ki:

— Siz ne dünyaya baktınız, ne cenneti istediniz, ne de belâdan kaçtınız? Dediler ki:

— Sen ne istediğimizi bilirsin. Dedim ki:

— Ben size dağların bile çekemeyeceği kadar belâ dökerim. Dediler ki:

— Yapan sen olduktan sonra biz razıyız."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun hallerini ve nefeslerini kollaması, onları zayi etmemesidir. Sehl ibn Abdillah at-Tusterî şöyle demiş: "Vaktin en kıymetli şeydir. Onu

1) Parantez içindeki satır, Sülemî'nin tefsirinden alınmıştır. Bkz. Hakaik varak 212b.

en değerli şeyle geçir." Ebu Saîd ar-Râzî... yoliyle Cüneyd'in şöyle dediğini işittim: "Bütün hayırlar şu üç şeyde toplanmıştır: Eğer gündüzünü lehine olanla geçiremiyorsan bari aleyhine olanla geçirme; eğer iyilikle arkadaş olamıyorsan bari kötülerle de arkadaş olma; eğer malını Allah rızası için vermiyorsan bari Allah'ı kızdıracak yerlere de verme."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun tevbeye devam etmesi ve tevbenin kabul edilmediğinden daima kuşku içinde bulunmasıdır. Ebubekir ar-Râzî yoliyle Ebu'l-Hasan al-Müzeyyin (rh.) in şöyle dediğini işittim: "Tevbe üç şeydir: Geçmişe pişman olmak, onu terk etmeğe kesinlikle karar vermek, günahından korkmak. Çünkü insan günahlarını yakinen bilir, ama tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğini kesin olarak bilemez."

Fütüvvet gereklerinden biri de doğruluğa yapışmak, hallere güvenmemektir. Ebu'l-Hasan ibn Katâde al-Belhî'den al-Kannâd'ın şöyle dediğini işittim:

"Cüneyd (rh).e soruldu:

— Mutasavvıfların sıfatı nedir? Şöyle dedi:

— Onlar öyle erlerdir ki verdikleri sözü tuttular.

— Onların siması nasıldır?

— Hiçbir zaman onların göz kapakları, kalbleri gaflet ve heva içinde iken yumulmuş değildir.

Fütüvvet gereklerinden biri de iyilerle sohpet edip şerlilerle sohbet etmekten kaçınmaktır. Damğan'da Abdullah ibn Muhammed ibn İsfendiyar... yoliyle Yahyâ ibn Muâz ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "O na'ra geldiği zaman kötü dostların birbirinden nasıl kaçtıklarını ve iyi dostların da nasıl birbirine döndüklerini görürsün. Yüce Allah buyurdu: "O gün müttekiler hariç, dostlar birbirine düşmandır."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, ilminde ma'rifet, ma'rifetinde mükâşefe, mükâşefesinde müşahede istemesi, bununla beraber kimsenin Allah'ı bilmenin hakikatine erişemeyeceğini de bilmesidir. Ebu'l-Hasan ibn Katâde al-Belhî... yoliyle Nurî'nin şöyle dediğini işittim: "Allah halka ilmi mübah kıldı, velilerine ma'rifeti, safîlerine mükâşefeyi, sevdiklerine de müşahedeyi verdi. Ve bütün yaratıklarından gizlendi. Ne zaman ki bildiklerini zannederlerse şaşarlar; kendilerine perdelerin açıldığını sandıkları zaman perdelenirler; gördüklerini sandıkları zaman kör olurlar. O yüce Allah'ı tesbih ederim ki işi pek acayiptir, O'nun işinden daha acayip bir şey yoktur."

Fütüvvet gereklerinden biri de dünya tamahına düşmemektir. Ali ibn Abdillah al-Basrî yoliyle Faris ibn Abdillah'ın şöyle dediğini işittim: "Sehl'e hizmet eden ihtiyar bir kadın vardı. Bir hastalığa yakalandı. Kendisine:

— Tedavi olsan? denildi de dedi ki:

— Eğer kulağıma dokununca iyileşeceğimi bilsem dokunmam. Gidilecek Zat, Rabdır. Ne güzeldir bu gidiş!

Fütüvvet gereklerinden biri de seven kişinin, sevgilisinden şifa bulmaması (yani sevgisinden hiç kurtulmaması, daima sevmesi)dir. Saîd ibn Muhammed aş-Şâşî... yoliyle Sumnun'un şöyle dediğini işittim: "Senin için yaş yerine kan ağladım; ağlamak benim derdime deva oluyor." Muhammed ibn İsmail bana sufilerden birinin şu şi'rini okudu:

"Zannettiler ki seven, yaklaşınca usanır ve uzağa giden de vecidden kurtulur.

"Hepsiyle tedavi olduk ama bize şifa vermedi. Öyle ise evin yakın olması, uzak olmasından iyidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de kendisine geleni kabul etmek, gelmeyenin peşine düşmemektir. Abdulvâhid ibn

Alî'den Faris (rh.)in şöyle dediğini işittim: "Sufilerin ahlâkındandır: Kendilerine geleni kovmazlar, gelmeyenin peşine düşmezler, kendileriyle muâşeret edene hükmetmezler."

Fütüvvet gereklerinden biri de kusurundan dolayı bir müridi kovmamak, yaptığı iyilikleri yüzünden de yabancıyı kabul etmemektir. Ebu Türâb an-Nahşebî (rh).)nin şöyle dediği anlatılır: "Bir kimse irade huylariyle huylanır ve mutasavvıfların şekline ve kıblesine girerse yüz kusur da yapsa onu kovma; dünya taliplerini de kendilerinden yüz iyilik de zuhur etse iyice denemeden mutasavvıfların arasına sokma."

Fütüvvet gereklerinden biri de mümkün olduğu kadar kulluk âdâbına sarılmaktır. Hüseyin ibn Yahya... yoliyle Cüneyd (rh.)in şöyle dediğini işittim: "Kulluk iradeyi terk etmek, tevazu ve mahviyyete sarılmaktır."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara gittiği veya onlar kendisine geldiği zaman serbest olmaktır. Abdullah ibn Alî as-Serrâc... yoliyle Bişr ibn al-Hâris'in şöyle dediğini işittim: "İhvan arasında âdâbı (merasimi) terk etmek edeptendir. Dostlariyle mübah şeylerde serbest olmayan kimse, onları sıkar."

Fütüvvet gereklerinden biri de güç mücahedelerin altına girmektir. Abdullah ibn Alî'den ad-Dukkî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir gün bana Abdullah al-Hazzâz geldi, ben de dört günden beri bir şey yememiştim. Bana baktı, dedi ki:

— Biriniz dört gün aç kalıyor da açlık ona bağırıyor ve sesleniyor. Sonra dedi:

"Bilir misiniz eğer Allah'tan arzu ettiğin şeye nail olmak için bütün nefisler feda olsa çok mudur?"

Fütüvvet gereklerinden biri de zikredenlere tevazu, nasihat edenlerden hakkı kabul etmektir. Ebu'l-Fadl Nadr... yoliyle Feyz ibn İshak'ın şöyle dediğini işittim: "Fudaryl ibn İyad'dan soruldu?

— Fütüvvet nedir?

— Zikredenlere tevazu, nasihat edenlerden hakkı kabul etmektir, dedi.

Yine Ebu'l-Fadl Nasr... yoliyle Vekî'in şöyle dediğini işittim: "Kişi dostlarından, arkadaşlarından çıkacak kusurları hoş karşılamalı, mallarından dolayı onlara kin beslememelidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, her hususta Rabbına baş vurması, yaratıklara değil, yalnız Allah'a güvenmesidir. Nasr ibn Muhammed... yoliyle Yahya ibn Muâz ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "Dört şey var ki evliya sıfatıdır: Her şeyde Allah'a güvenme, her şeyde Allah'a baş vurma, her şeyde O'nun yardımını isteme ve her şeyde iftikar (her şeyi gönlünden atarak kalbinde yalnız Allah'ı bulundurma)."

Fütüvvet gereklerinden biri de her halde yaratıklara şefkattir. Nasr ibn Muhammed... yoliyle Cüneyd (rh.)in şöyle dediğini işittim: "Dımeşk'te bir şeyhimiz vardı, adına Ebu Musa al-Kumesî derlerdi. Fetalardan idi. Faziletleri söylenirdi: Kendisi ve karısı bir evde otururmuş, ev başlarına çökmüş. Gelmişler enkazı atmışlar, kadına rastlamışlar. Kadın demiş ki:

— Şeyhe bakın, şeyh Ebu Musa'ya bakın. Şu köşede oturuyordu!

Kadını bırakmışlar, şeyhe gelmişler, toprağı üzerinden atmışlar. Şeyh görününce:

— Kadına bakın, kadına demiş.

O anda her ikisinin de amacı, arkadaşını kurtarmak imiş. İşte Allah için ve Allah'ta dost ve kardeş olanların hali böyle olmalıdır. Daima bu sıfat üzre bulunurlar.

Fütüvvet gereklerinden biri de zenginin, fakiri hiçbir sebeple hizmetinde kullanmamasıdır. Toplu halde bir mescitte iken Mansur ibn Abdillah al-Havass'tan işittim ki Cüneyd ve arkadaşları bir gün biraz ihtiyaç içinde imişler. Dostlarından biri yanlarına gelmiş. Yüzlerinde açlık izi görünce fakirlerden (sûfilerden) birine:

— Kalk, benimle gel, demiş. Çarşıya gitmiş bir şeyler almış ve o fakire vermiş taşıtmış. Mescidin kapısına vardıklarında Cüneyd onu uzaktan görmüş ve:

— At onu da içeri gir, demiş.

Hiçbiri o yemekten yememişler. Sonra Havass yemeğin sahibine demiş ki:

— Dünya gözünde ne kadar büyümüş ki fakiri azığının hamalı yapıyorsun.

Fütüvvet gereklerinden biri de verenin de alanın da Allah olduğunu bilmektir. Ta ki isteyerek yüz suyu dökmesin, dünya tamahı yüzünden nefsini alçaltmasın. Mansur ibn Abdillah al-Herevî, bize İbnu'r-Rumî'nin şu şi'rini okudu:

"Allah'ın vermediğini veren görmüyorum, O'nun verdiğine de engel olan görmüyorum. Cömertlik, müsamaha ve bezl, sana af verene aittir. Ve senin yüzünün suyu da ondadır? (ona yüz suyu dökebilirsin).

Yüz suyu dökerek istediğin insanın elinden (yardım) alanı Allah daha beter etsin (insan odur ki istemeden versin. Ben istedikten sonra veren kimse er değildir. Öyle cimriye tenezzül edip onun elinden yardım alana Allah lânet etsin!).

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, her halinde eksik olduğunu bilmesi, bulunduğu halde nefsinden razı olmamasıdır. Mansur ibn Abdillah'tan Ebu Ya'kub an-Nehrecûrî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir kişiyi Allah, hallerinde yönetirse bunun alâmeti o kişinin, ihlâsında eksiklik, zikrinde gaflet, sıdkında noksan görmesi; hallerine razı olmaması; kasdında ve seyrinde Allah'a ihtiyacı artmasıdır. Ta ki bütün isteklerinden geçsin. Hamd âlemlerin Rabbına mahsustur. Allah Efendimiz Muhammed'e ve onun cümle temiz âline rahmet etsin.

İnşaallah bunu üçüncü cüz izleyecektir.

*

ÜÇÜNCÜ CÜZ'

Rahman ve Rahim Allah'ın Adiyle

Fütüvvet gereklerinden biri de dünya yüzünden kardeşine bozulmamaktır. Mansur ibn Abdillah... yoliyle Muhammed ibn Suka'nın şöyle dediğini işittim: "İki adam vardı, bunlar birbiriyle kardeş olmuşlardı. Biri arkadaşından bir şey istedi, öteki vermedi. Fakat isteyen hiç bozulmadı. Öteki:

— Kardeşim, dedi, benden bir şey istedin, yapmadım. Neden bozulmadın?

— Ben seni bunun için değil, başka bir mesele için sevmiş ve kardeş olmuştum. Seni sevmemin sebebi değişmedikçe ben de değişmem, istersen istediğimi verme, yine bozulmam.

— Ben de seni denemek için istediğini vermemiştim. Şimdi malıma dilediğin gibi elini uzat ve istediğini al. Benim malımda senin de aynen benim kadar hakkın var.

Fütüvvet gereklerinden biri de Ca'fer-i Sadık'ın söylediğidir. Kendisinden:

— Fütüvvet nedir? diye soruldu, dedi ki:

— Fütüvvet fısk ve fücurla olmaz. Fütüvvet yemek vermek, bol mal vermek, makbul güleç yüzlülük, iyi iffet (utanma) ve başkalarına eziyet etmemektir."

Fütüvvet gereklerinden biri de dışın ve için âdâbını korumaktır. Ebu'l-Hüseyn al-Farisî'den Ebu Muhammed

al-Cureyrî'nin şöyle dediğini işittim: "Dinin on sermayesi vardır: Beşi dışta, beşi içtedir. Dışta olanlar: dilde doğruluk, malda cömertlik, bedende tevazu, eziyetten el çekme ve eziyete katlanmadır. İçte olanlar: efendisinin varlığını sevmek, efendisinden ayrılmaktan korkmak, efendisine kavuşmayı arzulamak, yaptığına pişman olmak, Yüce ve Kudsal Rabbından utanmaktır.

Fütüvvet gereklerinden biri de halka tenezzül etmemek, yüz suyu döküp istememektir. Ebu'l-Hüseyin al-Fârisî'den Ebubekir Muhammed ibn Ahmed al-Belhînin şöyle dediğini işittim: "Kimin zahmeti az olursa onun sevgisi sürekli olur. Kim utangaç olursa onunla görüşmek dostuna kolay gelir. Ama ihtiyaçları... olan çekilmez."

Fütüvvet gereklerinden biri de şehvetleri terk ederek âfetlerden korunmaktır. Hüseyin ibn Yahya'dan Ebu Türâb an-Nahşebî'nin şöyle dediğini işittim: "Âfetlerden korunmak, nefsini şehvetlerden korumana bağlıdır."

Fütüvvet gereklerinden biri de tevekkül hususunda sırf Allah'a güvenmektir. Ebu'l-Hüseyn al-Farisî... yoliyle Cüneyd'in şöyle dediğini işittim: "Hak, mülkünün halkına yetecek kadar rızkı, ve ihtiyaçlarını gidermeyi üzerine almıştır. Bundan dolayı (Allah adamları), tevekkül ile huzur buldular, ondan başka bir şeye razı olmadılar. Hakkı birleşenlerin yüreklerinden vehmi gideren o yöneticiye güvendikten sonra, başkalarından istemek, safâ ehli için çok çirkin bir şeydir."

Fütüvvet gereklerinden biri de halvet ve uzleti, halk içine karışıp sohbete tercih etmektir. Damgan'da Abdullah ibn Muhammed ibn İsfendiyârân... yoliyle Yahyâ ibn Muâz'ın şöyle dediğini işittim: "Her şeyin bir hisarı vardır. Nefsin hisarı da halvet ve halka karışmayı terk etmektir. Zira bir kimse seninle beraber olmazsa aleyhinde olur.

Yardım edenler azdır, zaman gaddardır, çabuk davran seni seninle mahvetmesin!"

Bir adam Feth al-Mavsılî'ye:

— Bana vasiyet et, demiş. Feth al-Mavsılî demiş ki:

— Nefsinle baş başa kal, insanlardan uzak dur, dinin de mürüvvetin de korunur.

Fütüvvet gereklerinden biri de baştaki halleri düzeltmektir ki son haller muhkem olsun. Ebu'l-Hüseyn al-Fârisî'den İbn Atâ'nın şöyle dediğini işittim: "Allah ile kendisi arasındaki ilk halleri sağlam yapmayan kimse yüksek basamaklara çıkamaz. Bu ilk hallerde yapılması gerekli olanlar: farzlar, temiz virdler, vasıtalar (metâya'l-fasl?) ve sağlam iradelerdir. Bunları muhkem yapana Allah bundan sonra gelen halleri de ihsan eder."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah ile olan sırrına başka bir şeyin karışmasına meydan vermemektir. Ebu Nasr at-Tûsî'den Ebu'l-Ferec al-Akberî'nin şöyle dediğini işittim: "Bana Şiblî (rh.) dedi ki:

— Ey Ebu'l-Ferec, vakitlerini ne ile geçiriyorsun?

— Kadın ve çocuklar arasında, dedim. Dedi ki:

— Kibrît-i ahmerden daha değerli olan vaktini Allah'tan başka şeylerde zayi ediyorsun öyle mi? Oysa Peygamber (s.a.v.): "Allah ğayurdur, ğayurları sever." O, evliyasında kendisinden başka şeylerin görünmesini kıskanır.

— Ben de kıskancım.

— Beşerin kıskançlığı şahıslar içindir. Tanrının kıskançlığı vaktin Allah'tan başkasında zayi edilmesinedir.

Fütüvvet gereklerinden biri de nefsin arzusuna aykırı gitmektir. Ta ki böylece nefis yolu kendisine görünsün. Âriflerden birinin şöyle dediği anlatılır: "Kimin irade

ilminde bir sorunu olur da delili olmazsa o zaman nefsinin hangi yöne istekli olduğuna baksın ve onun tersini yapsın. İşte o takdirde meselenin hakikati anlaşılır."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah için, Allah'ın yardımı ile ve Allah ile beraber kıyamdır. Allah'ın yardımı ile kıyamın alâmeti, hallerde ihtiyarı olmadan eşyayı gidermeğe çalışmasıdır. Allah için kıyamın alâmeti, hallerde kıyamına nihayet olmamak, makamlar ve kerametlerde durmamak, karşılıklar beklememektir. Allah ile beraber kıyamın alâmeti de Allah'ın yanında eşyanın kalmaması eşyanın Allah'ı örtmemesi ve Allah'tan alakoymamasıdır".

Fütüvvet gereklerinden biri de sorulan bir soru üzerine Ebu'l-Hasan al-Boşanci'nin söylediği şu sözdür: "Allah ile sırrını (içini) güzel yapmak, nefsin için sevdiğini dostların için de sevmek, hattâ onları kendine tercih etmektir. Çünkü Allah buyurur ki: "Kendilerine göç edip gelenleri severler; onlara verilenlerden içlerinde bir çekememezlik duymazlar; kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler"[1] Peygamber (s.a.v.) de şöyle diyor: 'Hiçbiriniz, nefsi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olmaz.' Kimde bu iki özellik toplanırsa ona fütüvvet yakışır".

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun vaktinde sadece vaktine önem vermesidir. Sehl ibn Abdillah at-Tusterî (rh.)ye sorulmuş ki:

— Fakir (sufi) nefsinin elinden ne zaman rahat eder? Demiş ki:

— Ne zaman ki nefsi için içinde bulunduğu vakitten başka vakit görmezse işte o zaman rahat eder.

Fütüvvet gereklerinden biri de ahlâkta zerafet sahibi

1) Haşr Suresi: 9.

olmaktır. Zerafet, Ebu Said al-Harrâz'a sorulan şu sorunun cevabındadır:

— Fütüvvet nedir?

— Bilineni terk, nefse sabır, halktan ümit kesme, istemeden ve karşılık beklemeden vazgeçme, fakirliği gizleme, zenginlik ve utangaçlık göstermedir".

Fütüvvet gereklerinden biri de her işi Allah'a havale etmedir. Abdullah ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "Bunu Ebu Osman'ın kitabından yazdım: Aşağıdaki sözün, Şah (ibn Şuca')a ait olduğunu yazıyor: 'Tafviz, iradeyi terk etmektir".

Fütüvvet gereklerinden biri de kerem sahibi olmaktır. Kerem: gelmeyene gitmek, vermeyene vermek, kötülük edene iyilik etmektir. Allah'ın Resulü (s.a.v.) den böyle rivayet edilmiştir.

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'tan sağlık istemek, sağlığına şükretmektir. Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Peygamber (s.a.v.)e dedim ki:

— Ya Resulâllah, eğer Kadir gecesine rastlarsam Rabbimden ne isteyeyim?

— Dünyada ve âhirette Allah'tan af ve âfiyet iste, dedi."

Ebubekir al-Varrak'ın şöyle dediğini işittim: "Her âfiyetin başı Allah'ın affıdır. Eğer Allah'ın affı olmasa hiç âfiyet (sağlık) olmaz."

Ebu'l-Hüseyin Muksim yoliyle İbrahim al-Havass'ın şöyle dediğini işittim: "Âfiyeti ancak peygamber veya sıddîk taşır." Ebu Osman al-Mağribî'nin de şöyle dediğini işittim: "İnsanların en ferasetlisi, âfiyet sohbetine muktedir olandır".

Fütüvvet gereklerinden biri de verebileceği şeyi verip cimrilik etmemektir. Peygamber (s.a.v.) bir adama sordu:

— Efendiniz kimdir?

— Cedd ibn Kays'tir, ama biraz cimridir, dediler.

— Cimrilikten daha kötü bir hastalık var mı? dedi.

Ebu'l-Abbâs al-Bağdâdî... yoliyle Ahmed ibn Mesruk'un şöyle dediğini işittim: "Bir gün Ebu Nasr ile beraber Bağdad sokaklarından birinde idik. Üzerinde sekiz dinar değerinde bir izar vardır. Karşımıza bir dilenci çıktı, Muhammed (s.a.v.) aşkına istiyordu. Hemen (Ebu Nasr) izarını çıkardı, ikiye katladı, yarısını kesip fakire verdi. Birkaç adım gittikten sonra 'Bu pintiliktir' dedi, döndü öteki yarısını da fakire verdi.

Fütüvvet gereklerinden biri de kanaat etmek, aza razı olmaktır. Ta ki kimseye boyun eğmesin. Muhammed ibn al-Hasan... yoliyle Hasan al-Musuhî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir gün beni Bişr ibn al-Hâris gördü, soğuk bir gündü, başımda da bazı kimseler vardı. Ben de soğuktan sarınmıştım. Bana baktı, şu şi'ri okudu:

"Halk arasında geceler, günleri izledi, tasa ve ızdırap revakı (avlusu) altında.

Benim için yarın bir muhannattan mal istediğim söylenmekten ise bu daha iyi.

Dediler ki: Buna razı oldun, dedim ki kanaat zenginliktir, yoksa zenginlik mal ve para çokluğu değildir.

Genişlik ve darlık zamanımda Allah'a razı oldum: Ben senden sadece yolların en açığını istiyorum."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah rahmet etsin, Serî as-Sakatî'nin saydığı huylardır. Muhammed ibn al-Hasan al-Hâlidî... yoliyle Serî as-Sakatî'nin şöyle dediğini

işittim: "Beş huy vardır ki insanın rahatı onlardadır: Kötülere karışmaktan vazgeçmek, insanlardan uzak durmak, insanların gözlerinden uzak kalınca amelin tadını duymak, insanlarda kusur bulmaktan vazgeçmek, öyle ki hiç kimsenin Allah'a isyan ettiğini bilmemek; şu beş şeyi de nefisten düşürmek: riya, cedel, yapmacık, mevki hırsı; şu beş şeyden el çekmek: cimrilikten, hırstan, kızmadan, tamahtan ve oburluktan."

Fütüvvet gereklerinden biri de fiilleri ve halleri düzeltmektir. Ebu'l-Abbas ibn al-Haşşâb... yoliyle Zy'n-Nun al-Mısrî (rh.) nin şöyle dediğini işittim: (İşlerini) düzelten rahat eder, yaklaşmak isteyen yaklaşır, sâf olan temizlenir, tevekkül eden güvenir, kendisini ilgilendirmeyen şeylere dalan kendisini ilgilendiren şeyleri zayi eder."

Fütüvvet gereklerinden biri de tevazudur. Tevazu hakkı kabul etmek, güzel ahlâk sahibi olmaktır. Ebu'l-Abbas Muhammed... yoliyle Ca'fer ibn Harun'un şöyle dediğini işittim: "Fudayl (rh.)e tevazu'dan soruldu, şöyle dedi: 'Hakka boyun eğmek, işittiğinden hakkı kabul etmektir.' Fütüvvetten soruldu, şöyle dedi: 'Halka güzel ahlâk ile işlem yapmaktır".

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanının rahatını kendi rahatına tercih edip onların zahmetini çekmektir. Ebu'l-Abbas al-Mahramî... yoliyle Ebu Ca'fer al-Haddâbî (rh.) nin şöyle dediğini işittim: "On küsur yıldan beri tevekküle bağlandım, çarşıda çalışıyorum, her gün ücretimi alıyorum, fakat aldığım ücretten kendim için bir bardak su dahi almıyorum. Bir kere olsun onunla hamama gitmedim. Ücretimi getirip Şuniziyyede ve başka yerlerdeki fakirlere veriyorum, ben yine kendi halimde kalıyorum. Yatsı olunca kapı kapı dolaşıp ekmek parçaları topluyorum ve onunla orucumu açıyorum."

Fütüvvet gereklerinden biri de halkla güzel geçinmeğe sabretmek, kendisine zaruri olanla yetinmektir. Abdullah ibn Muhammed... yoliyle Yahyâ ibn Muâz (rh.) ın şöyle dediğini işittim: "Halkla muâşeret belâdır, onlara sabretmek güçtür. Mutlaka muâşeret gerekli ise müttekilerle sohbet et, onlarla arkadaş ol, onların edebiyle edeplen, huylariyle huylan ki yarın kıyemette onlardan olasın.

Fütüvvet gereklerinden biri de tevazu ve ihvana karşı kibirlenmemektir. Alî ibn Muhammed al-Kazvinî'den Ebu'l-Hüseyn al-malikî'nin şöyle dediğini işittim. Hekimlerden biri dedi ki: "Kibirlenmenin sonucu, yalnız insanların kibirlenen kimseyi küçük görmeleri, onu çekilmez bir kişi bulmalarından ibaret değildir?..."

Fütüvvet gereklerinden biri de başladığın iyiliği tamamlamaktır. Saîd al-Ma'dânî bana Ebu'l-Hasan'ın şu şi'rini okudu:

"Bir iyiliğe başladın ise onu tamamlaman farz olur. Sen avâid ma'ruzuna aitsin?

Benim işimi hatırında tut, zira sana ebedî şükür elleri baki kalacaktır (sana ebediyyen minnettar olacağım).

Benim yararıma olan şeyi lûtfet el uzat yap. Çünkü eller, boyunlarda gerdanlıktır?

Fütüvvet gereklerinden biri de hiç kimseyi azarlamamaktır. Ebu'l-Kasim Ca'fer ibn Ahmed ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "Kardeşim Abdullah diyordu ki: "Hamal Bennân, Muhannes'e gitti, ona iyilikle emretti. Muhannes ona:

— Dön git, sendeki sana yeter, dedi.

— Bende ne var ki?

— Sen evden çıkarken senin benden hayırlı olduğunu düşünerek bana geldin, işte bu sana yeter.

Fütüvvet gereklerinden biri de doğruların, kendi nefislerinden ve şeyhlerinden anlattıkları şeylerde onları tasdik etmek, inkâr etmemektir. Ebu'l-Kasim al-Mukri-nin şöyle dediğini işittim: "Tasavvufa girmenin ilk bereketi sadıkların, Allah'ın kendilerine ve şeyhlerine verdiği nimetler ve kendilerinde gösterdiği kerametler hakkında söyledikleri sözleri doğru kabul etmektir."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostların cefasını iyilikle ve özür dileyerek kabul etmektir. Ubeydullah ibn Osman... yoliyle Nusayr ibn Mesruk'un şöyle dediğini işittim: "Bir kere Ebu'l-Kasim al-Haddâd (rh.)a cefa ettim, bana şöyle yazdı. Şiir:

"Benden başkasını denersen beni hatırlar ve benim senin için bir hazine olduğumu anlarsın.

Bütün gönlümle sana safâ verdim de ben olduğum gibi kaldım, sen hür oldun.

Sen yükselince ben aşağı kaldım ve ben kardeşleri yükseldiği zaman küçük kalanlardan oldum.

(Bir gün) bana yaptığından pişman olup mızrağını yere vuracaksın, yaptığının âcizlik olduğunu bileceksin."

Kendisine gittim:

— Seni özür dilemek için sarsmadım, fakat sende vefa gördüm, dedim.

Fütüvvet gereklerinden biri de güzel sohbet etmek ve sohbet edebini güzelce yerine getirmektir. Sohbetin edebi: Kendinden üstün olana hürmetle, kendine denk olana muvafakat ve ülfetle, kendinden aşağı olana şefkat ve merhametle, ana-babaya tevazu ve itaatle, çocuklara merhamet ve güzel terbiye ile, kadına idare ile, akrabalara iyilik ve ziyaret etmekle, ihvana doğru sevgi ve sevgiye engel halleri savmakla, komşulara eziyetten el çekmekle, bütün

insanlara güleç yüzlülük ve el açıklığı ile, fakirlere (sufilere) haklarına hürmet ve kadirlerini bilmekle, zenginlere ihtiyaç göstermemekle, bilginlere işaret ettikleri şeyleri kabul etmekle, evliyaya boyun büküp itaat etmek ve inkârı bırakmakla sohbet etmek; bid'atçilerin, iddiacıların, insanları kendilerine tabi kılmak ve onların ellerindekini almak için zühd gösterenlerden kaçmakla sohbet etmektir.

Fütüvvet gereklerinden biri de erlerin kadrini bilmektir. Dedem şöyle derdi: "Ebu Osman derdi ki: Kimin kendi nefsine saygısı olursa halkın da onun yanında değeri büyük olur. Kimin kendi nefsine saygısı olmazsa insanlara da saygısı olmaz".

Fütüvvet gereklerinden biri de arkadaşlarının, dostlarının kendisine açtığı sırları saklamak, onlara hiyanet etmemektir. Mansur ibn Abdillah'tan Rebî' al-Kâmihî'nin Remle'de şöyle dediğini işittim: "Fakirlerle (sufilerle) oturuyordum. Üzerime dirhemler açıldı. Bunları onlara çıkardım verdim. Nefsim bana içimden bunlardan bir dirhem kendime ayırmamı fısıldadı. Bir hirdem aldım, gerisini onlara verdim. Birkaç gün sonra gönlüm bir şey çekti, çarşıya gittim, o dirhemi bakkala verdim, gönlümün çektiği şeyi almak istedim, bir de ne göreyim, verdiğim dirhem bakır olmuş. Bakkal almadı. Çarşıda epey dolaştım, hiç kimse parayı almadı. Ashabıma döndüm, dedim ki:

— Arkadaşlarım, bana hakkınızı helâl edin, ben bu dirhemle sizi aldattım. Elimden dirhemi alıp çarşıya gittiler, ekmek ve üzüm alıp getirdiler. Hepimiz oturup yedik."

Fütüvvet gereklerinden biri de kendini beğenme duygusunu içinden çıkarmaktır. İbrahim al-Havass (rh.) şöyle demiş: "Kendini beğenme, nefsin değerini bilmeğe engel

olur. Acelecilik, gerçeği bulmağa engel olur. Rıfk ve düşünce pişmanlığa engel olur. Kuvvet ancak Allah'a mahsustur."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlarını özür dileme zorunda bırakmamandır. Abdullah ibn Muhammed ad-Damğanî... yoliyle Yahya ibn Muâz ar-Râzî'nin şöyle-dediğini işittim: "Seni özür dilemeğe zorlayan kimse arkadaş değildir. Sen istemeden önce vermeyen de arkadaş değildir."

Fütüvvet gereklerinden biri de hasetten kaçınmadır. Ebu'l-Kasim İbrahim ibn Muhammed an-Nasrâbâzî'den Abdurrahman ibn Ebî Hatim'in şöyle dediğini işittim: "Şunlar fetaların alâmetlerindendir: Allah'ın verdiği nimetten dolayı kimseye hased etmezler; Allah'ın, kendilerini de benzeri bir günaha düşürmesinden kortukları için kimseyi günahından ötürü yermezler; Allah'ın, kendileri için takdir ettiği, gerek lehlerine, gerek aleyhlerine olan hükme razı olurlar."

Fütüvvet gereklerinden biri de güzel ahlâkı kullanmaktır. an-Nasrâbâzî, fetalarından birinin şöyle dediğini söylerdi: "Güzel ahlâk, Allah'ın kitabına yapışmak ve Allah elçisi (s.a.v.)in sünnetine uymak, güleç yüzlü olmak, eziyetten el çekmek, çokça iyilik etmektir ki bu ahlâkı, Yüce Allah, Peygamberi (s.a.v.)ne şu söziyle seçmiştir: "Affı al, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir".[1]

Fütüvvet gereklerinden biri de Ebubekir al-Varrak'ın dediğidir: "Eskiden fetalar dostlarını överler, kendilerini kötülerlerdi. Bugün ise kendilerini övüyor, dostlarını kötülüyorlar. Eskiden nimet ve rahatı dostlarına, şiddet ve zahmeti kendilerine seçerlerdi; şimdi ise şiddet ve zahmeti dostlarına, nimet ve rahatı kendilerine seçiyorlar."

1) A'raf Suresi: 199.

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın bulunduğu vakti geçmiş ve gelecek düşüncesiyle meşgul etmemesidir. Abdullah ibn Yahya... yoliyle Yahya ibn Muâz'ın şöyle dediğini işittim: "Geçmiş işlere üzülmek, gelecek işleri düşünmek ömrünün bereketini giderir."

Fütüvvet gereklerinden biri de Abdullah ibn Yahya.... yoliyle işittiğim Yahya ibn Muâz'ın şu sözüdür: "Üç huy var ki senin amellerini ve ahlâkını düzeltir: Zenginleri düşman göziyle değil, öğüt göziyle görmen; fakirleri kibir göziyle değil, tevazu göziyle görmen; kadınları şehvet göziyle değil, şefkat göziyle görmen."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara harcamaktır. Ebubekir ar-Râzî'den Muhammed ibn Abdillah al-Kittânî'nin şöyle dediğini işittim: "Kulun her harcamasından sorulacaktır. Ancak dostun dosta harcadığı şey hariç. Çünkü Allah bunu sormaktan utanır."

Fütüvvet gereklerinden biri de itaat edenlere de isyan edenlere de şefkat etmektir. Muhammed ibn Abdillah ibn Şâzân.. yoliyle İbrahim al-Atruş?'un şöyle dediğini işittim: "Biz Ma'ruf al-Kerhî (rh.) ile Dicle kenarında oturuyorduk. Kayık içinde birtakım gençler geçti. Def çalıp oynuyorlar ve içiyorlardı. Müridlerinden biri dedi ki:

— Ey Ebu Mahfuz, denizde Rablarına isyan edenleri görmüyor musun? Allah'a şunlar için bedduâ et.

Ma'ruf elini göğe kaldırdı ve şöyle duâ etti:

— Tanrım, Efendim, bunları dünyada sevindirdiğin gibi âhirette de sevindirmeni niyaz ediyorum.

Ashabından biri ona:

— Biz senden onlara budduâ etmeni istemiştik, dedi. Ma'ruf şu cevabı verdi.

— Kardeşlerim, eğer Allah onları âhirette sevindirirse onların tevbesini kabul eder.

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlarının yanında yaptığın iyiliği unutman ve onların kadirlerini bilmendir. Ebubekir Muhammed ibn Abdilâziz'den Ebu'l-Kasim İshak ibn Muhammed'in şöyle dediğini işittim: "Ebubekir al-Varrak'tan ayrılırken:

— Kiminle sohbet edeyim? dedim.

— Yanında yaptığı iyiliği unutan kimse ile, dedi. Yaptığı yardımı, içinde tutup seninle buluştuğu zaman söyleyen kimseden sakın. Ve sana ihtiyacı nisbetinde değer veren adamla da sohpet etme."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun sırrını ve batınını dışından çok gözetmesidir. Çünkü sır, Yüce Allah'ın nazargâhıdır. Zahir ise halkın gördüğü yerdir. Ebubekir ar-Râzî'den Ebu Ya'kub as-Sûsî'nin şöyle dediğini işittim: "İnsanlar içinde öyleleri var ki kırk senedir dilinden bir şarkının geçmemesine dikkat ediyor da sırrını bir şarkının geçmesinden korumuyor. Bu nitelikte olan kimse aldanmıştır."

Fütüvvet gereklerinden biri de muâşerette âdâba riâyet etmektir. Sehl ibn Abdillah şöyle demiş: "Düşmanlarınla adaletle geçin, dostlarınla kerem ve vefa ile geçin."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah ile yalnız kaldığı zamanlarda edebe uymaktır. Ebu Nasr al-Isfahanî'den Ebu Muhammed al-Cureyrî'nin şöyle dediğini işittim: "Yalnız başıma da hiçbir zaman ayağımı uzatmadım." Ebubekir ar-Râzî... yoliyle Ebu Yezîd al-Bistâmî (rh.)nin şöyle dediğini işittim: "Bir gece kalktım, namaz kılıyorum. Oturdum, ayağımı uzattım. Birinin gizliden şöyle seslendiğini duydum: Padişahlarla oturan kimse, onlarla edepli oturmalıdır."

Fütüvvet gereklerinden biri de eski sevgiyi korumaktır. Peygamber (s.a.v.)den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah, eski dostluğu sever." Ebubekir ar-Râzî... yoliyle Ebu Muhammed al-Meğâzilî'nin şöyle dediğini işittim: "kendisine karşı sevginin devam etmesini isteyen kimse, eski dostlariyle sevgisini sürdürsün."

Fütüvvet gereklerinden biri de halleri gizlemektir. Sehl ibn Abdillah şöyle demiş: "Beş şey var ki onlarda nefis cevheri vardır: Zenginlik gösteren fakir, tokluk gösteren aç, sevinç gösteren kederli, arasında düşmanlık bulunan kimseye sevgi gösteren insan, gündüz oruç tutup gece namaz kıldığı halde za'f göstermeyen insan."

Fütüvvet gereklerinden biri de dışını ve içini gözetmedir. Ebu Alî al-Cûzecânî demiş ki: "İstikamet, kalbin Allah ile muvafakat üzre durması ve vücudun da içtenlikle mücahede etmesidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de nefsin hevâsından kaçmak, azarlamadan vazgeçmektir "Yularını nefis hevâsının eline verme ki seni zulmete götürmesin. Çünkü hevâ zulmetten yaratılmıştır. Akla uy, çünkü akıl, seni nurlara ve Cebbar'a götürür."

Fütüvvet gereklerinden biri de bedeni isyanlardan temizlemek, itaatlerle süslemektir. Ebu Alî al-Cûzecânî'nin şöyle dediği anlatılır: "Nefsini zühd ve takva ile süsle, korku ve tasa ile yıka, ona utanma ve sevgi elbisesi giydir de sonra Rabbına rıza ile ve tafvîz (işleri O'na bırakma) ile teslim et ki (Rabbın) onu senin için yetiştirsin."

Fütüvvet gereklerinden biri de belâya düşmemek için kötü arkadaşlardan sakınmaktır. Damgan'da Abdullah ibn Muhammed ibn İsfendiyar(an)... yoliyle Yahya ibn Muâz'ın şöyle dediğini işittim: "Kötü arkadaşlarla ne kadar karışırsan o kadar hatâya düşersin. Kim dışını onların

sohbetinden ve onlara karışmaktan korursa Allah onun içini onlara sevgi beslemekten, onlara meyletmekten korur."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, dini hususunda cimri, malı hususunda cömert olmasıdır. Damgan'da Abdullah ibn Muhammed ibn İsfendiyârân ad-Damgânî... yoliyle Yahya ibn Muâz ar-Râzî (rh.)nin şöyle dediğini işittim: "Mü'min, malından ötürü aldanır, dininden ötürü aldanmaz; münafık ise dininde aldanır, malında aldanmaz."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, efendisini bütün mal ve mülküne üstün tutmasıdır. Ebu Alî al-Beyhakî'den Ebubekir Muhammed ibn Yahya as-Sûlî?'nin şöyle dediğini işittim: "Duydum ki Emirülmü'minin Me'mun (rh.) bir gün evine girmiş, çevresindekilere, kölelerine demiş ki:

— Kim bu evden bir şey alırsa, aldığı şey kendisinindir.

Her biri koşup, bulduğunu almış. Bir köle de halifenin yanıbaşından hiç ayrılmıyor ve onlara hiç bakmıyormuş. Me'mun demiş ki:

— Sen de bir şey alsana. Köle cevap vermiş:

— Sahi mi söylüyorsun ya Emirelmü'minin, gerçekten aldığım şey benim olacak mı?

— Evet.

Köle gelmiş, Emirülmü'minin Me'mun'un boynuna sarılmış ve demiş ki:

— Ben sadece seni istiyorum, başka bir şey istemiyorum.

Halife ona, ötekilerin aldıklarının kat kat fazlasını vermiş. Ondan sonra da hiç kimseyi ona denk tutmamış.

Fütüvvet gereklerinden biri de hiçbir zaman ihvanını unutmamaktır.

Hamd âlemlerin Rabbına, salât ve selâm Efendimiz Muhammed'e ve âline olsun.

*

DÖRDÜNCÜ CÜZ'

Rahman ve Rahim Allah'ın Adiyle O'na Dayandım O'na Yöneldim

Fütüvvet gereklerinden biri de hiçbir zaman ihvanını unutmamaktır. Ebu Muhammed al-Cureyrî şöyle demiş: "Vefa, sırrı gaflet uykusundan uyandırmak, fikri gereksiz âfetlerden (düşüncelerden) boşaltmaktır."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanlara tenezzül etmemek, dünya tamahiyle onlara eğilmemektir. Bundan dolayı Muâviye ibn Ebî Süfyan (rh.) şöyle demiş: "Sana gelmeyi kabul eden kimse mürüvvetini sana satmış ve senin kudretin için kendi izzetini düşürmüş olur." Kadı Ebu Alî al-Hüseyin ibn Ahmed al-Beyhakî bana Muhammed ibn Hazim'in şu şii'rini okudu:

"İki parça eski elbise giymek, bir gün, iki gece açlıktan bükülmek,
El âleme minnet etmekten iyidir ki göz kapakları bu minnetten yumulur.
Benim her ne kadar çoluk çocuğum çok, malım az, borcum fazla ise de
Yine Rabbımın verdiği rızık ile yetinirim, kimseye yüz suyu dökmem.
Benim ihtiyaçlarım, yalnız Rabbımla benim aramda kalır, kimse bilmez."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanı görünce sevinmektir. İsmail ibn Ebî Ümeyye şöyle dedi: "İhvanı görmek

kolay bir şey ise de sen bunu çok şey bil ve ganimet say". İbnu'l-Mubarek (rh.)da şöyle demiş: "İhvanı görmek dine yardım, dertlere tesellidir." Süfyan-ı Sevrî (rh.) de şöyle demiş: "Dostları görmekten başka dünyada zevk alacağım tek şey kalmadı."

Fütüvvet gereklerinden biri de iyiliği istenmeden yapmaktır. Saîd ibn al-Âs (rh.) şöyle demiş: "İyiliğin en güzeli, istenmeden yapılandır. Bir kimse senin verip vermeyeceğini bilmeyerek sana gelip yüzünü kızarttıktan sonra vallahi bütün malını da versen onun bu haline karşılık olmaz" Kûfe'de bana Ebu Zer al-Munzirî al-Varrak, birinin şu beytini okudu:

Yüz suyu dökerek istediğim kimsenin elinden alana Allah lânet etsin?

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanın ihtiyaçlarını görmeğe koşmaktır. Süfyan'ı Sevrî (rh.) şöyle demiş: "Elinden geldiği zaman ihvanın ihtiyaçlarını görmekten geri durmak, Allah'ın yüce ahlâkından değildir. Me'mun Fudayl ibn İyad'a şöyle demiş: "Elini uzatıp senden bir şey isteyenin ihtiyacını görmeyi fırsat say, zira zaman cefakârdır, felek döner, ömür de bir hali tamamlamağa, yada bir sevincin devam etmesine yetmeyecek kadar kısadır.'

Fütüvvet gereklerinden biri de fakirlere lûtufta bulunmak, şereflilerden utanmaktır A'meş şöyle demiş: "İbrahim Aleyhisselâm'a bir misafir geldiği zaman onu (güleç yüzle) karşılar, bir şerif geldiği zaman ondan utanırdı."

Fütüvvet gereklerinden biri de sefihe karşı hilim, kötülük edene karşı af ile davranmaktır. Ebubekir al-Mufid'den icazeten duydum ki Muhammed ibn İsa al-Kureşî,

babasının şöyle dediğini anlatmış: "Bir adam oğluna vasiyet edip demiş ki:

— Oğlum, sana kabalık yapana yumuşak davran, sana kötülük yapanı affet, önünde daima sulha (anlaşmaya) bir yer bırak ki dostların sana teslim olsun, düşmanların senden utansınlar."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlardan hiç usanmamak, daima onları sevmektir. Şeyh Ebu Sehl Muhammed ibn Süleyman... yoliyle Ahmed ibn Yahya'nın şu şi'ri okuduğunu duydum:

"Beni somurtkanlıkla karşılayan, ben olmadığım zaman yerime başkasını dost tutan kimse dost değildir.

Dost odur ki visali devamlı olur, herkese karşı benim sırrımı korur."

Bağdad'da zahid Ebu'l-Feth al-Kavvas'ın şöyle dediğini işittim: "Sebepsiz yere dostlarından usanan kimsenin sevgisi, bil ki çıkar içindir."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun dini ve dünyası hususunda himmeti yüksek olmaktır. Muhammed ibn Abdillâh ar-Râzî... yoliyle Cüneyd (rh.)in şöyle dediğini işittim: "Herkesin değeri, amacına göredir. Amacı dünya olanın değeri hiçbir şeydir. Amacı âhiret olanın değeri, genişliği göklerle yer arası kadar olan cennettir. Amacı Allah rızası olan kimsenin değeri göklerde ve yerde ancak Allah'ın rızasıdır. Onun değeri başka bir şeyle ölçülmez. Yüce Allah buyurmuştur: 'Allah'ın rızası her şeyden büyüktür"[1] Ebu't-Tayyib aş-Şîrâzî şöyle demiş: "Ebubekir at-Tamestânî ayrılırken kendisine dedim ki:

— Bana vasiyet et.

— Himmet, himmet! dedi.

1) Tevbe Suresi: 72.

Ebu Alî al-Ca'ferî al-Basrî, bana İsmail ibn Abbâd'ın kendi nefsi için söylediği şu şi'ri okudu:

"Biri bana dedi ki: neden tasalar seni hasta yapmış, işin dillere destan olmuş?

Dedim ki: Beni tasamla baş başa bırak. Zira tasalar, himmetler oranındadır".

Ebu Ahmed al-Hîrî'den Ebu Alî as-Sekafî'nin şöyle dediğini işittim:

"Himmeti yüksek ol, çünkü himmetler eşyayı taşır, nefisler değil." Ve şu şi'ri okudu:

Bedene yüklenmeyecek şeyi kalbe yüklediniz. Kalb, bedenin taşıyamayacağı şeyi taşıyor.

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, nefsi için şu beş şeyi muhafaza etmesi ve hiçbirini bırakmamasıdır: Emanet, sıyanet, sıdk, sabır, salih kardeş, gizliyi ıslâh. Bunlardan birini zayi eden kimse yakîn menzilinden çıkmış olur. Hekimlerden biri şöyle demiş: "Kimde şu altı şeyi bulursan onun tam fütüvvet sahibi olduğuna hükmet: Az nimete şükreder, çok güçlüğe sabreder, cahili hilim ile idare eder, cimriyi cömertlikle terbiye eder, yaptığını insanlar kendisini övsün diye yapmaz, insanların kötülemesinden korkarak yaptığından geri durmaz." Yahya ibn Muâz (rh.) demiş ki: "Fütüvvet safâ, cömertlik, vefa ve hayâdır."

Ebu'l-Hasan ibn Sem'un (rh.) şöyle demiş: "Fütüvvet, açıkta utanacağın şeyi gizlide yapmamaktır." Ebu'l-Hüseyin al-Malikî (rh.) de şöyle demiş: "Fütüvvet üstün ahlâk ve iç temizliğidir." Ebu Amr ad-Dımaşkî de şöyle demiş: "Fütüvvet halka rıza göziyle, kendi nefsine kızma göziyle bakmak; senden üstün olanı, aşağı olanın ve dengin olanın hakkını bilmek; bir kusur veya hatâdan ya da bir yalandan dolayı ihvanından yüz çevirmemektir. Kim bir kardeşini

severse onun cefası kendisine vefa; yüz çevirmesi sana (ona) yönelip gelmesi olmalıdır. Ne yüzüne ne de arkadan ona kızmamalıdır. Böyle olmadıktan sonra onun sevgisi çıkara dayanır, sakattır."

Ebu Said ar-Râzî bize İbnu'l-Enbârî'nin okuduğu şu şi'ri okudu:

"Kendimi her suçluyu affa zorlayacağım, suçu ne kadar çok olsa da.

İnsanlar şu üç çeşitten biridir: şerif, meşrûf ve misl-i mukavim.

Benden üstün olanın kadrini bilirim, nefsimi hakka sürerim, hak lâzımdır.

Dengim olana karşı, o bir hatâ ve kusur etse faziletle hüküm vermek gerektiğini bilirim.

Benden aşağı olan bir şey söylerse zözünü namusum telâkki ederim, biri beni yerse de bu tutumumdan vazgeçmem."

Fütüvvet gereklerinden biri de sevgiyi misli ile karşılamaktır. Çünkü sevginin karşılığı yalnız sevgidir. Ebubekir al-Mufîd bize icazeten... İbnu'l-Mubarek'in su sözünü anlattı: "Kim senin hakkında temiz sevgi ile beraber güzel düşünce de taşırsa sen de ona temiz sevgi ve itaat taşı."

Fütüvvet gereklerinden biri de herhalde ihvana şefkattir. Cüneyd' (rh.)a halka şefkat etmekten sorulmuş da şöyle cevap vermiş: "İstediklerini veresin, onlara güçlerinin üstünde bir şey teklif etmeyesin, bilmedikleri sözü söylemeyesin." Birine sorulmuş:

— İhvanına karşı şefkatin nasıldır?

— Onun yüzüne sinek konsa ben acı duyarım. Bu ma'nada şu şiir okunmuştur:

Seni kıskandığım için ayağını yerden dahi sakınırım. Âh keşki yaşadığım sürece yanağıma bassan!

Ruveym (rh.)e sorulmuş:

— İhvanına karşı şefkatin nasıl? Demiş ki:

— Kardeşim bil ki beni dünyada hiçbir şey sevindirmedi, sadece kardeşlerimin sevinci sevindirdi; beni dünyada hiçbir şey üzmedi, yalnız kardeşlerimin üzüldükleri şey beni üzdü.

Fetalardan birine sorulmuş:

— İhvanına karşı sevgin nasıl? Onlara karşı şefkatin nasıl? Demiş ki:

— Onları gördüğüm zaman, bütün uzuvlarım göz olup da onları görmüyor diye onları kendi gözümden kıskanırım. Kulağım onların sözlerini işittiği zaman bütün vücudum kulak olup da onları işitmiyor diye onları kulağımdan kıskanırım.

Ve demiş ki:

— Bir gece Hıdır Aleyhisselâm ile beraber idim. Öyle şarkılar söyledi ki vücudumdaki her organın kulak olup onları dinlemesini arzu ettim.

Şeyh ona demiş ki:

— Ahbab için arzu ne gerek? 'Bütün organlarımın kulak olduğunu hakikaten gördüm' de.

Birinin buna yakın bir şi'rini bana okudular:

"(Sana o kadar tutkunum ki) Seni kendi gözümden bile sakınırım, sana bakmaya kıyamam da bakınca gözümü yumarım.

Senin kendi kendini düşündüğünü görsem, seni senden kıskanmağa başlarım.

Üzerine titrememden ve tutkumdan dolayı ben seni, senin iki meleğinden dahi kıskanırım.

Elimden gelse, dudaklarını öptüğü için (ağzından çıkan) kelimeleri dahi yaralarım (vururum).

Birine sorulmuş:

— Arkadaşına karşı şefkatin ve sevgin nasıldır? Demiş ki:

— Onu gördüğüm sürece başka bir şey görmek istemem, onun sözünü işittiğim sürece başka bir söz duymak istemem.

Bu anlamda şu şiir okundu:

"Yapabilsem gözümü yumarım da onunla sadece seni görmek isterim, başkasını hiç görmeyeyim derim.

Biri de şöyle demiş:

"Onlardan ayrı kaldığım günler, onların sırrı bizi sağır yaptı. Sağırlık getiren sır bilir misin sen?"

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın, kendi işini bırakıp, Allah'ın, kendi yönetimine verdiği kimse(ler)nin halini korumağa çalışmasıdır. Abdullah ibn Ömer (ra.)dan rivayet edilir ki, kendisi aç kalıp kölelerini doyururmuş. Kendisi giymez, kölelerini giydirirmiş ve her hususta onların ihtiyaçlarını kendi ihtiyacına tercih eder: "Nefsime en kolay gelen şey budur, böylece nefsin şerrinden emin oluyorum" dermiş.

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın gazaptan son derece kaçınmasıdır. Muâviye ibn Ebî Süfyan (rh).ın şöyle dediği anlatılır: "Malik olduğum şey için neden kızayım, malik olmadığım şey için neden kızayım? Eğer malik isem intikam almağa kadirim, artık nefsimi gazaba sokmam. Malik değil isem, benim kızmam, karşıdakine bir zarar vermez. Onun için nefsimi yine gazaba sokmam."

Fütüvvet gereklerinden biri de vakitlerin âdâbını korumaktır. Ebu'l-Hüseyin al-Farisî... yoliyle Cüneyd'in şöyle dediğini işittim: "Amellerin en yükseği, vakitlerin âdâbını korumaktır. Bu da kulun sınırını aşmaması, vaktinden başkasını düşünmemesi, Rabbinden başkasına uymaması ile olur." Muhammed ibn Alî at-Tirmizi (rh.) şöyle demiş: "Mustafa (s.a.v.) den başka hiç kimse bütün vakitlerin ve hallerin edebini koruyamamıştır. O demiştir ki: 'Nefsimi sana teslim ettim, işimi sana bıraktım, sırtımı sana dayadım.' Ve demiştir ki: 'Senden sana sığınırım.' Yüce huzurda bulunduğu zamana gelince onu da şanı yüce Allah bize en güzel şekilde haber vermiş, onu süslemiş ve överek demiş ki: 'Muhakkak sen, büyük bir ahlâk üzerindesin.'[1]"

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun her türlü iyiliği arkadaşlarında görmesi, nefsinde gördüğü şer yüzünden kendisini hayırdan uzak bulmasıdır. Ebu Abdillah as-Sicizî'nin şöyle dediğini işittim: "Sen faziletini görmedikçe faziletlisin; faziletini görürsen faziletin kalmaz." Ebu'l-Hüseyin al-Farisî... yoliyle Şah ibn Şuca'ın şöyle dediğini işittim: "Fazilet sahipleri, faziletlerini görmedikçe faziletlidir. Faziletlerini gördükleri zaman faziletleri kalmaz. Velâyet sahipleri de velâyetlerini görmedikçe velidirler, velâyetlerini gördükleri zaman velilikleri kalmaz.

Yine Şah, Ebu Hafs'a:

— Fütüvvet nedir? diye sormuş. Ebu Hafs:

— Ahlâk sahibi olmaktır, demiş.

Fütüvvet gereklerinden biri de içinde, dışında, yanında ve arkasında daima ihvanına karşı samimi olmaktır. Hakim Ebu Ahmed al-Hâfız'dan, hekimlerden birinin şöyle dedi-

1) Kalem Suresi: 4.

ğini işittim: "Kardeşin kardeşi bütün kalbiyle sevmesi, diliyle terbiye etmesi, maliyle yardım etmesi, edebiyle düzeltmesi, arkasında onu savunması fetalara karşı kardeşlik gereğidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın dininde kendinden üstün ile, dünyasında kendinden aşağı ile sohpet etmesidir. Osman ibn Hakîm şöyle demiş: "Dinde senden üstün ile, dünyada senden aşağı ile arkadaş ol, çünkü dinde senden aşağı ile arkadaş olmak, gözünde taatleri küçültür, dünyada senden aşağı ile sohpet etmek ise gözünde Allah'ın nimetlerini büyütür." Davud at-Tâî (rh.) şöyle demiş: "Müttekilerle sohbet et. Çünkü dünya halkından sana zahmeti en az, yardımı en çok olan onlardır."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun daima Rabbına güvenmesidir. Süfyan ibn Uyeyne demiş ki: "Ebu Hazim'e soruldu:

— Malın nedir? Cevap verdi:

— Benim iki malım var: Allah'a güvenmek, insanların ellerinde bulunanı ummamak.

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, arkadaşlarına akrabasından daha çok şefkat beslemesidir. Hüseyin ibn Yahya aş-Şafiî'nin Ca'fer ibn Muhammed as-Sadık'tan şunu anlattığını işittim: "Kim ki kendi nefsi için olduğu gibi kardeşi için de olmazsa kardeşliğin hakkını vermez. Görmüyor musun Yüce Allah nasıl Kitabında kıyamette oğulun babasından, kardeşin kardeşinden kaçacağını anlatmış, sonra da dostların birbirlerine karşı tutumunu şu söziyle belirtmiştir: 'Bizim için şefaatçiler ve sıcak dost yok'[1]".

Fütüvvet gereklerinden biri de içinde ve dışında organları korumaktır. Ebu'l-Hasal al-Boşencî'ye sorulmuş:

---

1) Şuarâ Suresi: 101.

— Fütüvvet nedir?

— Fütüvvet, kerim kâtiplerden utanacağın bir işi yapmamaktır, demiş.

Huzeyfe al-Mar'aşî şöyle demiş: "Fütüvvet dört şeydir: Gözün, kalbin, dilin ve hevan. Gözünü helâl olmayana bakmaktan koru, dilinle sadece doğru söyle, kalbinde bir müslümana karşı aldatma ve kin bulundurma, hevânın da şerre yönelmemesine dikkat et."

Fütüvvet gereklerinden biri de Ebu'l-Hüseyin ibn Sem'un'a sorduğum soruya verdiği şu cevaptır: "Fütüvvet şu huylardadır: Az muhalefet, güzel insaf sahibi olmak, hatâların peşine düşmemek, görünen kusurları düzeltmeğe çalışmak, özrü kabul etmek, eziyeti yüklenmek, nefsi yermek, küçüğe, büyüğe karşı güleç yüzlü olmak, çok iyilik yapmak, halka öğüt vermek, halkın öğütünü kabul etmek, dostlarla kardeş olmak, düşmanları idare etmek, işte bunlar fütüvvetin görünüşleridir. Hakikatlerinden söz edinceye kadar..."

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun içinin dışının bir olmasıdır. Ebu Dücane, Zu'n-Nun al-Mısrî'nin şunu anlattığını söyledi: "*Kim açıkta utanacağı bir şeyi gizlide yaparsa onun indinde kendi kişiliğinin hiçbir değeri yoktur.*"

Fütüvvet gereklerinden biri de sırrı kâinattan ve kâinatın içinde bulunan her şeyden boşaltmaktır. Ebu'l-Abbas ibn Atâ: "Sırriyle dünyadan ayrılmayan, sırriyle halktan boşalmayan, sırriyle nefsinden soyulmayan kimse nasıl Mevlâsiyle yalnız kalabilir? Kim ki sırriyle Allah'tan başkasından boşalır ve sırrında yalnız Mevlâsı kalırsa ona atâ (hediye Tanrı bağışları) açılır. Mevlâsını razı edenle gazabına dokunanları birbirinden ayırd eder."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın başkasından

değil, sadece Rabbinden korkmasıdır. Çünkü seleften biri akıllılardan bir adama:

— Bir akar alsan da çoluk çocuğuna saklasan? demiş. Adam şöyle cevap vermiş:

— Bana ne kötü yol gösterdin? Ben akarı Rabbin katında nefsim için alıyorum, çoluk çocuğum için de Rabbımı saklıyorum".

Fütüvvet gereklerinden biri de akrabadan ve başkalarından önce arkadaşların sözünü tutmaktır. Bağdad'da bana Hafız Ebu Alî ibn Ömer... birinin şu şi'rini okudu.

"Arkadaşı anamın oğlu gibi öz kardeş bilirim.

Beni (her yerde) hür, emrine boyun eğilir bulursun ama her arkadaşın kölesiyim.

Yaptığım iyilikle lûtfumu birbirinden ayırdederim, fakat malımla hukuku bir araya toplarım.

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvana son derece hürmet ve ikram etmektir. Ebu Muhammed al-Cureyrî anlattı, dedi ki: "İbnu Mesruk (rh.) bizi evine davet etmişti. Giderken yolda bir arkadaşımıza rastladık. Şeyhin davetine gittiğimizi, bizi şeyhin evine götürmesini söyledik.

— Beni çağırmadı, ben nasıl gelirim? dedi. Sonra:

— Haydi arkadaşlarıma muhalefet etmeyeyim deyip bizimle beraber geldi.

Şeyhin kapısına varınca şeyhe durumu anlattık. Şeyh ona dedi ki:

— Ben derdim ki benim senin kalbinde yerim öyledir ki seni davet etmeden gelirsin (Ama gücenmişsin) İstersen oturacağın yere yanağıma basarak git.

Biz şeyhi bundan vazgeçirmeye çalıştık, fakat şeyh yemin etti, ille yanağına basıp geçmesini istedi. Baktık ki

olmayacak, yere bir örtü serdik ile şeyh yanağını o örtünün üstüne koydu. Arkadaşımızı da iki kişi (koltuğundan) tutup üzerinden geçirdik. Böylece şeyhin yanağına (hafifçe) basa basa oturacağı yere vardı".

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvana sabretmek, onları başkalariyle değiştirmemektir. Çünkü Davud peygamber (selâm ona)in, oğlu Süleyman Aleyhisselâm'a şöyle dediği rivayet edilir: "Doğruluğunu bildiğin eski kardeşini bir yenisiyle değiştirme. Çünkü bunu yaparsan Allah'ın sana olan nimetini değiştirmiş olursun. Bir düşmanı dahi az görme; bin dostu da çok görme."

Fütüvvet gereklerinden biri de Allah'ın kendisi için düzenlediği hükme sabretmesidir. Hikâye olunur ki bir adam bir hekime malından şikâyet etti. Hekim ona dedi ki:

— Kardeşim, Allah'tan başka bir yönetici mi istiyorsun?

Biri de şöyle demiş: "Allah'ın, kendisi için düzenlediğine sabretmeyen, Allah'ın, onun nefsini yönetmesine de sabretmez." Vasıtî (rh.) şöyle demiş: "Kimki nefsini Allah'ın eşyayı da Allah'ın görürse Allah ile olur, bütün eşyaya muhtaç olmaktan çıkar." Ebu'l-Abbas ad-Dîneverî (rh.)de şöyle demiş: "Kim nefsine tedbir düşünürse sonunda işlerine pişman olur. Kim Allah'ın, kendisi için düzenlediğine razı olursa işinin başında da, sonunda da Allah'a hamdeder."

Fütüvvet gereklerinden biri de büyükler, çağırdıkları zaman yahut yanlarında bulundukları zaman küçüklerin işlerini yapmaları ve misafire gönül hoşluğu ile hizmet etmeleridir. Bağdad'da Hafız Ali ibn Hüseyin... yoliyle (Yahya) İbnu Eksem'in şöyle dediğini işittim: "Bir gece Emirülmü'- minin Me'mun'un yanında idim, gece yarısı susadım. Su içmek için kalktım

— Niye uyumuyorsun Yahya? dedi.

— Vallahi susadım ey Emirülmü'minin, dedim.

— Yerine dön, dedi.

Vallahi kendisi kalktı, testiye gitti, bir bardak su getirdi ve dedi ki:

— Kişinin misafirinden hizmet istemesi ayıptır. Sana söyleyeyim mi? Harun Reşid-Mehdî-Mansur-babası-İkrime-İbni Abbas-Cerîr ibn Abdillah-Peygamber (s.a.v.)in şöyle dediğini haber verdi: "Misafirine hizmet ettirmek, kişiye ayıptır."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvandan ve dostlardan ayrıldıktan sonra ayş (?)tır. Hüseyin ibn Yahya'dan Ca'fer ibn Muhammed'in şöyle dediğini işittim: "Cüneyd'in bir gün kederli bir halde oturup düşündüğü görüldü. Kendisine

— Ey Ebu'l-Kasim, seni üzen nedir? diye soruldu. Dedi ki:

— Halvette sırrı yitirdim, kendileriyle ülfet ettiğim arkadaşlarımı da yitirdim. Bundan ötesi de bedeni.... kar? kalbi meşgul eder.

Ve şu şi'ri okudu:

"Leva menzilesinden sonra bütün konaklar kötü,
O arkadaşlardan sonra yaşamak kötü."

Bağdad'da Hafız Alî ibn Ömer... bize Abdullah ibn Tahir'in şu şi'rini okudu:

"Eğer hürün nefsi elinde olsa, dostlarından sonra onu atardı.

Kişi için şu saatte yaşamak ne kötüdür ki dostlarından ayrı yaşar."

Yine bu anlamda şu şiir de bana okundu:

"Kayboldular, onlardan sonra vücut öyle oldu ki artık göz onların gölgesini de görmüyor.

Eğer beni kendilerinden sonra sağ görürlerse hangi yüzle onlara bakarım?

Vah bana onlardan, onların sözlerinden ki: "Bizim gitmemiz sana bir zarar vermez, dediler."

Muhammed ibn al-Hasan al-Halidî al-Bağdâdî'den İbnu Hâlûye'nin şöyle dediğini işittim: "İbn-i Cerîr'e denildi ki:

— Babanın, "Eğer bilseydim ki son buluşmamız ancak göç (âhiret) günüdür, hiç yapmadığımı yapardım" sözünü duydun mu? Eğer öyle olacağını bilse ne yapardı? Şöyle dedi:

— Ayrılık yerini görmesin diye gözlerini oyardı.

Muhammed ibn Tahir al-Vezîrî... birinin şu şi'rini okudu:

"Gemiler geldi!" diye ünlemelerinden önce aradaki üzüntünün derecesini anlıyamamıştım.

Kalktı benimle vedalaşıyor, göz yaşları da tıpkı rüzgârın dalı sallaması gibi kendisini mağlûbediyordu.

Nihayet ağlıyarak ayrıldı: Âh, keşki hiç olmasaydın! dedi.

Fütüvvet gereklerinden biri de iyiliği devam ettirmek, yardımları sürdürmektir. Hafız Alî ibn Ömer... yoliyle Emirülmü'minin Mehdî'nin şöyle dediğini haber aldık: "Hiç kimse benden bir yardım istememiştir ki o, kendisine uzattığım elin peşine hemen ötekini de uzattığımı görmesin. Onun Allah rızası için ihsanda bulunmamı istemesi kadar beni sevindiren hiçbir şey yoktur. Çünkü sonunda vermemek, ilkin verilenleri de hiçe çıkarır."

Fütüvvet gereklerinden biri de Ebu Abdillah Muhammed ibn al-Abbâs al-İsamî'nin İbrahim ibn Şekle'den bize anlattığı şu öğütlere uymaktır: "Biriyle kardeş oldun mu artık onun yanlış, -doğru hareket ettiğinden, iyilik-kötülük yaptığından, saklayıp-zayi ettiğinden yakınma. (Bir ahdi) Hıfzettiği zaman teşekkür et, zayi ettiği zaman sabret, iyilik ve kötülük ettiği zaman karşılığını ver. Çünkü dostu (gereğinde azarlamak) sevgiyi devam ettirir.

Şöyle denmiştir: "Açıktan azarlamak, içte kin beslemekten iyidir".

Fütüvvet gereklerinden biri de yakın olsun, uzak olsun dostlara karşı eski sevgiyi sürdürmektir. Ömer ibn Ahmed... Yezîd ibn al-Muhallebî'nin şu şi'rini okudu:

"Eğer bizden ayrılıp gidersen Allah seni güzel yerlere kondursun (yolun açık olsun),

Bize gelirsen hoş geldin, safâ geldin.

Bizden gittiğin zaman seni unutacağımızdan korkma,

Bize geldiğin zaman da senden usanacağımızı sanma."

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlarının yerilmesini dinlememektir.. Yusuf ibn Salih... bize birinin şu şi'rini okudu:

"Zamana kulağımı vermem ki bana dostumu yersinler,

Dostlarımın hiçbir kusurunu içimde saklamam,

Dostlarımı korurum ki onlar arkada benden hiçbir şey korumasınlar."

Fütüvvet gereklerinden biri de iyiliğini sayıp dökmemektir. Ebu Ömer Matar... İbnu Şibrime'nin şu sözünü anlattı: "İyilik sayılınca artık onda hayır yoktur."

İnşaallah bunu beşinci cüz izleyecektir.

*

BEŞİNCİ CÜZ'

Rahman ve Rahim Allah'ın Adiyle. Ona Dayandım.

Fütüvvet gereklerinden biri de her halinde, hazarda, seferde her zaman Rabbına güvenmektir. Ebu'l-Kasim Abdullah ibn Muhammed ad-Dımaşkî'nin sefere çıkmak isteyen bir adama şöyle vasiyet ettiğini duydum: "Kardeşim, Allah'tan başkasiyle arkadaş olma. Çünkü O, önemli işlerini karşılar, iyiliklerinin karşılığını verir, kötülüklerini örter, hiçbir adımında senden ayrılmaz."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvanını istemeğe muhtacetmemesi, işaretlerinden, durumlarından ne istediklerini anlayıp yerine getirmesidir. Şeyh Ebu Sehl Muhammed ibn Süleyman... yoliyle İbnu'l-A'râbî'nin şunu anlattığını işittim: "Ümeyye ibn Ebî's-Salt, Abdullah ibn Cüd'an'ın yanına gitti. Abdullah'ın yanında "Ateşler" denen iki feta vardı. Ümeyye:

— İyi sabahlar ey Ebu Zübeyr dedi ve şu şi'ri okudu:

İhtiyacımı söyleyeyim mi, yoksa bana senin utanman yeter mi? Çünkü senin huyun utanmadır.

Sen hukuku bilirsin, sen öyle bir dalsın ki senin olgun, şerefli bir soyun var.

Senin soyun kerem sahibidir. Kerem sahibi olanı da ne sabah, ne de akşam halkın ihtiyacını görmekten alakoymaz.

Senin toprağın her keremin yeridir. O kerem evini sizler yaptınız. Sen de o kerem yurdunun göğüsün.

Sen kerem ve şeref hususunda rüzgârla yarışırsın, köpek kışın soğuğundan sana sığınsa (onu barındırırsın).

Bir gün seni biri övse, övmeğe başlaması kâfi (derhal ne dediğini anlarsın)".

Abdullah Ümeyye'ye (gençleri göstererek):

— Bunlardan hangisini istersen onu al, dedi.

Ümeyye birinin elinden tuttu, Kureyş'in oturduğu yere geldi. Dediler ki:

— Ey Ümeyye yaşı ilerlemiş, kemikleri incelmiş bir ihtiyarı getirdin. Oysa onun yanında ateş gibi iki genç vardı. Onlardan birini alsaydın?

Ümeyye buna üzüldü, Abdullah'a gitti. Abdullah onu karşısında görünce:

— Anladım, dedi, dur buraya niçin geldiğini ben söyleyeyim.

Ve Kureyş'in söylediklerini anlattı, sonra da:

— Ötekini al, dedi ve şu şi'ri söyledi:

Hayatımı dahi senin uğruna vermek süstür. Oysa her verme bir süs değildir.

Kişinin yüzünü sana bezletmesi kötü değildir. Halbuki bazı isteme de kötüdür.

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın, dostlarının şerefini kendi şerefine üstün tutması, kendi zilletini onların zilletine tercih etmesidir. Muhammed ibn Abdillah ar-Râzî'den Hüseyin ibn Alî al-Kumesî'nin şöyle dediğini işittim: "İsam al-Belhî, Hatem al-Asamm (rh.)a gitti, Hatem onu kabul etti. Kendisine:

— Neden kabul ettin? denildi. Şöyle cevap verdi:

— Onu kabul etmede kendi zilletimi, onun izzetini

gördüm; reddetmede ise kendi izzetimi, onun zilletini gördüm. Onun izzetini kendi izzetime, benim zilletimi onun zilletine tercih ettim.

Fütüvvet gereklerinden biri de hizmet etmede, vermede kimseyi ötekinden ayırmamak, ayırım yapmamaktır. Abdullah ibn Muhammed ar-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "Tevazu', hizmette ayırım yapmamaktır."

Fütüvvet gereklerinden biri de vermede ayırım yapmamaktır. Herkese verme, herkese ihsan etme, yaptığını küçük görme, başkasının yaptığını büyük görmedir. Ebu Osman Saîd ibn Ebî Saîd'den Ca'fer ibn Muhammed al-Huldî'nin şöyle dediğini işittim: "Mısırlı Ebubekir al-Kazzaz, iyi insanlardan idi. Kendisine sufiler giderdi. Çoğu kez kendi tarikatlerinden olmayanlar dahi gelir, onlara karışırdı. Kendisine dedim ki:

— Neden ayırd etmiyorsun? Dedi ki:

— Ben şereflilerden değilim. Ayırımda bir hatâ işlerim de istediğimi yitirmiş olurum diye korkuyorum."

Fütüvvet gereklerinden biri de zahirde güzel ahlâkı kullanmak, batında halleri düzeltmektir. Ebu'l-Hüseyin al-Farisî'den Ebu Muhammed al-Cureyrî'nin şöyle dediğini işittim: "Ma'rifet sahiplerine göre dinin on sermayesi vardır: Beşi zahirde, beşi batındadır. Zahirde olanlar: Lisanda doğruluk, malda göz tokluğu, bedende tevazu, eziyetten el çekme ve eziyete nazlanmadan katlanmadır. Batında olanlar: Efendisinin varlığını sevmek, efendisinden ayrılmadan korkmak, efendisine kavuşmayı arzu etmek, yaptığına pişman olmak, Rabbinden utanmak."[1]

Fütüvvet gereklerinden biri de kulun, fütüvvetin ağır yüklerini yüklenmeden fütüvvet şartlarını yerine getirme-

1) Daha önce de geçmişti.

den fetalar elbisesine bürünmemektir. Ebu Abdillah es-Sicizî'ye:

— Neden yamalı hırka giyiyorsun? denildi.

— Fütüvvet yüklerini yüklenmeden fetalar elbisesi giymek münafıklıktır, dedi. Fetalar elbisesini ancak fütüvvet yüklerini yüklenmeğe dayanan kimse giyebilir.

— Fütüvvet nedir?

— Halkı ma'zur, kendini kusurlu görmek; halkı tam, kendini eksik görmek; iyiye de kötüye de şefkat etmektir. Fütüvvetin en yükseği de hiç birşeyin seni Allah'tan meşgul etmemesidir.

Ma'ruf al-Kerhî (rh.) şöyle demiş: "Fütüvvet iddia eden kimsede şu üç özellik bulunmalıdır. Korkusuz vefa, övgüsüz cömertlik, istemeksizin vermek."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın dostlarından ayrılmağa üzülmesi, mümkün olduğu kadar onlarla beraber bulunmağa gayret etmesidir. Bağdad'da Ebu'l-Hasan ibn Muksim... Muhammed ibn Yezîd'in şu sözünü anlattı: "Bana Araplardan birini anlattılar: Adamın çok güzel bir cariyesi varmış. Kumarcı olan bu adam, bütün malını kumara vermiş, elinde bir şeyi kalmamış. Dostlarına gelir, ister, onların verdikleriyle cariyesini beslermiş. Cariye bu durumu öğrenince demiş ki:

— Hayır böyle yapma, beni sat. Belki Allah bizi tekrar birleştirir.

Adam cariyeyi almış, Fars valisi Ömer ibn Ubeydullah ibn Ma'mer'e götürmüş. Ömer görünce beğenmiş:

— Kaça, demiş.

— Yüz bin dirhem. Aslında değerini bilen için çok daha fazla eder.

Ömer cariyeyi satın almış, parasını vermiş. Adam parayı almış, tam çıkarken kadın başlamış şu şi'ri söylemeğe:

"Aldığın mal sana mübarek olsun, şimdi bende sadece hatıram kaldı.

Göz yaşlarım coşunca kendi kendime diyorum ki: İster az ağla, ister çok,

Kalbdeki dayanılmaz acıya mı döneyim, onunla kalben söyleşeyim, uzun uzun düşüneyim?

Adam bir daha cariyeye baktı ve şöyle diyerek ayrıldı:

Feleğin gadri olmasaydı, ölümden başka bizi hiçbir şey ayıramazdı. (Ne olur? beni ma'zur gör!)

Senin ayrılığından doğan acı hüzünle baş başa kalacağım, onunla söyleşip hep düşüneceğim.

Selâm sana, artık bundan böyle birbirimizi ziyaret edemeyiz, İbni Ma'mer istemedikçe birbirimizi göremeyiz.

Ömer ibn Ubeydullah ibn Ma'mer dedi ki:

— Haydi istedim, bu cariyeyi de al, para da senindir.

Adam hem cariyesi, hem de yüzbin dirhemle beraber sevinç içinde döndü. Ömer dedi ki:

— Vallahi yüzbin dirhem ile bundan üstün bir iyilik satın alınamaz. İki sevgiliyi helâl yoldan birleştirmek ve onları ayrılık üzüntüsünden kurtarmak!

Fütüvvet gereklerinden biri de kişinin, istenmeden vermesidir. Zira istendikten sonra verirse verdiği, isteyenin döktüğü yüz suyu karşılığı olur. Kerem sahibi kişi, kardeşlerinin yüzlerini kızartmaz. Ebu Abdillah ibn Batta bize... Ubeydullah ibn Abbas'ın, kardeşi oğluna şöyle dediğini anlattı: "Hediyelerin üstünü, biri senden istemeden ver-

diğindir. Çünkü adam senden isterse sen onun döktüğü yüz suyunun parasını vermiş olursun."

Bu manada bana şu şiir okundu:

"İsteyerek yüz suyu döken kimse, bir karşılık almaz.

Çünkü istemekle, karşılığında verileni tartsan, isteme ağır gelir, bütün verilenler hafif kalır.

Yine bu anlamda şu şiir okundu:

"Cömert de olsa, cimri de olsa, senin elinin suyu, benim döktüğüm yüz suyuma karşılık değildir (Yani az da versen, çok da versen, verdiğin benim döktüğüm yüz suyunun karşılığı olmaz).

Fütüvvet gereklerinden biri de güzel ahlâka sarılmak, her zaman Allah'ın lûtfunu görmektir. Alî ibn Muhammed al-Kazvinî... yoliyle Ebu Yazîd (rh.)in şöyle dediğini işittim: "Seninle bir insan arkadaş olsa ve kötü geçinse, sen ona güzel ahlâk ile davran, geçinmen güzelleşir. Sana bir şey verilse Allah'a şükret, çünkü kalbleri sana çeviren Allah'tır. Bir belâya uğratılsan derhal istiğfara koş ve sabret. Çünkü nefis sabr ile güçlenir.

Fütüvvet gereklerinden biri de nimetleri erbabına vermeğe çalışmaktır. Akber'de bize Ebu Abdillah ibn Batta al-Ukberî... Sa'd ibn Muâz'ın şu sözünü haber verdi: "Allah seni, ne sana kötülük edecek bir iyi ile denesin, ne de sana vereceği minnetleri hürlerin boyunlarına bağlasın (yani muhannatlara değil hürlere dahi minnet ettirmesin). Allah bir kerim kişiden, ne senin ne de başkasının yüzünden nimeti gidermesin, seni elden çıkan bir nimetin, geri verilmesine sebep kılsın."

Fütüvvet gereklerinden biri de ihvana, arkadaşlara malını bezletmektir. Bağdad'da bize Kadı Muâfâ ibn Ze-

keriyya al-Cureyrî... Yahyâ ibn Ebî Hafsa'nın dedesine nisbet ettiği şu şi'ri haber verdi:

(Biri bana) dedi: Neden senin malın hep eksiliyor? Oysa senden başkalarının malı çoğalıyor?

Dedim ki: Ben ellerim cömert oldukça (elimden geldiğince) cömerdim, bazıları ise cömert değildir.

Fütüvvet gereklerinden biri de kendisinde fesat bulunan şeyler için erlere düşmanlıktan kaçınmaktır. Muhammed ibn Abdilvahid ar-Râzî... Salih ibn Hamza'nın şöyle dediğini haber verdi: "Erlere düşmanlıktan sakın. Zira bir halimin hilesi, ya da bir cahilin düşmanlığı seni yok etmez?" "Asıl galip olan, hayra mağlûb olandır. Asıl yenilen de şerre yenilendir. Şerden uzak dur ki o da senden uzak dursun."

Fütüvvet gereklerinden biri de kişinin kulağını kötü söz işitmekten, dilini kötü söz konuşmaktan korumasıdır. Muhammed ibn Ömer ibn al-Merzubânî bize birinin şu şi'rini icazeten haber verdi:

"Kulağını kötü söz dinlemekten koru, dilini kötü söz söylemekten koruduğun gibi.

Zira sen kötü söz dinlerken o sözü söyleyenin ortağısın, ayık ol.

Nice talipleri hırs bürümüş, fakat aradığını bulmadan ölüm onu yakalamıştır."

Fütüvvet gereklerinden biri de kişinin ihvanına malını bezlettiği gibi mevkiini de bezletmesidir. Muhammed ibn Ömer ibn al-Merzuban bize birinin şu şi'rini okudu:

"Sana kurban olayım, ne olur beni hatırında tut, daha başından beni istemekten koru.

Mevkiimi (şerefimi) senin mevkiinle genişlet, malımı malınla genişlettiğin gibi."

Fütüvvet gereklerinden biri de düşük ahlâktan kaçınmak, güzel ahlâka sarılmaktır. Ebu Abdillâh ibn Batta... bana İbni Mesruk'un şu şi'rini okudu:

"Kişinin ahlâkı kötü olursa yaşantısı güzel olmaz; yolları ve görüşleri daralır.

İnsanlar ahlâkı kötü kişiye tahammül etmezler; oysa güzel ahlâk sahibi övülür".

Fütüvvet gereklerinden biri de komşuluk hakkını korumaktır. Allah'ın Resulü (s.a.v.)in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Cibril Aleyhisselâm bana komşuyu o kadar tavsiye etti ki komşuyu mirasçı yapacak sandım." Ebu Abdillah ibn Batta... bize al-Hasan (al-Basrî)in şöyle dediğini haber verdi: "Güzel komşuluk sadece komşuya eziyet vermemek değildir. Komşunun eziyetini çekmek de güzel komşuluk gereğidir."

Fütüvvet gereklerinden biri de istemenin verdiği eziyete katlanmaktır. Abdulvahid ibn Ahmed al-Hâşimî... bize İbni Düreyd'in şu şi'rini okudu:

"İsteyenden sıkılma, senin için en hayırlı olan, istenilen kişi olmandır.

Senden bir şey umanı soğuk yüzle kovma; zira şerefinin bekası, umulan biri olarak görülmene bağlıdır."

Fütüvvet gereklerinden biri de kötülüğe karşılık vermemek suretiyle kardeşliği düzeltmektir. Abdullah ibn Muhammed ibn Abdirrahman... bize Abdullah al-Cuhenî'nin şöyle dediğini haber verdi: "Yardımlaşmada kardeşliği tazeleme ve düşmanlığı, kötülükle karşılık vermeyi bırakma vardır."

Fütüvvet gereklerinden biri de Hüseyin ibn Ahmed'in... bize bir a'râbî (köylü)den anlattığı şu sözüdür: Köylünün birine sorulmuş:

— Fütüvvet nedir?

— Mebzul taâm, makbul güleç yüzlülük, temiz iffet (utanma) ve eziyetten el çekmedir, demiş.

Fütüvvet gereklerinden biri de eli dara karşı mürüvvet kullanmaktır. Muhammed ibn Tahir al-Vezîrî bana birininin şu şi'rini okudu:

"Bir feta malından geçer, fakat mürüvvetten geçmez: İstemeden sana verir, istemenin kötülüğü sana yeter."

Fütüvvet gereklerinden biri de kötülük edeni affetmektir. Ca'fer ibn Ahmed ibn Ebî Zâid al-Mısrî, babasının Mansur'a ait su şi'ri kendilerine okuduğunu söyledi:

"Büyük bir günah işledim, sen ise o günahtan büyüksün. Önce bana affını lûtfet, sonra hilminle günahımdan geç.

Eğer ben istemede kerimlerden olmadım ise sen (kerim) ol (da ver)."

Yine Ca'fer bana fakih Mansur'un şu şi'rini okudu:

"Bildiğin gibi kötülük ettimse beni bağışla. Kardeşliğin sonu bunu gerektirmez mi?

Eğer sen de benim yaptığım gibi kötülük yaparsan senin kerem ve mürüvvetin nerede kalır?"

Fütüvvet gereklerinden biri de zaman bozulduğu sırada insanın uzlete çekilmesidir. Ebubekir ibn Ebî Ca'fer al-Muzekkî... bana al-Hakim Abdulhamid ibn Abdirrahman yoliyle birinin şu şi'rini okudu:

"Yalnızlığımla başbaşa kaldım, evime çekildim; şerefim ve sevincim tam oldu.

Zaman beni terbiye etti, âh keşki göç etseydim, ne kimse beni ziyaret etseydi ne de ben bir kimseyi ziyaret etseydim.

Sağ oldukça artık hiçbir zaman 'Asker yürüdü, ya da emir bindi!' demeyeceğim."

Fütüvvet gereklerinden biri de mürüvvet şartlarına riâyet etmektir. Muhammed ibn Abbâs al-'Usmî.. yoliyle Zâfir ibn Süleyman'ın şöyle dediğini işittim: "Tam mürüvvet sahibi ona derler ki dinini korur, akrabasını ziyaret eder, malını imar eder, kardeşlerine ikram eder ve evinde söyler?"

Fütüvvet gereklerinden biri de elinin dar olduğu güç durumda kaldığı sıralarda arkadaşının hakkını korumaktır. Şeyh Ebu Sehl Muhammed ibn Süleyman'ın şöyle dediğini işittim: "Bana anlatıldı ki: Ebu Salim bütün gün Alî ibn İsa'ya akrabalık dolayısıyle bağlılık gösterir, ondan ayrılmazmış. Vezir olunca artık gereği gibi ona bakmaz olmuş. Alî kendisine şöyle yazmış:

"Ömrüm boyunca vezir olmanı diledim, dileğim olunca öyle kimseler benden öne geçiyorlar ki ben geldiğim zaman onlar konuşamazlardı.

Artık ölmek istiyorum, çünkü bıkıp ölüm istediğim bu hayat benim için ölüm (den de beter)dir."

Fütüvvet gereklerinden biri de Alî ibn Hamdan'ın bana okuduğu, İbrahim ibn Abbas'ın şi'ridir:

"Zamanın kardeşliği ile (yani felek bana yâr olduğu zaman) bana kardeş idin fakat (o günler) geçince (felek sırtını çevirince) sen de bana şiddetli hasım kesildin.

(Bir zamanlar) Ben seni belâlardan korur iken şimdi senden eman diler hale geldim,

Bir vakitler ben zamanı sana kötülerdim, şimdi senin hakkında o zamanı övüyorum (sen öyle kötüleştin ki o sana kötülediğim zaman senden iyi idi)!"

Fütüvvet gereklerinden biri de herkese ikram etmektir. Bağdad'da Ebu'l-Hasan ibn Muksim... yoliyle al-Medâinî'nin şöyle dediğini işittim: "Yahya ibn Halid al-Bermekî, oğluna şöyle vasiyet etti: 'Oğlum, insanlara ikramı hiçbir zaman bırakma, Çünkü sen onlara ikram etmekle kendine ikram etmiş olursun.' "

Fütüvvet gereklerinden biri de sakinlerine hürmeten vatanların (evlerin) hakkına riâyet etmektir. Ebu'l-Fadl as-Sukrî'den Ebu Amr Muhammed ibn İsmaîlin şöyle dediğini işittim: "Duydum ki bir kadın gelmiş, Süfyan ibn Âsım'ın sarayına girmiş, sarayın topraklarına yuvarlanmış, duvarlarından birine şöyle yazmış:

"Âşık olana, sevdiği kimsenin, fakiri ihmal ettiğini görme hüznü yetmez mi?

Sabahtan ta akşama kadar saraylarda oturuyor da sarayına sığınan âşıkları görmüyor!

Sabra terk edilen âşık, sabretmeğe çalıştıkça aşkı artıyor."

Ve altına şunu yazmış:

"Süfyan ibn Âsım'ın karısı Abdulâziz kızı Âmine"

Fütüvvet gereklerinden biri de dostlara hiyanetten kaçınmak, onları sadakatle sevmektir. Ebu'l-Mufaddal aş-Şeybânî... bize Süfyan ibn Uyeyne'nin şöyle dediğini haber verdi: "Hiyanetten kaçtıkları için ihvan adını aldılar, sevgiye sadık kaldıkları için asdika diye adlandılar."

Fütüvvet gereklerinden biri de insanın, arkadaşının doğru sevgisini bildikten sonra artık hiçbir gün onu kötülememesidir. Muhammed ibn Ahmed ibn Tevbe al-Mervezî'nin şöyle dediğini işittim: "Adamın hakikaten sevdiğini bilirsen artık onun bütün kötülükleri bağışlanmıştır. Düşman olarak bilirsen onun bütün iyilikleri reddedilmiştir."

*
* *

Allah seni gözetiminde yönetsin, bil ki: Fütüvvetin aslı dini gözetmek, sünnete uymak, Allah'ın Peygamberine emrettiği şu sözlerini yapmaktır: "Affı al, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir[1].", "Allah adaleti, iyiliği yakınlara vermeyi emreder; fuhşu, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Size öğüt verir ki öğüt alasınız[2]."

Ve Peygamber (s.a.v.)in Mekke'ye girdiği gün söylediği şu sözüne uymaktır: "Ey insanlar, selâmı çok verin, yemek yedirin, akrabayı ziyaret edin, geceleyin herkes uyurken namaz kılın ve selâmetle cennete girin." Ve yine onun yasakladığı şu sözlerden sakınmaktır: "Akrabayı ziyaretten geri durmayın, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, Allah'ın size emrettiği şekilde kardeş olun."

Şunlar hep fütüvvet gereklerindendir: Doğruluk, vefa, cömertlik, güzel huy, göz tokluğu, dostlarla şakalaşma, arkdaşlarla iyi geçinme, kötü söz dinlemekten kaçınma, iyilik yapmayı arzulama, güzel komşuluk, güzel konuşma, ahde vefa, Allah'ın senin emrinin altına verdiği aile efradına ve hizmetçilere iyi muâmele, çocukları terbiye etme, büyüklere karşı edepli davranma, kinden, aldatmadan, buğuzdan uzaklaşma, Allah için dost ve Allah için düşman olma, malını, mevkiini dostlara bezletme, buna karşılık onların başlarına kakmama malında ve mevkiinde kendisinden yardım dileyenin sözünü yerine getirme, misafirlere hizmet etme, dostların işini gönülden yapma, dostlarına yemeğinden yedirmek suretiyle saygı gösterme, caniyle maliyle onların ihtiyaçlarını karşılamağa koşma, kötülüğü iyilikle karşılama, gelmeyene giderek karşılık verme, tevazua sarılma, kibirden kaçınma, hallerini ve sebeplerini beğenmeden vazgeçme, ana-babaya iyilik, akrabayı ziyaret, ihvanın kusurlarına göz yumma, kabahat-

1) A'raf Suresi: 199.
2) Nahl Suresi: 90.

lerini örtme, gizlide onlara öğüt verme, her zaman onlara duâ etme, halkı yaptıkları işlerde ma'zur görme, nefsinin şerrini ve zulmünü bilerek her zaman kendini ayıplama, halk ile ülfet etme, müslümanlara şefkat, merhamet ve iyilik etme, fakirlere acıma, zenginlere şefkat, âlimlere tevazu, işittiğinden hakkı kabul etme, dili yalandan, gıybetten, kulağı hatâ işitmekten koruma, gözü haramdan yumma, amellerde ihlâs, hallerde doğruluk, dışa dikkat etme, içi gözetme, yaratıklarda iyilik görme, iyilerle arkadaş olma, kötülerden kaçma, dünyadan yüz çevirme, Allah'a yönelme, dilekleri terk etme, fani dünya için böbürlenme arzusunu atma, fakirlerle oturmaktan şeref duyma, zenginlere - zenginliklerinden dolayı-hürmetten kaçınma, Rabbiyle zengin olma ve zenginliğine şükretme, hiç kimseden çekinmeden hakkı söyleme, sevinecek şeye şükretme, belâlara sabretme, hiyanetten uzaklaşma, mecliste aşağıda oturmaya razı olma, kendi haklarını istemekten vazgeçme, başkalarının haklarını tam verme ve nefsinden bunu yapmasını isteme, gizlide Allah'ın yasaklarına uyma, arkadaşlara danışma, yokluk sırasında yalnız Allah'a güvenme, az tamah, salihlere hürmet, günahkârlara şefkat etmeyi bilme, kimsenin kendisinden rahatsız olmamasına, dışının içine uymasına dikkat etme, dostunun dostiyle dost, düşmaniyle düşman olma, dostunun, ziyaretine gideceği kimsenin uzakta bulunması dolayısıyle ziyaretten geri kalmama.

İşte bunlar ve benzerleri fütüvvet yollarından ve huylarındandır. Allah'tan bize güzel ahlâk lûtfetmesini, bizi fütüvvet yollariyle rızıklandırmasını, vaktimizi zayi ve hallerimizi ihmal etmemizden dolayı bizi cezalandırmamasını ve bizi kendisine yaklaştıracak amellere yaklaştırıp huzuruna kavuşturmasını niyaz ederiz. O bize yakındır, (duâları) kabul edendir. Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur. Allah Efendimiz, Peygamberlerin efendisi Muhammed'e ve onun tertemiz âl ve ashabına daima ve pek çok salât ve selâm etsin.

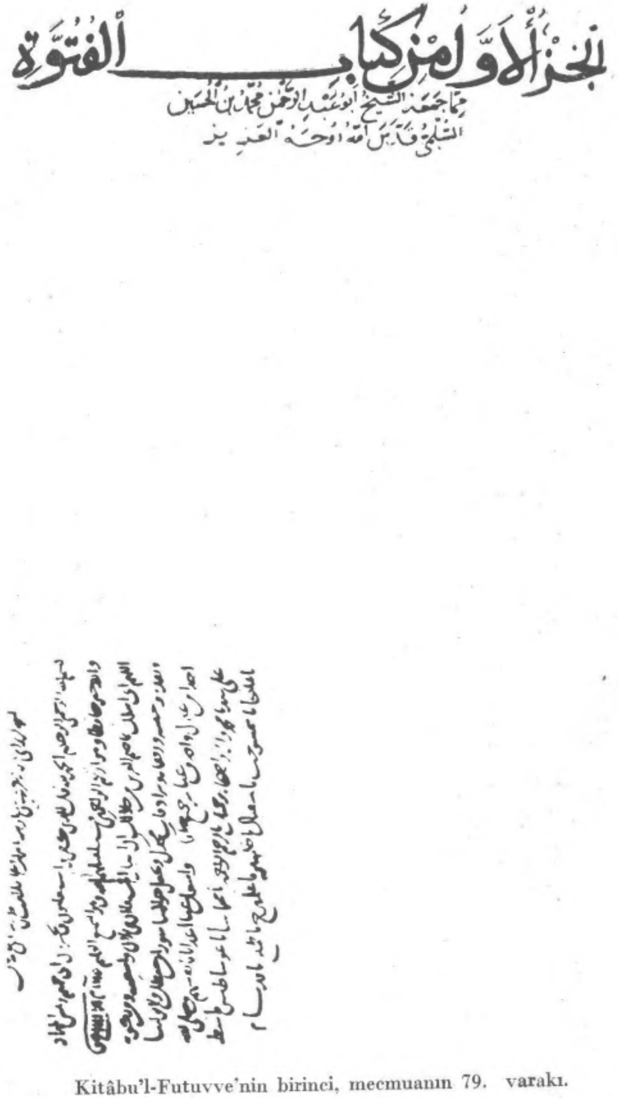
الجزء الأول من كتاب الفتوة
مما جمعه الشيخ أبو عبد الرحمن محمد بن الحسين
السلمي قدس الله روحه العزيز

Kitâbu'l-Futuvve'nin birinci, mecmuanın 79. varakı.

بسم الله الرحمن الرحيم
وعليه توكل

Ayasofya Kütüphanesin'de bulunan 2049 numaralı mecmua içindeki nüshanın baş tarafı:

مع الاصحاب ، والاعتماد على الله دون غيره عند العدم ، وقلة الطمع ، والتعزز بالقناعة ، وتحمل مؤن الخلق ، وحمل مؤنته عنهم ، ومعرفة حرمة الصالحين ، والشفقة على المذنبين ، والاجتهاد ان لايتأذّىَ به احد ، وان لا يخالف ظاهرُه باطنَه ، وان يكون لصديق صديقه [صديقا] ولعدوّ صديقه عدوًّا وان لايغيّره نای الدار ولا بعد المزار.

وهذه واشباهها من طرق الفتوة واخلاقها ونحن نسأل الله تعالى ان يمنّ علينا بالاخلاق السَّنِيَّةِ ويرزقنا استعمال طرق الفتوّة وان لايؤاخذنا بما نحن فيه من تضييع اوقاتنا واهمال احوالنا وان يوفقنا لما يقرّبنا اليه ويزلفنالديه ، انه قريب مجيب. والحمد لله رب العالمين وصلىّ الله على سيدنا محمد سيّد المرسلين وعلى آله الطيبين الطاهرين اجمعين وسلم تسليما دائماً كثيراً.

الاقارب، و الغضّ عن مساوى الاخوان ، و ستر قبائحهم ، و النصيحة لهم في الخلوة ، و الدعاء لهم في جميع الاوقات ، و رؤية اعذار الخلق فيما هم فيه ، و ملازمة اللائمة على نفسه لما تيقّن من شرّها و غدرها ، و التألّف مع الخلق ، و الشفقة على المسلمين ، و الملاطفة معهم ، و الاحسان اليهم ، و الرّحمة على الفقراء ، وَ الْإِشْفَاقُ على الاغنياء ، و التواضع للعلماء ، و قبول الحق ممّن يسمع ، و حفظ اللسان عن الكذب و الغيبة ، و حفظ السمع عن سماع الخنا ، و غض البصر عن المحارم ، و الاخلاص في الاعمال ، و الاستقامة في الاحوال ، و مراعاة الظاهر ، و مراقبة الباطن ، و رؤية الخير في الخلائق ، و صحبة الاخيار ، و مجانبة الاشرار ، و الاعراض عن الدنيا ، و الاقبال على الله تعالى ، و ترك المرادات ، و خلوّ الهمة عن التدنس بهذه الفانية ، و التعزز بمجالسة الفقراء ، و الترفع عن تعظيم الاغنياء لسبب غنائهم ، يكون غناه بربّه ، و يكون شاكراً في غناه ، و قول الحقّ من غير مبالاته لائمةً ، و الشكر على المحابّ ، و الصبر على المكاره ، و التباعد عن الخيانة ، و كتمان الأسرار ، و الرضا بالدون من المجلس ، و ترك مطالبة حقوقه ، و استيفاء حقوقهم ، و مطالبة النفس بذلك ؛ و حفظ حرمات الله في الخلوات ، و المشورة

و النّاس نيامٌ وَادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلاَمٍ (١) » ، وما نهى النبي عليه السلام من قوله : « لاَ تقاطَعُوا وَلاَ تَدَابَرُا وَكُونوا عِبَادَاللهِ اخواناً كَمَا اَمَرَكُمُ اللهُ (٢)» .

ومن موجبات الفتوة الصدق ، و الوفاء ، و السّخاء ، و حسن الخلق ، و كرم النفس ، وملاطفة الأخوان ، ومعاشرة الاصحاب، ومجانبة سماع القبيح ، و الرغبة فى اصطناع المعروف ، وحسن المجاورة ، ولطف المحادثة ، وكرم العهد ، والاحسان الى من وَلاّكَ الله امره من الاهل و العبيد ، و تأديب الاولاد ، والتّأدّب بالاكابر ، والتباعد عن الحقد و الغش و البغضاء ، و الموالاة فى الله ، و المعادات فى الله ، والتوسعة على الاخوان فى ماله وجاهه ، وترك الامتنان عليهم بذلك ، و قبول المنة ممّن انبسط اليه فى ماله وجاهه ، والقيام بخدمة الاضياف ، واعشاق المنّة لهم فى اجابتهم ، وتحرمهم بطعامه ، والسعى فى حوائج الاخوان بنفسه وماله ، و مكافأة الاسائة بالاحسان ، و التهاجر بالتواصل ، و ملازمة التواضع ، و مجانبة الكبر ، و ترك الاعجاب باحواله و اسبابه ، و برّ الوالدين ، وصلة

(١) رواه الترمذى و قال : حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ، ج ٣ ، ص ٤٢٥

(٢) رواه مسلم فى كتاب البر و الصلة ، باب : ٩ ؛ و الترمذى ، فى كتاب البر و الصلة باب : ٢٤

اخبرنا ابو المفضل الشيبانى، حدثنا احمد بن محمد بن بشّار، حدثنى محمد بن الْوَز، حدثنا محمد بن الحسين بن الحُرْقان قال سمعت سفيان بن عُيَيْنة يقول: «انّما سُمّوا اخواناً لتنزههم عن الخيانة، وسمّوا اصدقاءَ لانّهم تصادقوا حق المودّة».

و من الفتوة ان لايعيب الرجل على صديقه يوماً بعد ما عرف صدق مودّته. سمعت محمد بن احمد بن توبة المروزى: «اذا عرفت الرجل بالمودّة، فسيّئاته كلها مغفورة؛ واذا عرفته بالعداوة فحسناته كلها مردودة عليه».

واعلم تولىّ الله رعايتك: ان اصل الفتوة هو حفظ مراعاة الدين و متابعة السنّة وا تباع ما امرالله به نبيّه عليه السلام من قوله: «خُذِ الْعَفْوَ وَ أْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ اَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ (١)». وقال تعالى: «اِنّ الله يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْاِحْسَانِ وَ اِيتَاءِ ذِى الْقُرْبَى وَ يَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (٢)». وما قال النّبى صلّى الله عليه وسلم يوم دخوله مكة: «يا ايها الناس، اَفْشُوا السّلاَمَ، وَ اَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَصِلوُ الاَرْحَامَ؛ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ

(١) سورة الأعراف: ١٩٩

(٢) سورة النحل: ٩٠

و من الفتوة اكرام الناس جميعاً . سمعت ابا الحسن بن مُقسم ببغداد يقول ، سمعت محمد بن اسحق المروزی يقول ، سمعت ابی يقول ، سمعت المدائنی يقول : « اوصی يحيی بن خالد البرمكی ابنه فقال : يا بنیّ لاتدع اكرام الناس فانك انما تُكْرِمُ نفسك اذا اَكْرَمْتَهم » .

و من الفتوة : حفظ عهود الاوطان لحفظ حرمات ساكنيها . سمعت ابا الفضل السكری يقول [سمعت] اباعمرٍو و محمد بن اسمعيل يقول : بلغنی ان امرأة جائت فدخلت قصر سفيان بن عاصم وتمرّغت فی تراب بعض القصر وكتبت علی بعض حيطانها :

اليس كفی حزناً بذی الشوق ان يری
منازل مَنْ يهوی معطلة قفْرا (١)

مقيما بها يوماً الی الليل لاَيری
او انِسَن قد كانت تحُل بهادهرا

علی انّ ذا الشوق الموكل بالصّبی
يزيد اشتياقاً كُلّما حاولَ الصّبْرَا

وكتبت تحتها : كتبها آمِنَة بنت عبدالعزيز زوجة سفيان بن عاصم
ومن الفتوة : ان يجتنب خيانة الاصدقاء ويصدق فی مودتهم.

(١) فی الاصل : فقری

و من الفتوة حفظ شرائط المروّة . سمعت محمد بن العباس العصمى قال ، اخبرنا محمد بن ابى على ، حدثنا على بن العبّاس ، حدّثنا احمد بن على الكِندى ، حدثنا الحسن بن سالم ، حدثنا يحيى بن سليم عن زافر بن سليمان قال : « يقال الكامل المروة الّذى احرز دينه ، و وصل رحمه ، وعمر ماله ؛ و اكرم اخوانه وقال فى بيته » .

و من الفتوة : حفظ عهد من صحبك فى حال القلة و العسرة . سمعت الشيخ اباسهل محمد بن سليمان قال ، اخبرت ان ابا سالم كان يتعصب لعلى بن عيسى فى طول ايّامه فلما ولىّ الوِزارة لم يكن ينظر اليه كما يجب ، فكتب اليه :

رجوت لك الوزارة طول عمرى   فلما كان منها ما رجَوْتُ
تقدّ منى اناسٌ لم يكونوا   يرومون الكلام اذا اتيتُ
فاحببت الممات وكلّ عَيش   اريدالموت منه فهو موتُ

انشدنى على بن حمدان قال انشدنى ابن الانبارى لابراهيم بن العبّاس

و كنتَ اخى باخاء الزمان   فلما انقضى صرت حَرباً عَوَانا
وكنتُ أَعِدك للنائبات   فا صبحتُ اطلب منك الامانا
وكنت أذم اليك الزمان   فها انا احمد فيك الزّمانا

و من الفتوة : استعمال المروّة مع قلة ذات اليد. انشدنى محمد بن طاهر الوزيرى لبعضهم :

و فتىً خلى من ماله ومن المروّة غير خال
اعطاك قبل سؤاله فكفاك مكروه السؤال .

و من الفتوة : العفو عن المسيئى. انشدنا جعفر بن احمد بن ابى زائد المصرىّ قال ، انشدنا ابى ، لمنصور :

اذ نبت ذَنباً عظيما و انت اعظم منه
فجد بعفوك اولا فاصفح بحلمك عنه
انْ لم اكن فى فَعالى من الكرام فكنه (١)

وبهذا الاسناد قال انشدنى منصورٌ الفقيه .

هَبْنى اسَأْتُ كما زعمت فاين عاقبة الاخُوّةْ
و اذا اسأتَ كما اسأتُ فاين فضلك و المروّة ؟

و من الفتوة : ان يلزم الانسان العزلة اذا فسد الزّمان. انشد نى ابو بكر بن ابى جعفر المزكىّ قال ، انشد الحاكم عبد الحميد بن عبد الرّحمن لبعضهم .

أنِست بوحدتى و لزمت بيتى فتمّ العزّلى و َنما السّرور
وادّبنى الزمان فليت انىّ هجِرْتُ اُزارُ ولا ازور
ولست بقائل مادمت حيًّا أسار الجند ام ركِب الامير

(١) فى الاصل فكنه

و من الفتوة : الصبر على اذى السؤال . انشدنا عبدالواحد بن احمد الهاشمى قال انشدنى عبد الله بن يحيى العثمانى لابن دُرَيْدٍ :

لا تُرهقنّك ضجرةٌ من سائل
فالخير دهرك ان ترى مسؤلاً
لا تَجْبَهنْ بالدّفع وَجْه مؤمّلٍ
فبقاء عزّك ان ترى مأمولاً .

و من الفتوة : تصحيح الاخوة بترك المكافأة على الاسائة . اخبرنا عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن ، حدثنا اسحق بن ابراهيم بن ابى حسّان ، حدّثنا احمد بن ابى الْحَوَارِى ، حدّثنا ابو المغيّس عن ابى عبد الله الجُهنى قال : « فى المواساة تجديد المؤاخاة ، و ترك المكافأة بِشَيْنِ المعادات » .

و من الفتوة : ما اخبرنا الحسين بن احمد بن موسى قال ، سمعت ابن الانبارى يقول ، حدثنا احمد بن يحيى عن ابن الاعرابى قال : قيل لبعض الاعراب : « ما الفتوة ؟ » قال : « طعامٌ مبذول و بشرٌ مقبول ، و عفاف معروف ، واذى مكفوف » .

و وسّع لى بجاهك بعض جاهى
كما و سعت لى مالى بمالك

و من الفتوة : اجتناب الاخلاق الرديئة و ملازمة الاخلاق السنيّة . انشدنى ابو عبد الله بن بطة ، انشدنى ابو الحسيْن الحَرْبى ، انشدنا ابن مسروق :

اذا ساء خلق المرء لم يصفُ عيشه
و ضاقت عليه سُبلُه و مذاهبه

ولم يَحْمد الناسُ امرئاً ساء خلقه
و لكنّ حسن الخلق يُحمدُ صاحبه

و من الفتوة : حفظ الجار و المجاورة . كذلك روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال : « مَازَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ اَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ » (١) اخبرنا ابو عبد الله بن بطة ، حدثنا اسمعيل بن عبد الله بن العبّاس الورّاق ، حدثنا جعفر الصّائغ ، حدثنا احمد بن الطيّب ، حدّثنا ابوالفتح الرّقّى قال قال الحسن : « ليس حسن الجوار ان لاتؤذى جارَكَ ، انّ من حسن الجوار ان تحمل اذى جارك » .

---

(١) رواه البخارى و مسلم و اصحاب السنن و احمد عن ابن عمر و عن عائشة . فيض القدير ، ج ٥ ص ٤٤٧

ومن الفتوة : اجتناب معاداة الرجال لما فيها من الفساد . اخبرنا محمد بن عبد الواحد الرازى، حدثنا محمد بن على بن عبدك ، حدثنا زكريا بن يحيى النَيْسابورى، حدثنا ابراهيم بن الجنيد، حدثنا صالح بن حمزة يقول : «اياك ومعاداة الرجال ، فانها لن تعدمك مكر حليم او معاداة جاهل» وقال : «الاغلب من غلب بالخير والمغلوب من غلب بالشر وَاعتَزِلْ الشرّ كى يعتزلك» .

ومن الفتوة : ان يصون الرجل سمعه عن استماع القبيح كما يصون لسانه عن النطق به . اخبرنا محمد بن عمر بن اَلمْرزُبان اجازةً قال انشدنى لبعضهم :

وسمعك صن (١) عن سماع القبيح   كصون اللسان عن اللفظ به
فانك عند استماع القبيح   شريك لقائله فانتبه
وكم ازعج الحِرْصُ من طالبٍ   ووافى المنيّة فى مطلبه

ومن الفتوة : ان يبذل الرجل جاهه لاخوانه كما يبذل ماله . اخبرنا محد بن عمر بن المرزُبَان قال : اُنْشِدْتُ لبعضم : شعر :

جُعِلْت فداك اَخْطِرنى ببالك
و صُنّى با بتدائك عن سؤالك

(١) فى الاصل : هن

اعطف عليك القلوب ، واذا ابْتُلِيتَ بِبَلَاءٍ فاسرَعْ الى الاستقالة واصبر فانه ليس نفسٌ تفنى بالصبر » .

ومن الفتوة : ان يجتهد فى حفظ النعم على اربابها . اخبرنا ابو عبد الله بن بطة العكبرى بها ، حدثنا محمد بن احمد بن ثابت ، حدثنا احمد بن عمرو بن حمدون ، حدثنا الحسن بن عرفة عن هشام بن محمد عن ابيه قال ، قالت الحُرقة بنت النعمان بن المنذر لسعد بن ابى وقاص : « لا ابتلاك الله بلئيم فيسيئى اليك ولا ابتلى بك كريماً فتسيئى اليه وعقد لك المنن فى اعناق الاحرار ولا ازال عن كريمٍ نعمةً بك ولا ازالها بغيرك الا جعلك السبب لردّها» .

ومن الفتوة : بذل المال للاخوان و الرفقاء . اخبرنا المعافَا بن زكريا القاضى الجريرى ببغداد ، حدثنا الحسن بن القاسم ، انشدنا ابو جعفر لسليمن بن يحيى بن أبى حفصة وانمّا نسب الى جدّه :

وقائلة ما بال مالك ناقصاً

واموال اقوام سواك تزيد

فاخبرتها انى اجود بما حَوَتْ

يداى و بعض القوم ليس يجود.

المدينى عن الحسين بن عبد الله بن عبيد الله بن عبّاس قال ، قال عبيد الله بن عبّاس لابن اخيه : « انّ افضل العطية ما أَعْطَيتَ الرجل قبل المسئلة . فاذا سألك فانّما تعطيه ثمن وجهه حين بذله لك . » وانشدتُ فى هذا المعنى

ما اعتاض (١) باذل وجهه بسؤاله
عوضاً وان نال الغنى بسؤال
اذ السؤال مع النّوال وَزَنْتَهُ
رَجَحَ السؤالُ وخفّ كل نوال

وانشدت ايضا

ما ماء كفك ان جَادَتْ وان بَخلَتْ
من ماء وجهى اذا افنيته عوض

ومن الفوة : استعمال الاخلاق ورؤية فضل الله فى كل حال . سمعت على بن محمد القزوينى يقول ، سمعت ابا الطيّب العكىّ يقول ، سمعت ابن الانبارى يقول ، قال بعض تلامذة ابى يزيد ، قال ابو يزيد رحمه الله : « اذا صحبك انسانٌ واساء عشرتَك فادخل عليه بحسن اخلاقك يطيب لك عيشك ، واذا انعم عليك فاشكر الله فانّه الذى

---

(١) فى الاصل: ما عتاض

فنظر اليها ثم بكا وأنشأ يقول

فلولا قعود الدّهر عنك لم يكن
يفرّقنا شيئى سوى الموت فاعذرى

أروح بحزنٍ من فراقك موجعاً
أناجى به قلبا كثير التفكرِ

عليك سلام لا زيارَةَ بيننا
ولا وصل إلاّ أن يشاء ابن معمر.

فقال عمر بن عبيد الله بن مَعْمَر: «فقد شئت فخذها والمال لك» فانصرف ومعه الجارية وماءة الف درهم وعاد الى السرور. فقال عمر بن عبيد الله بن معمر: «والله لا تُشْتَرىَ بماءة الف درهم مَكرمةٌ فوق هذا: ان يجمع الانسان بين متحابين حلالاً وتخلّصها من غمّة الفراق».

ومن الفتوة: ان يبدأ الرجل بالعطاء قبل السؤال. فانه اذا اعطى بعد السؤال كان ثمنا لماء وجهه. والكريم لا يستبدل وجوه اخوانه. اخبرنا ابو عبد الله بن بطة، حدثنا الحسن بن محمد بن الحسن بالكوفة، حدثنا محمد بن المرزبان، حدثنا عبد الرحمن بن محمد، حدثنا محمد بن صالحْ القرشى، حدثنا ابو اليقظان، حدّثنى ابو عمرو

ومن الفتوة : ان يتأسف الانسان على مفارقة اخوانه و ان يختار ما امكنه فى الجمع بينهم . حدثنا ابو الحسن بن مقسم المقرى ببغداد ، حدّثنا ابو العبّاس الكاتب العاقولى ، حدثنا محمد بن يزيد المبرّد قال : « ذكرلى انّ رجلاً من من العرب كانت له جارية وكان بها معجباً وكان موسراً . فانفق عليها ماله حتّى ذهب ما فى يديه فكان يأتى اخوانه فيسألهم و ينفق عليها ، فبلغها ذلك فقالت : « لاتفعل و لكن بعنى فلعلّ الله ان يرزقنا اجتماعاً » فخرج بها الى عمر بن عبيد الله بن مَعْمر وكان عامل فارس فعرضها عليه فاعجبته فقال له : « بكم ؟ » فقال : « بماءة الف درهم وهى خير من ذلك للرّغبة فى الموضع » فاخذها بذلك ، فلما دفع المال و قبضه الرجل واراد ان يخرج انشأت تقول :

هنيئاً لك المال الذى قد قبضته
فلم يبق فى كَفَّىَّ الاّ تذكّرى
أقول لنفسى حين جاشت بمُقْلَتِي (١)
أَقِلِّى فقد بان الحبيب اَوْاكْثِرِى!
أَأُوب بهمٍّ فى الفؤاد مبرّحٍ
أناجى به قلباً طويل التفكر.

(١) فى الأصل : لمقلتى

ابا محمد الجريرى يقول : « صحّ عند اهل المعرفة انّ للدين [عشرة] رأس مال ، خمسة فى الظاهر وخمسة فى الباطن . فامّا اللواتى فى الظاهر : فصدق فى اللسان ، وسخاوة النفس بالمال ، والتواضع فى الابدان ، وكفّ الاذى ، واحتمالها بلاإباء . وامّا اللواتى فى الباطن : فحبّ وجود سيّده ؛ وخوف الفراق عن سيّده ، ورجاء الوصول الى سيّده ، والندم على فعله ، والحياء من ربّه » (١)

ومن الفتوة : ان لايتزين العبد بزى الفتيان الابعد ان يحمل اثقال الفتوّة ويقوم بشرائطها . قيل لابى عبد الله السّجزى : « لم لاتلبس المرقعة ؟ » فقال : « من النفاق ان تلبس لباس الفتيان ولا تدخل فى حمل اثقال الفتوة . انما يلبس لباس الفتيان من يصبر على حمل اثقال الفتوة » . فقيل له : « ما الفتوة ؟ » فقال : « رؤية اعذار الخلق وتقصيرك ، وتمامهم ونقصانك ، والشفقة على الخلق كلهم برّهم وفاجرهم . وكمال الفتوة ان لا يشغلك عن الله شاغل » . وقال معروف الكرخى رحمه الله : « من ادعى الفتوة فليكن فيه ثلث خصال : وفاء بلاخلاف ، وجودٌ بلامدحٍ وعطاءٌ بلاسؤالٍ » .

---

(١) تقدم هذا الكلام

و من الفتوة : ان يختار الانسان عزّ اخوانه على عزّه و ذلّه على ذلّهم . سمعت محمد بن عبدالله الرازى يقول ؛ سمعت الحسين بن على القُومَسى يقول : وجّه عصام البلخى الى حاتم الاصمّ رحمه الله شيئاً فقبله . فقيل له : «لم قبلت ؟» فقال : وجدت فى اخذه ذلىّ و عزّه ؛ وفى ردّه عزّى وذلّه ، فاخترت عزّه على عزّى و ذلىّ على ذلّه» .

و من الفتوة : ترك التميّز فى الخدمة و البذل . سمعت عبد الله بن محمد الرازى يقول : «التواضع ترك التميّز فى الخدمة» .

و من الفتوة : ترك التميز فى البذل الى (١) الخلق (و) استصغار ما منك و استعظام ما اليك . سمعت ابا عثمان سعيد بن ابى سعيد يقول . سمعت جعفر بن محمد الخلدى يقول : قلت لابى بكر القزاز المصرى وكان من خيار الناس وكان ياوى اليه الصوفيّة وربّما يجئ من ليس منهم . فقلت له : «لم لا تميز ؟» فقال : «لست من ارباب الأشراف فاخاف ان اخطى فى تمييزى فيفوتنى ما اريد» .

و من الفتوة : استعمال الاخلاق فى الظاهر و تصحيح الاحوال فى الباطن . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت

---

(١) فى الأصل : و

أَ أَذْكُرُ حاجتي ام قد كفاني

حَيَاؤُكَ انَّ شِيمَتَكَ الحياء

و علمك بالحقوق وا نت فرعٌ

لك الحسب المهذّب و السناء

كريم لا يغيرّه صباحٌ

عن الخلق الكريم ولا المساء

وارضك كل مكرمة بناها

بنو تَيْمٍ وانت لها سماء

تبارى الريح مكرمة و مجداً

اذا ما الكلب أحجره الشتاء

اذا اثنى عليك المرءُ يوماً

كفاه من تعرّضه الثَّنَاءُ

فقال : «خذ بيد ايهما شئت» . فاخذ بيد احداهما ثم خرج على مجالس قريش فقالوا : «يا ابا اميّة اتيت شيخا قد كبر سنّه ورقّ عظمه وعنده ملهيتان فسلبته احداهما» . قال فتذمّم اميّة من ذلك فرجع الى عبد الله ، فلمّا رآه قال : «اكفف حتى اخبرك من ردّك» فاخبره بمقالة القوم ثم قال خذ بيد الاخرى وانشأ :

عطاك زين لامرئٍ ان حَبَوْتَهُ

وما كل العطاء [له] بزين

وليس بِشَيْنٍ لامرئٍ بَذْلُ وَجْهِهِ

اِلَيْكَ كَمَا بَعْضُ السؤال [يجى] بِشَيْن

الجزء الخامس من كتاب الفتوة مما جمعه الشيخ [ابو عبد الرحمن محمد بن الحسين] السّلمى رحمه الله .

بسم الله الرحمن الرحيم ، عليه توكلت

و من الفتوة : ان لايعتمد الاّ على ربّه فى كلّ احواله واوقاته سفراً اوحضراً . سمعت ابا لقاسم عبد الله بن محمد الد مشقى يقول لرجل و هو يو صيه فى سفر يريد ان يخرج اليه : « يا اخى لاتصحب غير الله فانه الّذى يكفيك المهمات و يشكرك على الحسنات و يستر عليك السّيئات و لايفارقك فى خطوة من الخطوات » .

و من الفتوة : ان لا يحوج اخوانه الى السؤال و يكتفى منهم بالتعريض عن التصريح . سمعت الشيخ ابا سهل (١) محمد بن سليمان : يقول ، سمعت ابن الانبارى يقول ، اخبرنا احمد بن يحيى عن ابن الاعرابى انّ اميّة بن ابى الصّلت دخل على عبد الله بن جُدعان و عنده قَيْنَتَان (٢) يقال لهما الجَرَادَتان (٣) ، فقال له : « انْعَمْ صباحاً ابا زهيرٍ » ثم انشأ يقول :

(١) فى الأصل : + بن
(٢) القينة : الأمة ، المغنية ،
(٣) فى الأصل : الحرادتان

لا تخافى ان غبت ان نتناسا
ك ولا ان وصلتنا ان نملاّ

ومن الفتوة : ان لا يسمع مذمة اخوانه بحال . انشدنا يوسف بن صالح قال انشدنا ابن الانبارى لبعضهم :

لا أُعيرالدهر سمعى ليعيبوُا لى ِ حبيباً
ولااحفظ عندى للاخِلاّءِ عيوباً .
احفظ الاخوان كيما يحفظوا عنى المغيبا .

ومن الفتوة : ان لايعتد (١) بمعروفه ولا يحصيه . اخبرنا ابو عمرو بن مطر ، حدّثنا جعفر بن احمد بن نصر الحافظ ، حدثنا على بن خشرم ؛ حدّثنا محمد بن الفضيل قال : قال ابن شبرمة (٢) : «لاخير فى المعروف اذا اُحْصِىَ» . ويتلوه (٣) [الجزء الخامس] ان شاء الله .

---

(١) فى الأصل : ان لاتعتد
(٢) فى الاصل شيرمة
(٣) فى الاصل : و نتلوه ان شاءالله

يداً سلفت منى اليه أُتبعها بأخرى وأحسن ربّها ؟ لان منع الأواخر يقطع شكر الاوائل » .

و من الفتوة : الاخذ بهذه الآداب و المواعظ التى اخبَرَنَاهَا ابو عبد الله محمد بن العباس العِصمىّ ، حدثنا محمد بن ابى على الخلاّدى ، حدثنا محمد بن الحسن الرّملى ، حدّثنا على بن محمد المرهنى ، عن محمد بن ابراهيم بن اسحاق العباسى ، عن عبد الله بن الحجاج مولى المهدى ، عن ابراهيم بن شكلة قال : « اذا آخيت اخاًفلا تشك فى انّه يخطئ ويصيب ؛ ويحسن ويسيئ ؛ و يحفظ ويضيع ، فوطّن نفسك على الشكر اذا حفظ وعلى الصبر اذا ضيّع وعلى المكافاة اذا اَحْسَنَ و على الاسائة اذا أساء . فان فى معاتبة الصديق استدامة للودّ » . وقد قيل « ظاهر العتاب خير من مكتوم الحقد » .

ومن الفتوة : حفظ عهود الاخوان على القرب والبعد. اخبرنا عمر بن احمد بن عثمان قال سمعت ابن الانبارى قال انشدت ليزيد المهلبى :

ان تغيبى عنا فَسَقْياً و رَعْياً
اوتحِلىّ بنا فَاَهْلاً وَسَهْلاً

ابيك : لوكنت اعلم ان آخر عهدهم يوم الرحيل فعلت مالم افعل » . ماذا كان يفعل لو علم ذاك ؟ » فقال : « كان يقلع حدقتيه فلا يرى موقف الفراق » . انشدنا محمد بن طاهر الوزيرىّ قال : انشدنى سعيد بن عبد الله البغدادى لبعضهم :

مَا كُنْتُ اَعْلَمُ مَا فِى الْبَيْنِ مِنْ حَزَنٍ
حَتَّى تَنَادَوْا بِاَنْ قَدجِىءَ بِالسُّفُنِ

قَامَتْ تُوَدِّعُنِى وَالدَّمْعُ يَغْلِبُهَا
كَمَا يَمِيلُ نَسِيمُ الرِّيحِ ، بِالْغُصنِ

وَ اَعْرَضَتْ ثُمَّ قَالَتْ وَهِىَ بَاكِيَةٌ
يَالَيْتَ مَعْرِفَتِى اِيَّاكَ لَمْ تَكُنِ .

و من الفتوة : إتمام العارفة بمداومتها و مواصلتها با عوانها . اخبرنا على بن عمر الحافظ ، اخبرنا الحسن بن اسماعيل القاضى ، حدثنا عبد الله بن ابى سعيد ، حدثنا هرون بن ميمون ، حدثنا ابو خزيمة البان عيسى قال ، قال المهدى امير المؤمنين : « ما توسّل احدٌ إلىّ بوسيلة ولا تذرّع بذريعة هى أقرب الى مما يُحِبُّ من تذكيرى

يقول : رُؤِىَ الجنيد رحمه الله يوماً جالساً متفكراً مهموماً فقيل له : « ما الذى احزنك يا ابا القاسم ؟ » فقال : « فقدت السرّ فى الخلوة وفقدت الاخوان الذين كنت آنس بهم ودون هذا مما يُهدّ البَدَن ويشغل الْقَلْب ! » وانشد :

ذم المنازل بعد منزلة اللوى والعيش بعد اولئك الاقوام .

انشدنا على بن عمر الحافظ ببغداد قال، انشدنا يزدان الكاتب لعبيد الله بن عبد الله بن طاهر :

لوانّ نفس الحرّ فى كفّه رمى بها بعد احبّا ئه
واسو أتا للمرإ فى ساعة يعيشها بعد اخلاّ ئه .

وأنْشدنَا ايضا فى هذا المعنى :

غابوا فصار الجسم من بعدهم ما تبصر العين لهم فيّا
باى وَجْهٍ أتَلَقّاهُمْ اذ [ا] رأونى بعدهم حيًّا
واخجلتا منهم ومن قولهم : « ما ضرّك الفَقْدُ لنا شَيًّا » .

سمعت محمد بن الحسن الخالدى البغدادى يقول ، سمعت ابن خالوية يقول ، قيل لابن جرير : « ارايت قول

عن جميع الاشيـاء بالله » . و قال ابوالعباس الدّينورى رحمه الله : « من دّبر لنفسه ندم فى عواقب امره ؛ ومن رضى بتدبيرالله تعالى له حمد ابتداء امره وانتهائه » .

ومن الفتوة : قيام الاكابر الى خدمة الاصـاغر اذا دعاه اوكـان عنده وترك الانفة عن القيـام الى خدمة الضيف . اخبرنا على بن الحسن بن جعفرالرضـا الحافظ ببغداد ، حدثنا احمد بن الحسن دُبَيْس الخيّاط ، حدثنا سليمان بن الفضل البلخى ، حدثنا ابن اكثم قال : «كنت ليلةً عند المأمون اميرالمؤمنين رحمه الله ، فعطشت فى جوف الليل ، فقمت لاشرب فقال : « ما لك يا يحيى ليس تنام؟» قلت : انا والله عطشان يا اميرالمؤمنين . فقال : ارجع الى موضعك ، وقام والله الى البرّادة فسقانى كوز ماء وقال لى : لوم بالرجل ان يستخدم ضيفه ، ألا أخبرك ، ألا أطرفك ، الا أحدّثك فقـال : حدثنا الرشيد ، حدثنا المهدىّ ، حدثنـا المنصور عن ابيه عن عكرمة عن ابن عبـاس قال : حدثنى جرير بن عبد الله رضى الله عنهم عن النبى صلى الله عليه وسلم قال : « لَوْمٌ بِالرَّجُلِ اَنْ يَسْتَخْدِمَ ضَيْفَهُ » . (١)

ومن الفتوة : العَيْشُ بعد مفارقة الاخوان والاحبّة. سمعت الحسين بن يحيى يقول ، سمعت جعفر بن محمد

(١) روى الديلمى فى مسند الفردوس و البزار نحوه عن ابن عباس : «سخافة بالمرإ ان يستخدم ضيفه» فيض القدير ، ج ٤ ص ١٣

فاستقبلنا صديقٌ لنا فسألناه ان يساعدنا الى بيت الشيخ و قلنا نحن فى دعوته ، فقال : كيف اجيء و هو لَمْ يدعنى ؟ ثم قال : «لاخالف اخوانى» . فحضر معنا ، فلما بلغنا الى باب الشيخ اخبرنا الخبر فقال له الشيخ «جعلت موضعى من قلبك ان تجيء الى منزلى من غير ان ادعوك علىَّ كذا و كذا ؛ ان مشيت الى موضع جلوسك الاّ على خدّى» قال : و الححنا عليه و حلف ، فبسطنا له رداءً على الاض فوضع عليه خدّه وحملنا الفتى بين اثنين يضع قدمه على خده حتى بلغ مجلسه .

ومن الفتوة : الصبر على الاخوان و ترك الاستبدال بهم . فانّه روى ان داود النبى عليه السلام قال لابنه سليمان عليه السلام : «لاتستبدلنّ باخٍ لك قديم اخا مستفاداً ما استقام لك منه حالةٌ . فانك ان فعلت ذلك تغيّرت نعم الله تعالى عليك ولاتستقل عدوّاً واحداً ولا تستكثر الف صديق» .

و من الفتوة : الصبر على تدبيرالله له . حكى ان رجلاً شكا الى حكيم فقال : «يا اخى أمدبّراً غيرالله تعالى تريد ؟» وقال بعضهم : «من لم يصبر على تدبير الله تعالى له لم يصبر على تدبيره لنفسه» . وقال الواسطى رحمه الله : «من رآى نفسه لله وراى الاشياء لله استغنى

نفسه بسرّه كيف يتفرد لمولاه؟ فمن تخلى (١) بسره عما سواه وتفرّد بسره مع مولاه كُشِف له العطاء فيمميز بين ما يُرْضِي مَوْلاه وما يُسْخِطُهُ» .

ومن الفتوة : ان يعتمد الانسان فى مخافته على ربّه دون غيره . فان بعض السلف قال لرجل من العقلاء : «لوا تخذت ضيعةً فادّخرتها لعيالك واولادك ؟» فقال : «بئس ما اشرت به علىّ بل ادّخرها عند ربى لنفسى وادّخر لعيالى واولادى ربى» .

ومن الفتوة : ايثار موافقة الاصدقاء على موافقة الاقارب والاجانب . انشدنى ابو على بن عمر الحافظ قال انشدنى بشر بن موسى لبعضهم :

اميل مع الصديق على ابن امىّ وآخذ للصديق من الشقيق
وان اَلْفَيْتَنِي حراً مُطَاعاً فانلك واجدى عبد الصديق
اُفَرّقُ بَيْنَ مَعْرُوفِي ومَنّي
وَاَجْمَعُ بَيْنَ مَالِي وَالْحُقُوقِ

ومن الفتوة : التناهى فى كرامة الاخوان . كذلك ذكر ابو محمد الجريرى قال دعانا ابن مسروق رحمه الله الى بيته ،

(١) » تجلى

تنظر الى مالا يحل له و انظر لسانك لاتقل به الا ما وافق الصّوابَ والحقّ وانظر قلبك لايكون فيه على مسلم غش وحقدٌ ، وانظر هواك لايهوى شيئاً من الشرّ » .

ومن الفتوة : ما سألت عنها ابا الحسين بن سمعون رحمه الله ، فقال : « هى فى خصال احدها قلّة الخلاف وحسن الانصاف واسقاط طلب العثرات وتحسين ما يبدو من العورات والتماس المعذرة واحتمال الاذى و الرّجوع باللّائمة على النفس وطلاقة الوجه للصغير والكبير وبذل المعروف والنصيحة للخلق وقبول النصيحة منهم ومؤاخاة الاولياء ، ومداراة الاعداء ، هذه ظواهرها الى ان نتكلم فى حقائقها . »

ومن الفتوة : ان يستوى سرّ العبد وعلانيته . فقد حكى ابو دُجانة عن ذى النون المصرىّ رحمهم الله انه قال : « من عمل فى السرّ عملاً يستحيي منه فى العلانية فليس لنفسه عنده خطر ولاقدرٌ . »

و من الفتوة : تجريد السرّ عن الاكوان و من فيها . وقال ابوالعبّاس بن عطاء : « من لم يتجرّد عن الدنيا بسرّه ولم يتخل (١) عن الخلق بسرّه ولم يتعرّ (٢) عن

(١) فى لاصل : تخلا
(٢) فى الاصل : ولم يتعرا

وقال داود الطائى رحمه الله : « اصحب المتقين فانهم ايسر اهل الدنيا عليك مؤنة واكثرهم معونة » .

و من الفتوة : ان يثق العبد بربّه فى كل احواله. قال سفيان بن عيينة قيل لابى حازم : « ما مالك؟ » فقال : « لى مالان : الثقة بالله و الاياس مما فى ايدى الناس »

و من الفتوة : ان يكون شفقة العبد على اصدقائه اكثر من شفقته على اقاربه . سمعت الحسين بن يحيى الشافعى يحكى عن جعفر بن محمد الصّادق قال : « مَنْ لم يكن لاخيه كما يكون لنفسه لم يعط الاخوّة حقّها . الاترى كيف حكى الله تعالى فى كتابه انه فى القيامة يفرّ الابن من ابيه والاخ من اخيه ؟ ثم ذكر فى ذلك الموقف شفقة الاصدقاء بقوله : « فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ (١) » .

و من الفتوة : حفظ الجوارح ظاهراً وباطنا . سئل ابوالحسن البوشنجى : « ما الفتوة ؟ » فقال : « ان لا تعمل شيئاً تستحيى من كرام الكاتبين فى ذلك » . و قال حذيفة الْمَرْعَشِي رحمه الله : انما الفتوة حفظ اربعة اشياء : عينك ولسانك و قلبك و هواك . فالزم عينك انلا

(١) سورة الشعراء : ١٠١

رحمه الله يقول ، سمعت اباعبد الله السجزى يقول «لك فضل مالم ترفضلك ، واذا رأيت فضلك فلافضل لك» . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت ابا على الانصارى يقول ، سمعت الشاه بن شجاع الكِرْمانى رحمه الله يقول : «لاهل الفضل فضلٌ مالم يَرَوْه فاذا رأوه فلافضل لهم ؛ ولاهل الولاية ولاية مالم يروها فاذا رأوها فلاولاية لهم» . وقال الشاه لابى حفص رحمهما الله : «ما الفتوة ؟» قال : «استعمال الاخلاق» .

ومن الفتوة : ان يخلص لاخوانه ظاهراً وباطنا ومغيبا ومشْهداً . سمعت الحاكم ابا احمد الحافظ يقول : قال بعض الحكماء : «ان من مواجب الاخوة على الفتيان مودة الأخ لاخيه بقلبه خالصاً وتربيته بلسانه ورفده بماله وتقويمه بادبه وحسن الذّبّ (١) عنه فى غيبته» .

ومن الفتوة : ان يصحب انسان مَنْ فوقه فى الدين ومن دونه فى الدنيا . وقال عثمان بن حكيم : «اصحب من هو فوقك فى الدين ومن هو دونك فى الدنيا . فان صحبة من فوقك فى الدين يصغّر فى نفسك طاعاتك و صحبة من دونك فى الدنيا تُعَظِّمُ فى عينك نعم الله تعالى» .

---

(١) الدفاع عنه

و ان كنت غير مالك فلا يضرّه غضبي ، فلم ادخل الغضب على نفسى » .

ومن الفتوة : ان يحفظ عليه آداب الاوقات . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول سمعت جعفر الخلدى يقول سمعت الجنيد يقول : « ارفع الاعمال حفظ آداب الاوقات وهو ان لايطالع العبد غير حدّه ولايقارن غير وقته ولايوافق غير ربّه » . وقال محمد بن على الترمذى رحمه الله : « ما احدٌ قام بحفظ الادب فى كل الاوقات والاحوال الا المصطفى صلى الله عليه وصلم قال فى الدنيا : « اَسْلَمْتُ نَفْسِي اِلَيْكَ وَ فَوَّضْتُ اَمْرِى اِلَيْكَ وَاَلْجَأْتُ ظَهرِى اِلَيْكَ (١) » وقال : « اَعُوذُ بِكَ مِنْكَ (٢) » واما حين كان فى الحضرة اخبرالله تعالى عنه فحلاّه ربّه عزوجل اذ ذاك باحسن حيلة وهو قوله مثنياً عليه : « وَ اِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (٣) »

و من الفتوة : ان يرى العبد الخير كلّه فى اخوانه و يبرئ نفسه منه لما يعلم من شرّها . سمعت جدّى

(١) بخارى ، دعوات ، ٥ ؛ مسلم ، ذكر ، ١٧

(٢) مسلم ، صلاة ، ٤٤ ورواه أيضا اصحاب السنن الاربعة عن عائشة رضى الله عنها .

(٣) سورة القلم : ٤

وسئل بعضهم «كيف شفقتك و محبّتك لصديقك ؟» فقـال : «اشتهى اذا رايته ان لا ارى شيئا سواه حتى اراه و اذا سمعت كلامه اشتهى ان لا اسمع شيئا حتى اسمعه» . و انشدت فى هذ المعنى :

و لوانى استطعت غمضت عينى ؛
فلم ابصر بهـا حتى اراكا. (١)

و قال بعضهم : أصمّنى سرّهم ايّام فرقتهم هل كنت تعرف سرًّا يورث الصمما .

و من الفتوة : ان يتعهد (٢) الانسان حال من ولاّه الله امرهم و يهمل تعهد نفسه . روى عن عبد الله بن عمر رضى الله عنهما انه كان يشبع عبيده ويجوع ، ويكسوهم ويعرى ، و يؤثرهم با سباب الارفاق ويقول : «اهون شيئى على نفسى ، كما اتيقّن من شرها» .

و من الفتوة : ان يجتنب الانسـان الغضب جملةً . حكى عن معاوية بن ابى سفيان رحمه الله انه قال : «ما غضبى على ما املكه وما غضبى على من لااملكه ؟ ان كنت ما لكاً فانى قادر على الانتقام فلم الزم نفسى الغضب ،

(١) فى «مقدمة فى التصوف» للمؤلف : القائل ، المتنبئ و اللفظ هكذا و لوأنى استطعت حفظت طرفى فلم انظربه حتى يراكا .

(٢) فى الأصل : يتعمد

الاّ ما حزنوا عليه » . وسئل بعض الفتيان : « كيف محبتك لاخوانك وكيف شفقتك عليهم ؟ » فقال : «احسد عيني اذا ابصرتهم ، كيف لاتكون جوارحي كلها عيوناً فتبصرهم ؛ واحسُدُ سمعي اذا سمع كلامهم ، كيف لاتكون جوارحي كلها سمعاً فيسمع كلامهم » ، قال : « وكنت ليلة عند الخضر رحمه الله ، فَغَنَّى قوّال غنّةً (١) فلم تبق فيَّ جَارِحةٌ ، الاتمنيت انها اذن . فقال له الشيخ : ما للاحباب والتمنى قل : « الاّ تحققت (٢) انها اذنٌ » وأُنْشِدْتُ لبعضهم في قريب من هذا :

وَفِي الْاشْفَاقِ انِيّ لَاَحْسُدُ ناظرى
عَلَيْكَ حَتَّى اَغُضُّ اذَا نَظَرْتُ الَيْكَ

وَ اَرَاكَ تَخْطُرُ في شمَائِلِكَ الّتى
هِيَ فِتْنَتِي فَاَغَارُ مِنْكَ عَلَيْكَ

مِن فَرْط اشْفَاقي وَدِقَّةِ غَيْرَتِي
انِّيَ اَغَارُ عَلَيْكَ مِنْ مَلَكَيْكَ

وَلَوْ اسْتَطَعْتُ جَرَحْتُ لَفْظَكَ عَاملاً
انِّي اَرَاهُ مُقبِّلاً شَفَتَيْكَ (٣)

(١) في الأصل : غنت
(٢) في الأصل : تحققت
(٣) في الأصل : شفقتك

وَ اَمَّا الَّذِى دُونى فَاِنْ قَالَ ، صُنْتُ عَنْ
مَقَالَتِهِ عِرْضِي وَ اِنْ لَآمَ لَآئِمُ .

و من الفتوة : ان يكافئ بالمودة مثله لانه لاجزاء للمودة الاّ المودّة . اخبرنا ابو بكر المفيد اجازة ، حدثنا الحسين بن اسمعيل الرّبعى ، حدثنا الفهرى عن ابن المبارك رحمه الله قال : « من جمع لك مع المودة الصافية رأياً حسناً فاجمع له مع المودّة الخالصة طاعة لازمة »

و من الفتوة : الشفقة على الاخوان فى كل الاحوال . كذلك سئل الجنيد رحمه الله عن الشفقة على الخلق فقال : « ان تعطيَهم من نفسك ما يطلبون ولا تحملهم مالا يطيقون ولا يخاطبهم بما لا يعلمون » . و سئل بعضهم « كيف شفقتك على اخوانك ؟ » فقال : « ان الذُّباب ليسقط على وجهه ، فاجد لذلك المآ » و اُنْشِدْتُ فى معناه :

و اشفق اَنْ تَمْشِى عَلَى الْاَرْضِ غَيْرَةَ
فليتَكَ خدّى ما حييتُ وطيتا

سئل رويمٌ رحمه الله : « كيف شفقتك على اخوانك ؟ » فقال : « يا اخى اعلم انه ما سرنى شيئى من الدنيا الاسرور اخوانى ، و لااحزننى منها شيئٌ

ابوالحسين المالكى رحمه‌الله : « الفتوة كرم الاخلاق و صفاء الاسرار » . و قال ابو عمرو الدمشقى رحمه الله : « الفتوة النظر الى الخلق بعين الرضاء و الى نفسك بعين السخط و معرفة حقوق من هو فوقك و دونك و مثلك ، و ان لا تُعْرِضَ عن اخوانك بزلّة اوجفوة ، او بلاغ كذب . فمن احبَّ اخاً من اخوانه يجب عليه ان يرى جفائه وفاءً و اِعْراضه اقبالاً ولا ينسحط منه حالاً ولا خُلقاً فاذا لم يكن هكذا ، كانت محبّته مدخولةً » . انشدنا ابو سعيد الرازى قال انشدنا ابن الانبارى :

سألزم نفسى الصّفْحَ عن كلِّ مُجْرِمٍ
وَ اِنْ كَثُرَتْ مِنْهُ عَلَيَّ الْجَرَائِمُ

فَمَا النَّاسُ اِلاّ وَاحِدٌ مِنْ ثَلَثَةٍ :
شَرِيفٌ وَ مَشْرُوفٌ وَ مِثْلٌ مُقَاوِمُ

فَامَّا الّذِى فَوْقِى فَاَعْرِفُ قَدْرَهُ
وَ أَلزِمِ نفْسى الْحَقَّ وَ الْحَقُّ لَازِمُ

وَ اَمَّا الَّذِى مِثْلِى فَاِنْ زَلَّ اَوْهَفَا
عَلِمْتُ بِانَّ الْحُكْمَ لِلْفَضْلِ حَاكِمُ

فقلت ذرينى فى غصتى   فانّ الهمومَ بقدر الهِمَم » .

سمعت ابا احمد الحيرى يقول، سمعت ابا على الثقفى يقول : « كن شريف الهمة فان الهمم تحمل الاشياء، لاالنفوس » وانْشَدَ :

حَمَّلتم القلب مالايحمل البدن
والقلب يحمل ما لايحمل البدن .

ومن الفتوة : ان يحفظ العبد على نفسه هذه الأشياء الخمسة (١) ولايخل بواحدة منها : الامانة، والصيانة، والصدق، والصبر، والاخ الصالح، واصلاح السريرة. فمن ضيّع واحدةً منها فقد خرج عن حدود اليقين. قال بعض الحكماء : « من وجدته منه هذه الستة اشياء فاحكم له بالفتوّة التامّة وهوان يكون : شاكراً بقليل النعمة، صابراً على كثير الشدة، يدارى الجاهل بحلمه ويؤدّب البخيل بسخاوته ولايزيد فيما يعمله لِمَحْمِدَةَ الناس ولا ينقص مماكان يعمل من قِبل مذمّتهم » . وقال يحيى بن معاذ رحمه الله : « الفتوة : الصفاء، ثم السخاء، ثم الوفاء، ثم الحياء » .

وقال ابو الحسن بن سَمْعون رحمه الله : « الفتوة انلا تعمل عملاً فى السرّ تستحيى منه فى العلانيّة » . وقال

(١) فى الأصل : الخمسة الأشياء

وليس خليلى بالملول ولا الذى   اذا غبت عنه باعنى بخليل
ولكن خليلى من يدوم وصاله
و يحفظ سرّى عند كلّ دخيل

سمعت ابا الفتح القواس الزّاهد ببغداد يقول : « من ملّ اخوانه بلاسبب فاعلم ان مودته لم تكن الالطمع » .

ومن الفتوة : ان يكون العبد شريفَ الهمة فى امر دينه و دنياه . سمعت محمد بن عبد الله الرازى يقول ، سمعت جعفر بن محمد الخواص يقول ، سمعت الجنيد رحمه الله يقول : « قيمة كل امرئ همته . فمن كانت همته الدنيا فقيمته لاشيئ ، ومن كانت همته الاخرة فقيمته جنّةٌ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْاَرْضُ ، ومن كانت همته رضاالله تعالى ، فلا قيمة له فى السموات والأرَضين غير الرضوان . قال الله تبارك وتعالى « وَرِضْوَانٌ مِنَ الله اكْبَرُ » (١) قال ابو الطّيّب الشيرازى : قلت لابى بكر الطمستانى رحمه الله وقت مفارقته اوصنِى فقال « الهمّةَ الهمّةَ » . انشدنى ابو على الجعفرى البصرى قال انشدنى اسماعيل بن عبّاد لنفسه :

وقائلةٍ لم عَلَتْكَ الهمو   م وأمرك مُمْتَثَلٌ فى الأمم

(١) سورة التوبة : ٧٢

ومن الفتوة : البدار الى قضاء حوائج الاخوان . قال سفيان الثورى رحمه الله : «ليس من اخلاق الله الكرام التّوانى عن قضاء حوائج الاخوان اذا استمكن منها» . وقال المأمون للفضل بن الرّبيع : «اغتنم قضاء حوائج من رفع اليك حاجة ، فان الدهر اجْوَرُ و الفلك ادور والعمر اقصر من ان يتمَّ حالٌ اويَدُومَ سرورٌ» .

ومن الفتوة : التلطف بالفقراء والحياء من الاشراف . وقال الاعمش : كان ابراهيم عليه السلام اذا اتاه الرّجل الضعيف أقبل عليه واذا اتاه الشريف استحيا منه .

و من الفتوة : الحلم عن السفيه والصفح عن المسيئى . اخبرنا ابوبكر المفيد اجازة ، حدثنا محمد بن عيسى القُرَشى سمعت ابى يقول : اوصى رجل ابنه فقال : «يا بنى احلم عمّن سفه عليك ، واصفح عمن اساء اليك ، ودع للصلح موضعاً لديك ليسلم لك اصدقائك ، ويستحيَ منك اعدائك» .

ومن الفتوة : ان لايمل اخوانه ويثبت على مودّته . سمعت الشيخ ابا سهل محمد بن سليمان يقول انشدنا ابن الانبارى قال انشدنا احمد بن يحى :

أَهْوَنُ من مِنَّةٍ لِقَوْمٍ   أَغُضُّ منها جفونَ عينِ
واني وان كنت ذا عِيَالٍ   قليلُ مالٍ كثيرُ دَيْنِ
لَمُسْتَعِفٌّ بِرِزْقِ رَبِّيَ   حوا نجى بينه وبَيْنِ

ومن الفتوة : السرور بلقاء الاخوان . قال اسمعيل بن ابي اميّة : « لقاء الاخوان وان كان يسيراً أغْنَمُ كثيراً » . وقال ابن المبارك رحمه الله : « لقاء الاخوان عون على الدِّين ومَسْلاةٌ للهموم » . وقال سفيان الثوري رحمه الله : « لم يبق في الدنيا شيئ استلذُّ به الاّ لقاء الاخوان » .

ومن الفتوة : الابتداء بالصنيعة قبل المسألة . وقال سعيد بن العاص رحمه الله : « اَحْسَنُ الْمَعْرُوفِ مَاكَانَ ابْتِدَاءً من غير مسألة . فامّا اذا اتاك يد وردَمُهُ في وجهه لايدري اتعطيه ام تمنعه فوالله لوخرجت له عن جميع ملكك ما كان مكافأة لذلك » . انشدني ابوذر (١) المنذر الوراق بالكوفة لبعضهم :

لعن الله نائلا أرتجيه   من يدي من اريد ان أقتضيه .

---

(١) في الاصل : ابودر

الجزء الرابع من كتاب الفتوة مما جمعه الشيخ ابو عبد الرحمن محمد بن الحسين السلمى

بسم الله الرحمن الرحيم ، عليه توكلت واليه انيب.

ومن الفتوة : ان لا يغفل عن اخوانه فى وقت من الاوقات. قال ابو محمد الجريرى : « الوفاء هو افاقة السرّ عن رقدة الغفلات وفراغ الهمّ عن فضول الآفات » .

و من الفتوة : الاستغناء عن الناس وان لا يذلّ لهم بسبب طمع. لذلك قال معاوية بن ابى سفيان رحمه الله : « من قبل صلتك (١) فقد باعك مروءته واذلّ لقد رتك عزه » . انشدنى القاضى ابو على الحسين بن احمد البيهقى لمحمد بن حازم :

للبس ثوبين باليين ... وطى يوم و ليلتين

(١) بمعنى الاحسان والجائزة

«خذ انت ايضـــا شيئاً» . فقال : «حقيقةً تقوله يا اميرالمؤمنين ان ما اخذته فهولى؟» فقال : «نعم» . قال ، فجاء الغلام وعانق المأمون اميرالمؤمنين وتعلّق به، فقـال : «انا لااريد غيرك» . فاعطاه اضعـاف ما اخذ الجماعة وكان بعد ذلك لايرى به احداً .

و من الفتوة : ان لايغفل عن اخوانه فى وقت من الاوقات. والحمد لله رب العـالمين وصلى الله على سيد نا محمد وآله اجمعين.

و من الفتوة : مجـانبة قرناءالسوء لئلا يقع فى بليّة . سمعت عبد الله بن محمد بن اسفنديار ان الدامغانى بها يقول ، سمعت الحسن بن علويـّة يقول ، سمعت يحيى بن معاذ يقول : « على قدر اختلا طك بخلطاء السوء تقع في التخليط ، و من حَفِـظَ ظـاهره عن صحبتهم و مخالطتهم حَفِـظَ الله عليه با طنه ان يرغب فيهم و يميل اليهم » .

و من الفتوة : ان يبخل العبد بدينه و يجود بماله . كذ لك سمعت عبد الله بن محمد بن اسفنديار ان الدامغانى بها يقول ، سمعت الحسن بن علويـّة يقول ، سمعت يحيى بن معاذ الرّازى رحمه الله يقول : « المؤمن يـُخْدَعُ عن ماله ولا يـُخْدَعُ عن دينه ؛ و المنافق يـُخْدَعُ عن دينه ولا يـُخْدَعُ عن ماله » .

و من الفتوة : ان يختار العبد سيـّده على جميع الاموال و العروض . سمعت ابا على البيهقى يقول ، سمعت ابا بكر محمد بن يحيى الصولى يقول : بلغنى انّ اميرالمؤمنين المأمون رحمه الله دخل يوماً دَارَهُ فقال لحـاشيته و غلمانه : « من اخذ من هذه الدار شيئاً فـهى له » قال فعَدا كل واحد منهم و اخذ منها ما امكنه . وكان غلاماً و اقفا على رأسه لايلتفت اليـهم ولا الى شيئى مما اخذوه . فقال المأمون للغلام :

و من الفتوة : ستر الاحوال . كما قال سهل بن عبدالله : «خمسة اشياء فيها (١) جوهر النفس : فقير يظهر الغناء ، و جائع يظهر الشبع ، و محزون يظهر الفرح ، و رجل بينه و بين انسان عداوة فيظهر له المحبّة وَرجل يصوم النهار و يقوم الليل ولا يظهر ضعفاً » .

و من الفتوة : مراقبة الظاهر و الباطن . قال ابو علی الجوزجانی : « ان الاستقامة هو اقامة القلب مع الله بالموافقة ، و مجاهدة الظاهر بالمخالصة » .

و من الفتوة : مجانبة الهوى و ازالة المعاتبة . لاتدع زمامك فى يدى هواك فيكون قائدك الى الظلمة ، لانها خلقت من الظلمة . و اتبع العقل فان العقل يقودك الى الانوار و المواصلة الى الجبار .

و من الفتوة : تطهير البدن من المخالفات و تزيينها بالموافقات لذلك حكى عن ابى على الجوزجانى انه قال : « زيّن نفسك بالورع و الزهد ، و اغسلها بالخوف و الحزن ، و البسها ثوب الحياء و الحبّ ، ثم سلّمها الى ربك بالرضاء و التفويض ليحوطها لك » .

---

(١) فى الاصل : فيها

لسانه خمسين سنة ان يجرى عليه لحنٌ ولا يحفظ سره حتى لايجرى عليه لحنٌ والمغبون من يكون هذه صفته » .

ومن الفتوة : حفظ الاداب فى العشرة كما قال سهل بن عبد الله : « عاشر اعدائك بالعدل واصدقائك بالكرم و الوفاء » .

ومن الفتوة : حفظ الادب فى الخلوات مع الله تعالى . سمعت ابا نصر الاصبهانى يقول ، سمعت ابا محمد الجريرى يقول : « ما مددت رِجْلى فى الخلوة قطّ » وقلة استعمال الاداب مع الله تعالى اولى ؟ . وسمعت ابا بكر الرازى يقول ، سمعت عمر البسطامى رضى الله عنه يقول ، سمعت ابى يقول ، سمعت ابا يزيد رحمه الله يقول : « قمت ليلة اصلى فعييت فجلست ومددت رجلى ، فسمعت قائلا يقول اوهاتفا : من يجالس الملوك يجب ان يجالسهم بحسن الادب » .

ومن الفتوة حفظ المودة القديمة . كذلك روى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال : « ان الله يحب حفظ الودّ القديم » (١) . سمعت ابا بكر الرازى ، [يقول] سمعت محمد بن عبد الله يقول ، سمعت جعفر بن نصير يقول ، سمعت ابا محمد المغازلى يقول : « من اراد ان تدوم له المودّة فليحفظ مودّة اخوانه القدماء » .

---

(١) مضى هذ الحديث ،

مع معروف الكرخى رحمه الله على الدجلة ، اذ مَرّ بنا قومٌ احداث فى سُمّارِيةٍ يلعبون ويضربون بالدّف ويشربون ؛ فقال بعض اصحابه ! «يا ابا محفوظ اما ترى الى هؤلاء فى هذا البحر يعصون ربهم ، ادعوا الله عليهم» . قال فرفع يده الى السّماء وقال : «الهى وسيّدى اسئلك ان تفرّحهم فى الاخرة كما فرّحتهم فى الدنيا» . فقال له بعض اصحابه : «انما قلنا ادعوا الله عليهم» . فقال : «اخوانى اذا فرّحهم فى الاخرة تاب عليهم» .

ومن الفتوة ان تنسى معروفك عند اخوانك وتعرف مقاديرهم . سمعت ابا بكر محمد بن عبد العزيز يقول ، سمعت ابا القاسم اسحق بن محمد يقول قلت لابى بكر الوراق وقت مفارقتى ايّاه : «من اصحب؟» قال : «اصحب من ينسى معروفه عندك واياك ومن يحفظ مَسَاوِيكَ ويعدّ ذلك عليك ليلاقيك او يقول ذلك فيك ، ولا تصحب من قدرك عنده على قدر حاجته اليك» .

ومن الفتوة : ان يراعى العبد سرّه وباطنه اكثر من مراعاة ظاهره لان السرّ موضع نظر الله تعالى والظاهر موضع نظر الخلق . سمعت ابا بكر الرازى يقول ، سمعت ابا يعقوب السوسى يقول : «من الناس من يجتهد فى حفظ

و من الفتوة : ان يشتغل الانسان بوقته دون ذكرما مضى و ما هوآتٍ . سمعت عبد الله بن [عثمان بن] يحيي يقول سمعت جعفر الخلدى يقول حدثنا محمد بن الفضل ، حدثنا احمد بن شاهوية ، حدثنا يحيى بن معاذ رحمه الله قال : « حسرة امور مضت وتدبير امور بَقِيَتْ ذهبت ببركة عمرك » .

و من الفتوة : ما سمعت عبيد الله بن يحيى قال ، سمعت جعفر يقول ، حدّثنا محمد بن الفضل عن احمد بن خلف يقول سمعت احمد بن شاهوية ، سمعت يحيى بن معاذ يقول : « ثلث خصال تصلح لك اعمالك و اخلاقك : ان تلاحظ الاغنياء بعين النصيحة لا بعين البغى ، وتلاحظ الفقراء بعين التواضع لابعين الكبر و تلاحظ النساء بعين الشفقة لابعين الشهوة » .

ومن الفتوة : الانفاق على الاخوان . سمعت ابا بكر الرازى يقول سمعت محمد بن عبد الله الكتانى يقول : « كل نفقة العبد يُسْئل عنها الانفقة الاخ على اخيه ، فان الله يستحيى ان يسئله عنها » .

ومن الفتوة : الشفقة على المطيعين و العصاة . سمعت محمد بن عبد الله بن شاذان يقول ، سمعت ابا بكر الحربى يقول ، سمعت ابراهيم الاطروش يقول : « كنّا قعوداً

ومن الفتوة : مجانبة الحسد . سمعت ابا لقاسم ابراهيم بن محمد النصر اباذى يقول ، سمعت عبدالرحمن بن ابى حاتم يقول : « من علامة الفتيـان ان لايحسدوا احداً على ما آتاه الله من فضله ؛ ولا يعيّروا احداً على ذنب مخـافة ان يُبْلِيَهم الله بمثله ؛ وان يَرْضَوْا بما قضى الله لهم وعليهم ».

و من الفتوة : استعمال الاخلاق الجميلة . سمعت النصرا باذى يقول ، سمعت بعض فتياننا يقول : « حسن الخلق هو التمسك بكتـاب الله و اتبـاع سنّة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، و بسط الوجه ، وكفّ الاذى ، و بذل المعروف و هوالذى اختـاره الله تعالى لنبيّه عليه السلام بقوله : « خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ اَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِين (١) »

و من الفتوة : ما ذكره ابو بكر الورّاق رحمه الله قال : « كان الفتيان فى الزمن الاوّل يمد حون الاخوان و يذمون انفسهم ، فاليوم يمد حون انفسهم و يذمون اخوانهم ؛ وكانوا يختارون للاخوان التنعم و الرّاحة ولانفسهم الشدّة و المكابدة ، و الآن يختارون للاخوان الشدّة ولانفسهم التنعم و الراحة » .

(١) سورة الاعراف : ١٩٩

و من الفتوّة : ان لايَخُونَ الاَصْحَابَ و الاخوان فيماَ يُفْتَحُ لَهُمْ . سمعت منصور بن عبد الله يقول سمعت ربيع الكامخى بالرّملة يقول : كنت اجالس الفقراء فُتِحَ عَلَىَّ بدُرَيْهَمَاتٍ فخرجت بها اليهم ، فخاطبتنى نفسى ان آخذ منها درهماً لنفسى فاخذت درهماً فخرجت بها اليهم . فلما كان بعد ايام هاج فى قلبى شهوة ، فخرجت الى السوق فدفعتها الى البقال فاذا الدرهم قدصار نحاساً ، فردّها علىّ : فترددت الى السوق مراراً كل ذلك يُرَدُّ علىّ فرجعت الى الاصحاب و قلت : يا اصحابنا اجعلونى فى حِلٍّ فقد غششتكم بهذا الدرهم ، فاستلبوا الدرهم من يدى وخرجوا به الى السوق و اشتروابه خبزاً و عنباً فجائوابه فجلسنا واكلنا.

و من الفتوة : اسقاط العجب عن النفس جُهْدَهُ . كذلك قال ابراهيم الخواص رحمه الله « العجب يمنع من معرفة قدر النفس و العجلة تمنع من اصابة الحق و الرفق والحزم يمنعان من الندامة ولاقوّة الابالله » .

ومن الفتوة : ان لاتلجئى اخوانك الى الاعتذار. سمعت عبد الله بن محمد الدّامغانى يقول ، سمعت الحسن بن علوّية يقول ، سمعت يحيى بن معاذ الرازى رحمه الله يقول : «ليس بصديق من الجأك الى الاعتذار، و ليس بصديق من لم يعطك قبل السؤال » .

فرجعت اليه فقال : « ما هززتُك للاعتذار لكن استملت بك الى الوفاء » .

ومن الفتوة : كرم الصحبة والقيام بحسن الادب فيها. وهو أن يصحب من فوقه بالتعظيم و يصحب اشكاله بالموافقة والالفة ويصحب من دونه بالعطف والشفقة والرحمة، ويصحب الوالدين بالخضوع والمطاوعة، ويصحب الاولاد بالرحمة وحسن التأديب ، ويصحب الاهل بحسن المداراة ، ويصحب الاقارب بالبرّ والصّلة ، ويصحب الاخوان بصدق المودّة ودفع المجهود فى المحبّة ، ويصحب الجيران بكفّ الاذى ، ويصحب العامة ببشاشة الوجه ولين الكف ، ويصحب الفقراء بتعظيم حرماتهم ومعرفة اقدارهم ، ويصحب الاغنياء باظهار الاستغناء عنهم ، ويصحب العلماء بقبول ما يشيرون به عليه ، ويصحب الاولياء بالتذلل والانقياد لهم وترك الانكار عليهم ، ويجتنب فى اوقاته صحبة المبتدعين والمدّعين والمظهرين بالزهد رغبة فى استتباع الناس واخذ ما فى ايديهم .

ومن الفتوة : معرفة اقدار الرجال . سمعت جدى يقول : كان ابو عثمان يقول : « من جَلّ مقداره فى نفسه جَلّ اقدار الناس عنده ومن صغُرَ قدره فى نفسه صغر اقدار الناس عنده » .

ومن الفتوة : انلا يزدَرِىَ باحدٍ من الخلق . سمعت ابا القاسم جعفر بن احمد الرازى يقول ، سمعت اخى ابا عبد الله يقول قام بنان الحمال الى مخنّثٍ فامره بالمعروف فقال له المخنث : « ارجع كفاك مابك » فقال : « وما بى ويلك ؟ » قال : « انك خرجت من بيتك و عندك انّك خيرٌ منى ، يكفيك هذا » .

ومن الفتوة : تصديق الصادقين فى الاخبار عن انفسهم ومشايخهم و ترك الانكار عليهم . سمعت ابا القاسم المُقْرى يقول : « اوائل بركة الدخول فى التصوف تصديق الصادقين فى الاخبار عن انفسهم ومشايخهم بنعم الله عليهم واظهار كراماته عليهم » .

ومن الفتوة : مقابلة جَفْوَة الاخوان با لاحسان والعتب والاعتذار (١) . سمعت عبيد الله بن عثمان بن يحيى يقول ، سمعت جعفر بن محمد بن نصير بن مسروق يقول : « جفوت مَرَّة ابا القاسم الحدّاد رحمه الله فكتب الىّ

ستذكرنى اذا جَرّبت غيرى — وتعلم انّنى لك كنت كنزاً
بذلت لك الصفاء بكل ودٍّ — وكنت كما هويت فصرت حزّاً
وهنت اذا عزرتَ وكنت ممّن يهون اذا اخوه عليه عزّاً
ستمكث نا دماً فى الارض منى — وتعلم أن رأيك كان عجزاً »

(١) هكذا فى الأصل

يقول سمعت الحسنَ بن عَلَوِيَّةَ يقول، سمعت يحيى بن معاذ رحمهم الله يقول : « معاشرة الخلق بلاءٌ وفى الصبر فيهم عَنَاءٌ فان كان لابُدَّ فاصْحبْ الاتْقياء واصحب معهم وتأدَّب بآدابهم وتخلّقْ باخلاقهم تكن من الابرار فى القيامة غداً » .

و من الفتوة : التواضع و ترك التكبر مع الاخوان . سمعت على بن محمد القزوينى يقول، سمعت ابا الحسين المالكى يقول قال بعض الحكماء : « ليس عقوبات التكبر [الا] ان يستصغر الناسُ قدر صاحبه و يستثقلوا امْرَهُ »

و من الفتوة : اتمام الصنيعة اذا ابتداتَ بها . انشدنى سعيد المعدانى لابى الحسن بن ابى البغل (١)

« بداتَ بفضل صار فرضاً تمامه
و انت لمفروض العوائد عائدُ

فأخطر ببالِ منك أمرى فإنه
سُتبْقى لك الشكر الايادى الخوالدُ

تلطّف بما فيه صلاحى اتخذ يداً
فان الايادى فى الرقاب القلائدُ »

(١) فى الاصل : الفعل

ومن الفتوة : التواضع . وهو قبول الحقّ و استعمال الخُلْق . اخبرنا ابوالعباس محمد بن الحسن بن محمد بن خالدى (١) ، حدثنا احمد بن محمد بن صالح ، حدثنا ابن يزدانيار (٢) حدثنا محمد بن جعفر بن هرون قال : سئل فضيل رحمه الله عن التواضع فقال : « ان يخضع للحقّ و يَنْقادله و يقبله مِنْ كل مَنْ سمع عنه » . وسئل عن الفتوّة فقال : « استعمال الخُلق مع الخلق » .

ومن الفتوة : ان يُؤْثر اخوانه بالراحات و يحمل عنهم المشقّات . سمعت ابا العبّاس المخرمى يقول ، سمعت محمد بن عبد الله الفرغانى يقول ، سمعت ابا جعفر الحدّاد رحمه الله : « بضع عشرة سنة اعتقدت التّوكُّل و انا اعمل فى السوق ، فآخُذُ كل يوم أجرتى ولااستروح (٣) منها الىّ شربة مَاءٍ ولا الى دَخْلَةِ حمام وكنت اجئ باجرتى الى الفقراء فاواسيهم بها فى الشونيزى وغيرها واكون على حالى ، فاذاجاء العشاء كنت اتقدّم الى الابواب و اسئل كِسْرات فافطر عليها »

و من الفتوة : الصبر على معاشرة الخلق و الاكتفاء لمن لابُدّ منه . سمعت عبد الله بن محمد بن اسفندياران

---

(١) الاصل : حلد

(٢) فى الأصل : يزينا

(٣) هكذا فى الأصل لعله أشترى .

رضيت بالله فى يسرى وفى عُسرى

فلست اسأل الاّ واضح الطرق

ومن الفتوة : خصالٌ عدّها سريّ السقطى رحمه الله فيما اخبرنى عنه محمد بن الحسن الخالدى ، حدثنا احمد بن محمد بن صالح ، حدّثنا محمد بن عبدون ، حدثنا عبدوس بن القاسم قال سمعت سرى السقطى رحمه الله يقول : « خمس خصال فيهنّ الراحة : ترك خلطاء السوء ، والزهد فى الناس ، وحلاوة العمل اذا غاب عن اعين الناس ، وترك الازر[ا]ء على الناس حتى لايدرى انّ احداً يعصي الله ؛ ويسقط عن نفسه خمسا (١) : الرياء والجدل والمراء والتصنّع وحبّ المنزلة ويستريح من خمس : من البخل والحرص والغضب والطمع والشّره »

ومن الفتوة : تصحيح الافعال والاحوال . اخبرنا ابو العبّاس بن الخشاب (٢) ، حدثنا ابو الفضل النيسابورى ، حدثنا سعيد بن عثمان قال سمعت ذا النون المصريّ رحمه الله يقول : « من صَحَّحَ استراح ومن تقرّب قرب ومن صفا صُفِىَ له ومن توكل وثق ومن تكلّف مالا يعنيه ضيع ما يعنيه » .

(١) فى الاصل : خمس

(٢) فى الاصل : الجشاب

الْبُخْلِ ؟ (١) » . سمعت ابا العباس البَغدادى يقول ، اخبرنى محمد بن عبد الله الفرغانى ، حدثنا احمد بن مسروق قال : كنت مع ابى نصر المحبّ فى بعض طرقات بغداد وكان عليه ازارٌ جديد قيمته ثمانية دنانير ، فاستقبلنا سائل يسأل بمحمّد صلى الله عليه وسلم ، فاخذ الازار وطواه باثنين وشقّه واعطاه النّصف ومشى خطوات ، ثم قال : هذه نذالة ورجع وطرح عليه النصف الآخر .

ومن الفتوة : القناعة والرضا بالقليل لئلا يكون مستعبَداً . سمعت محمد بن الحسن يقول ، حدثنا احمد بن محمد بن صالح ، حدثنا محمد بن عبدون ، حدثنا حسن المسوحى ، اخبرنى بشر بن الحارث ورآنى يوماً بارداً وعلَىّ خَلَقٌ وانا ارتعد من البرد فنظر الىّ وانشأ يقول :

قطع الليالى مع الايّام فى خَلَقٍ
والنوم تحت رواق الهمّ والقلق
احرَى واعذر بى من ان يقال غداً
انى التمست الغنا من كف مختلق
قالوا رضيت بِذى قلت القنوع غِنًى
ليس الغنى كثرة الاموال والورِق

(١) روى هذا الحديث البخارى . فى فرض الخمس موقوفاً عن محمد بن المنكدر .

ومن الفتوة : سؤال الله العافية والشكر عليها اذا رزق. روى عن عائشة رضى الله عنها انها قالت : قلت للنبي صلى الله عليه وسلم : اَرَأَيْتَ اِنْ وافَقْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ مَا ذَا أَسْئَلُ رَبِّى؟ فَقَالَ : « سَلِى اللهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ فى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ».(١) سمعت ابا بكر بن احْيَدَ يقول ، سمعت ابا بكر الوراق يقول : « كل عافية بدؤها عفو الله ، ولولا عفو الله لم تكن عافية قطّ » . سمعت ابا الحسين بن مقسم يقول ، سمعت جعفر الخلدى يقول ، سمعت ابراهيم الخواص رحمهم الله يقول « العافية لايحملها الاّ نبىّ اوصدّيقٌ » . سمعت اباعثمان المغربى يقول : « اَكْيَسُ النّاس من قدر على صحبة العافية » .

ومن الفتوة : ان لاتبخل بما معك اذا قدرْت على بذله . قال النبى صلى الله عليه وسلم لرجل : « من سَيِّدُكُمْ ؟ » قال : « اَلْجُدُّ بْنُ قَيْسٍ عَلَى اَنَ فيهِ بخلاً » قال النبى عليه السلام : وَاَىُّ دَاءٍ اَدْوَأُمِنَ

(١) فى الاصل: سل و لكن ينبغى ان يكون سلى اذا كان الحديث عن عائشة . ولكن البخارى يرويه فى التاريخ و الترمذى فى السنن عن آنس بن مالك ، و الترمذى يرويه عن عائشة بلفظ قولى ، بنفس المعنى تقريباً ،

يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ) (١) فمن اجتمعت فيه هاتان الخصلتان صحت له الفتوّة و التظرف (٢) » .

و من الفتوة : ان لا يهتم العبد فى وقت الا ّ لوقته . كذا سئل سهل بن عبد الله التّسترى رحمه الله : « متى يستريح الفقير من نفسه ؟ » فقال : « اذا لم ير لنفسه وقتاً غير الوقت الذى هو فيه » .

و من الفتوة : استعمال التظرف فى الاخلاق . و هو ما سئل ابو سعيد الخرّاز : « ما الفتوّة ؟ » فقال : « ترك المعلوم ، و الصبر على النفس ، و الاياس من الخلق ، و ترك السؤال و التعريض ، و كتمان الفقر ، و اظهار الغنىَ و التعفّف » .

و من الفتوة : التفويض فى الاحوال كلّها و هو ما سمعت عبد الله الرّازى يقول : كتبت هذا من كتاب ابى عثمان و ذكر انّه من كلام شاه رحمهم الله قال : « التفويض ترك الاختيار » .

و من الفتوة : استعمال الكرم . و هو صلة القاطع و اعطاء المانع و الاحسان الى المسيء . كذلك رُوى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم .

(١) رواه البخارى فى كتاب الايمان ، باب : ٧
(٢) فى الاصل : و التظرق

و من الفتوة : مخالفة هوى النفس ليظهر له بذلك طريق النفس . كذلك حُكى عن بعض العارفين انّه قال : « من وقعت له مسئلة فى علم الارادة ولا يحضره الدليل فلينظر اىّ حال اقرب الى هوى نفسه فليخالفها فانه يكشف له عن حقيقة الواقعة » .

و من الفتوة : القيام لله والقيام بالله و القيام مع الله وعلامة القيام بالله ان لا يتهيأ للاشياء ان يزيلها و ليس له فى الاحوال اختيار . وعلامة القيام لله ان لا يكون لقيامه فى الاحوال نهاية ولا يسكن الى المقامات والكرامات ولا يطلب الاعواض . وعلامة القيام مع الله ان لاتكون الاشياء قائمة معه ولا تحجبه عن الله ولا تشغله عنه .

و من الفتوة ما سئل عنها ابو الحسن البوشنجى رحمه الله فقال : « حسن السرّ مع الله ان(١) تحبّ لاخوانك ما تحبّ لنفسك بل تُؤْثرهم على نفسك . لان الله تعالى يقول : (يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَ يُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ) (٢) والنبىّ صلى الله عليه وسلم يقول : (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى

(١) فى الأصل : وان
(٢) سورة الحشر : ٩

و من الفتوّة : تصحيح مبادى الاحوال ليتم لك تحقيق النهايات. سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت ابن عطاء يقول : «لا يرتقى فى الدرجات العُلىَ من لم يُحْكِم فيما بينه و بين الله اوائل البدايات ، و اوائل البدايات هى الفروض الواجبة و الاوراد الزكيّة ومطايا الفضل وعزائم الامر. فمن احكم ذلك منّ الله عليه بما بعده » .

و من الفتوّة : حفظ السرّ مع الله ان يختلج فيه سواه . سمعت ابا نصر الطوسى يقول قال ابوالفرج العكبرى قال لى الشبلىّ رحمه الله ؛ « يا ابا الفرج فيما ذا تذهب اوقاتك ؟ » قلت : « زوجةٌ و صبيانٌ » . فقال : « و تدع وقتاً اعزّ من الكبريت الاحمر ان يضيع فى غير الله و النبى صلى الله عليه وسلم يقول : « انّ اللهَ غَيُورٌ يُحِبُّ كُلَّ غَيُورٍ » وهو يغار (٢) على اولياءه أَن يَظْهَرَ عليهم سواه » . فقال له ابوالفرج : « فانا غيورٌ » . فقال له الشبلى رحمه الله : « غيرة البشرية للاشخاص و غيرة الالهيّة للوقت ان يضيّع فيما سوى الله » .

(١) روى هذ الحديث بنفس اللفظ عبدالرحمن بن عمر الأصبهانى الحافظ فى الايمان مرسلاً . الحديث بهذا اللفظ ضعيف و لكن بالنسبة للمعنى صحيح . يروى البخارى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال : « ما من احد أغير من الله . . . انظر : كتاب النكاح ، باب ١٠٧ وانظر ايضا : مسلم ، لعان ١٦ ، ١٧ ؛ دارمى ، نكاح ٣٧ ؛ ابن حنبل ج ٤ ، ٢٤٧

محمد بن احمد بن داود البلخى : « من خـفت مؤنته دامت مودّته ، و من عف خف على الصديق لقـاؤه واخوا الحوائج وجهه مملولٌ » .

و من الفتوة : التحصّن عن الآفات بترك الشهوات . سمعت الحسين بن يحي يقول قال ابو تراب النخشبى : « حصنك من الآفات حفظ نفسك من الشهوات » .

و من الفتوة : الاكتفاء با لثقة با لله من دعوى التوكل . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت ابا محمد الجريرى يقول سمعت الجنيد يقول : « قام الحقّ با لكفاية و السدّ لاهل مملكته فاستراحوا من معاملات التو كل فلمْ يرضوا الا به . فما اقبح التقاضى با هل الصفاء بعد ثقتهم بالموالاة التى ازالت التوهم عن قلوب الموحدين . »

و من الفتوة : اختيـار الخلوة والعزلة على الانبسـاط والصحبة . سمعت عبد الله بن محمد بن اسفندياران بدامغان يقول ، سمعت الحسين بن علويّة يقول سمعت يحي بن معاذ رحمه الله يقول : « لكل شيئى حصارٌ وحصار النفس الخلوة و ترك معاشرة الخلق فانه من لم يكن معك فهو عليك ، و المعينون قليل ، و الزّمان غدّارٌ فبادر قبل أن يـُبْدَ أبلك » وقال رجل لفتح الموصلى رحمه الله : « اوصنى » فقال : « اخل بنفسك و اعتزل الناس ، يسلم لك دينك و مروّتك » .

فمدّ يدك الآن الى ماشئت من مالى فخذه فما انا باحقّ به منك » .

ومن الفتوة : ما ذكره جعفر بن محمد الصادق . سمعت منصور بن عبد الله يقول ، سمعت القاسم بن عبيد الله بالبصرة يقول ، سمعت الحسين بن نَصْر يقول ، عن علىّ بن موسى الرضا رضى الله عنه يقول : سئل جعفر بن محمد رضى الله عنه « ما الفتوّة ؟ » فقال : الفتوّة ليست بالفسق والفجور ولكن الفتوة طعامٌ مصنوع ، ونائل مبذولٌ ، وبِشْرٌ مقبولٌ ، وعفاف معروف ، وأذىً مكفوفٌ »

ومن الفتوة : حفظ آداب الظاهر والباطن . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت ابا محمد الجريرى يقول : للدين رأس مال عشرة خمسة فى الظاهر وخمسة فى الباطن . واما اللّواتى فى الظاهر : صدق فى اللسان وسخاوة فى المال وتواضع فى الابدان وكفّ الاذى واحتمالها بلاإباء . واما اللواتى فى الباطن : فحبّ وجود سيّده وخوف الفراق عن سيّده ورجاءالوصول الى سيّده والنّدم على فعله والحياء من ربّه تعالى وتقدّس .

ومن الفتوة : الاستغناء عن الخلق والتعفف عن سؤالهم . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول قال ابوبكر

الجزء الثالث من كتاب الفتوة مما جمعه الشيخ

[ابو عبد الرحمن] محمد بن الحسين السلمى

بسم الله الرحمن الرحيم، عليه توكلت.

ومن الفتوة: ان لا يتغيّر لاخيه بسبب من أسباب الدنيا. سمعت منصور بن عبد الله يقول، سمعت ابا جعفر الانماطى(١) يقول، سمعت ابراهيم بن بشّار يقول، سمعت ابن عيينة يقول عن محمد بن سُوقَة قال: «كان رجلان متآخيان فطلب احدهما من صاحبه شيئاً فمنعه فلم يتغير له عن حاله. فقال له: «يا اخى سألتنى حاجةً فما قضيتها فما تغيّرت لى؟» فقال: «انما احببتك و اخيتك لامرٍ فلم تتغيّر عن الذى احببتك عليه. فانا لااتغير لك وان منعتَنِى» فقال الآخر «وانا انما منعتك لاجربك

(١) فى الأصل: الا خلاطى

من تولاه الله فى احواله ان يشهد التقصير فى اخلاصه، والغفلة فى ذكره، والنقصان فى صدقه، ويكون جميع احواله غير مَرْضِيَّةٍ، ويزداد فقراً الى الله فى قصده، وسيره حتى يفنى عن كل مرادٍ له. والحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطيبين اجمعين ويتلوه (١) [الجزء الثالث] ان شاء الله تعالى.

---

(١) فى الاصل: نتلوه

و من الفتوة ان لا يَستَخدِم غنيٌّ فقيراً فى سبب من الاسباب. سمعت منصور بن عبد الله الخواصّ يقول، سمعت التفليسى يقول، كان الجنيد [(و اصحابه يجلسون) جميعا فى مسجد رحمهم الله] و بهم فاقة فدخل عليهم بعض اصدقائهم فرأى فيهم اثر الجوع فقال لبعض الفقراء: «قم معى» و خرج الى السوق واشترى ما اشترى ودفعه الى الفقير ليحمله فلمّا بلغ بابَ المسجد رآه الجنيد من بعيد فقال: «اِرْمِ وادخل». وابوا ان يأكلوا من ذلك الطعام ثم قال الخواص لصاحب الطعام: «عظم مقدار الدنيا فى عينك حتى تجعل الفقير حمّالاً لطعامك!؟» فماذا قوا منها شيئاً

و من الفتوة: رؤية المنع و العطاء من الله لئلاّ يخلق وجهه بالسؤال ولا يذِلّ نفسه بالطمع. انشدنا منصور بن عبد الله الهروى لابن الرومىّ:

لا أرَى مُعطياً لِمَا منع الله ولا دافعاً لما يعطيه
انّما الجود والسّماحة والبذ ل لمن يعطيك عفواً وماءجهك فيه
قَبّح الله نائلاً اَرْتجيه من يدى من اريد ان اقتضيه

ومن الفتوة ان يشاهد العبد النقصان فى كل احواله ولا يرضى من نفسه بما هو فيه. سمعت منصور بن عبد الله يقول، سمعت ابا يعقوب النهر جورى يقول: «من علامة

و من الفتوة رجوع العبد الى ربه فى كل اسبابه و الثقة به دون خلقه. اخبرنا نصر بن محمد بن احمد الصوفى، حدثنا سليمان بن ابى سلمة الفقيه، حدثنا القاسم بن عبدالرحمن سمعت يحيى بن معاذ الرازى رحمهم الله يقول: « اربع خصال من صفة الاولياء: الثقة بالله فى كل شيئى، و الرجوع اليه فى كل شيئى، و الاستعانة به فى كل شيئى، و الافتقار اليه فى كل شيئى ».

و من الفتوة الشّفَقَة على الخلق فى كل الاحوال. اخبرنا نصر بن محمد بن احمد بن يعقوب، سمعت جعفر بن محمد بن نصر يقول، سمعت الجنيد رحمه الله يقول: « كان بناحية دمشقَ شيخ من شيوخنا يقال له ابو موسى القُومَسى رحمه الله، وكان من الفِتْيان و ذكر من فضائله قال: كان هو وامرأته فى دارٍ فسقط الدار عليهم فجاءوا ينحّون عنهم الهدم اذ وقعوا على المرأة، فقالت: « الشيخ! الشيخ! ابوموسى فانه فى تلك الزاوية » فتركوها وجاءوا اليه واخذوا التراب عنه فقال الشيخ « المرأةَ! المرأةَ! » قال ابوالقاسم فكل واحد منهم فى ذلك الوقت همه الشغل بصاحبه. كذلك اهل الموالاةِ و المعاقدةِ لله و فى الله، قلوبهم على هذا النعت فى كل الاحوال.

من الادب. و من لم ينبسط مع اخوانه فى المباحات أوحشهم[1] »

و من الفتوة . حمل الاثقال فى مجاهدات المعاملات . سمعت عبد الله بن على يقول ، سمعت الدُّقى يقو، دخل علىّ عبدُ الله الخرّاز ولى اربعة ايّام لم آكُلْ . فلما نظر الىّ قال : « يجوع احدكم اربعة ايّام فيصيح عليه الجوع و ينادى » ثم قال : « اتدركون : [2] لو انّ كلّ نَفسٍ منفوسة تَلَفت فيما تؤمّلهُ من الله ترى كان ذلك كبيراً » ؟

و من الفتوة : التواضع للذاكرين و قبول الحق من الناصحين . اخبرنا ابو الفضل نصر بن ابى نصر العطار ، حدّثنا احمد بن الحسين الحرّانى بالكوفة ، حدّثنا هلال بن العلاء قال ، حدثنا فيض بن اسحق قال : سئل الفُضَيْل بن عياض رحمه الله « ما الفتوة ؟ » قال : « التواضع للذاكرين وقبول الحق من الناصحين » . اخبرنا ابوالفضل نصر بن ابى نصر العطّار ، حدّثنا عمر بن الاشنانى القاضى ، حدثنا ابن ابى الدنيا ، حدثنا اسحق بن اسمعيل ، سمعت وكيعاً يقول : « ينبغى للرجل ان يصفح عن اخوانه واصدقائه زلاّتهم لا يحقد عليهم فى شئ من أحوالهم » .

(١) فى الاصل : أحشهم

(٢) فى الاصل : أتدركون أنشد يكون .

ومن الفتوة : قبول من يقصده وترك طلب من يتخلّف عنه. سمعت عبدالواحد بن على يقول قال فارس رحمه الله : «من اخلاق الفتيان من الصوفية : ان من جائه لم يطرده ومن لم يحضره لم يطابه ومن عاشره لم يملكه».

ومن الفتوة : ان لا يردّ مريداً بزلّته ولا يقبل اجنبيًّا بحسناته لذلك ذُكِرَ عن ابى تراب النخشبى رحمه الله انه قال : «اذا طُبِعَ الرَّجل بطبايع الارادة ودخل فى رسم القوم وقَبِلْتَهُ فلا تُبْعِدْهُ عنك بماءة زلّةٍ؛ وطلاّب الدنيا لا تُدْخلهم فى رسم القوم وان بدالك منهم ماءة حسنة الابعد التحقّق فيها.»

ومن الفتوّة : ملازمة آداب العبوديّة ما امكنه. سمعت الحسين بن يحي يقول، سمعت جفر بن محمد يقول، سمعت الجنيد رحمهم الله يقول : «العبوديّة ترك الاختيار وملازمة الذّلّة والافتقار».

ومن الفتّوة : الانبساط مع الاخوان اذا حَضَرَ اَوْ حَضَرُوهُ. سمعت عبد الله بن على السرّاج يقول، سمعت عبد الكريم بن احمد بن عبد الله يذكر عن الحسين بن ابى سهل السمسار يقول، سمعت حسن الخيّاط يقول، سمعت بشر بن الحارث يقول : «ترك الآداب بين الاخوان

تحققوا انهم قد شاهدوا عمُوا . فسبحان من امره عجيب وليس شيئى منه عجيب » .

ومن الفتوة : ترك الحيلة فى طمع الكون فى الدنيا . سمعت على بن عبد الله البصرى يقول ، سمعت فارس بن عبد الله يقول : كانت عجوزة تخدم سهل بن عبد الله رحمهم الله فاعتلت علّةً فقيل لها : « لوتداويت ؟ » فقالت . « لوجعل شفائى فى مسح اذنى ما مسحتها ، نعم المذهوبُ اليه الربُّ ! » .

و من الفتوة : ان لا يشفى المحبّ من حبيبه بشيئى . اخبرنى سعيد بن محمد الشاشى قال ، اخبرنى الهيثم بن كليب قال ، اخبرنى سمنون الصوفى رحمهم الله :

« بكيت دماً عليك مكان دمعى :
ليشفينى البكاء ممّا اشتفيت »

انشدنى محمد بن اسمعيل لبعضهم : .

و قد زعموا انّ المحبّ اذا دنا
يملّ و انّ النّائىَ يشفى من الوجد
بكلّ تداوينا فلم يشف ما بنا
على ذاك قرب الدار خير من البعد

فقيل له : كيف سيماهم ؟ فقال : « لاَ يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَ اَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ (١) »

و من الفتوة : صحبة الابرار و مجانبة صحبة الاشرار. سمعت عبد الله بن محمد بن اسفَنْدياران بدامغان يقول، سمعت الحسن بن علوّية يقول ، سمعت يحي بن معاذٍ يقول : « لوقد جائت الصيحة لرأيت اخوانَ السوء كيف يفرّ بعضهم من بعض و لرأيت اخوان الصلاح كيف يرجع بعضهم الى بعض قال الله تعالى : « اَ ْلاَخِلاَّءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلاّ الْمُتَّقينَ (٢) » .

و من الفتوة : ان يطلب العبد فى علمه المعرفة و فى معرفته المكاشفة و فى مكاشفته المشاهدة مع التحقّق بانّ احداً لايبلغ حقيقة معرفته . سمعت ابا الحسن بن قتادة البلخى يقول ، سمعت القنّاد (٣) يقول ، سمعت النورى يقول : « اباح الله تعالى للخلق العلم و خصّ اوليائه بالمعرفة و اصفيائه بالمكاشفة و احبّائه بالمشاهدة . ؛ وا حتجب عن جميع بريّته ؛ فاذا ظنّوا انهم قد عرفوا تحيّروا ؛ و اذا توهّموا انهم كوشفوا احتجبوا؛ و اذا

(١) سورة ابراهيم : ٤٣
(٢) سورة الزخرف : ٦٧
(٣) فى الاصل القتاد

ومن الفتوة ان يراعى العبد احوالَه وانفاسه ولا يضيع منها شيئاً. لذلك قال سهل بن عبد الله التسترى رحمه الله: «وقتك اعزّ الاشياء فا شغله با عزّ الاشياء».

سمعت ابا سعيد الرازى يقول، سمعت ابا الحسن المِحْلَبى البغدادى قال، سمعت الجنيد يقول: «جماع الخير كله فى ثلثة اشياء ان لم تُمْضِ نهارك بمالك فلا تُمْضِه بما عليك، وان لم تصحب الاخيار فلا تصحب الاشرارَ؛ وان لم تنفق مالك فيما لله فيه رضاً فلا تنفقه فيما لله فيه سخطٌ».

ومن الفتوة ان يداوم العبد على التوبة ويكون على خطرٍ من قبولها. سمعت ابا بكر الرّازى يقول سمعت ابا الحسن المزّين رحمه الله يقول: «التوبة ثلثة اشياء: الندم على ما مضى، وصحّة العزم على ترك العود ووجل القلب على ذلك، لانه من ذنوبه على يقين، ومن قبول توبته على خطر لايدرى امقبولٌ منه ذلك املا».

ومن الفتوة ملازمة الصدق وقلة السكون الى الاحوال. سمعت ابا الحسن بن قتادة البلخى يقول، سمعت القنّاد(١) يقول: قيل للجنيد رحمهم الله «ما صفة الصوفية؟» فقال: «رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ (٢)»

(١) فى ألاصل: القتار

(٢) سورة الأحزاب: ٢٣

ابا بكر الرّازى يقول ، سمعت ابا محمد الجريرى يقول ، سمعت الجنيد رحمهم الله يقول : « من شهد من نفسه زلةً واحدة ثم اعتمد على شيئى من حسناته كان مغروراً ؛ و من لم يقم له بصدق الوفاء فى اوامره كان بعيداً من الحقائق ».

و من الفتوة ان لا يشغل (١) العبد عن مولاه شاغل ؛ و ان يتحمّل فى طلبه مورد البلاء . سمعت محمد بن عبد الله بن شاذان يقول ، سمعت جعفر بن محمد يقول ، سمعت الجنيد يقول بكّرت يوماً الى سرى السقطى رحمهم الله فقال لى : « يا ابا القاسم كانت لى البارحة قليل مشاهدة فخوطِبْت فى سرّ ِى و قيل لى : يا سرىّ خلقت الخلق و هم نا ظرون الىّ و مقبِلون علَىّ . فعرضتُ عليهم الدنيا فمال اليها تسعة اعشارهم و بقى معى عشر العشر ؛ فصببت عليهم البلاء فتضعفوا و استغاثوا و ذهب منهم تسعة اعشــارهم و بقى معى عشر عشر (٢) العشر . فقلت لهم : ما انتم الى الدنيا نظرتم ولا الجنة اردتم ولا من البلاء فررتم ؟ فقالوا وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ فقلت : انى اصبّ عليكم من البلاء ما لا طـاقة للجبـال الرواسىّ به . فقالوا : قدر ضينا بعدان تكون الفاعل بنا ذلك .

(١) فى الاصل ان لا يشتغل
(٢) فى الاصل: العشر

الورد ، قال معروف الكرخي رضى الله عنه : « من علامة مقت الله للعبد ان تراه مشتغلاً بما لا يعنيه فى خاص اوقاته » .

ومن الفتوة : ملازمة آداب الفقر فى كل الاحوال. سمعت منصور بن عبد الله يقول سمعت ابا العباس بن عطاء يقول قال بعضهم : « لا ينبغى ان يكون على مائدة الفقراء الاربعة اشياء : اولها الجوع ، والثانى الفقر(١) ، والثالث الذل ، والرابع الشكر. »

ومن الفتوة : الاخبار عن الاحوال على مقدار صاحب الحال . سمعت ابا بكر الجرجانى يقول سمعت ابا بكر بن محمد بن جعفر يقول سمعت ابا بكر بن عبد الجليل يقول قال الجنيد رحمه الله : « خرجت الى عرض الفرات وكان ذُكر لى فيها فتى ، فلقيت فتى كان هموم الدنيا قد جمعت عليه . فقلت : رضى الله عنك ، الوفاء متى يتكامل فى الدنيا ؟ فقال لى : ابتداءً يا جنيد من الوفاء ان لا تسألنى فايستُ من الجواب فدعانى ثم قال : يا جنيد شرح الوفاء قبل الوفاء ليس من فعل الابرار » .

ومن الفتوة : ملازمة الخوف بعد ما عرف العبد ما سبق منه و ما جرى عليه من مخالفة سيّده . سمعت

(١) فى الاصل : المغزى

كتب الى اخ له : ان استطعت ان لا تكون لغير الله عبداً ما وجدت من العبودية لغيره بُدّاً فافعل » .

ومن الفتوة : السّرور بما اهل له من خدمة سيّده والفرح به وقرة العين منه . سمعت احمد بن محمد بن يعقوب يقول سمعت احمد بن محمد بن على يقول سمعت علىّ الرازى يقول قال يحيى بن معاذ رحمهم الله : « من سرّ بخدمة الله سرّت الاشياء بخدمته ومن قَرّت عينه بالله قرت عين كل شيئى بالنظر اليه »

ومن الفتوة : اشتغال العبد بما يعنيه من خاص افعاله واحواله . اخبرنا ابواحمد الحافظ ، حدثنا احمد بن عبيد الله الرازى با نطاكية ، حدّثنا جعفر بن عبدالواحد ، عن ابى عبيدة معمر بن المثنى و محمد بن الحارث الهلالى ، حدثنا مالك بن عطيّة عن ابيه قال ، سمعت ابا رفاعة الفَهْمى يحدّث عن ابى بكر الصدّيق رضى الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال : «مِنْ حُسْنِ اِسْلاَمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالاَ يَعْنِيهِ (١)» . سمعت احمد بن محمد بن يعقوب يقول ، سمعت احمد بن عطاء يقول ، حدثنا عمر بن مخلد الصوفى يقول ، قال ابن ابى

(١) رواه الترمذى و ابن ماجه عن ابى هريرة و ابن حنبل و الطبرانى عن الحسين بن على ... صحيح . فيض القدير ، ج ٦ ، ص ١٢

ولا يقوى على هجرك من تَيَّمه الحبُّ
فان لم تَرَكَ الْعَيْنُ فَقَدْ اَبْصَرَكَ الْقَلْبُ .

ومن الفتوة ملازمة الفقر والأُنس بمكانه والفرح به . سمعت ابا الفرج الورثانى يقول سمعت ابراهيم بن احمد السّاجى يقول ، سمعت محمد بن الحسين الْخَصيب يقول سمعت العبّاس بن عبد العظيم يقول سمعت بشر بن الحارث يقول : « الفقر للمؤمن مخزون مكنون كما ان الشهادة مخزونة مكنونة عند الله لا ينالها الا من احبّ من عباده . »

ومن الفتوة : ترك المداهنة فى كل الاحوال . سمعت عبدالواحد بن بكر يقول سمعت محمد بن عبدالعزيز يقول سمعت ابا عبد الله القرشى يقول : « لا (١) يشم رائحة الصدق عبدٌ يداهن نفسه اويداهن غيره » .

و من الفتوة : ان يكون حرّاً من الاكوان وما فيها ليكون عبداً لمن له الاكوان با سرها . سمعت عبدالواحد بن بكر يقول سمعت محمد بن هرون الانصارى يقول حدثنى عيسى بن الرّئيس الْأَنْمَاطِى المروروزى يقول سمعت احمد بن حنبل رحمهم الله يقول : « رأيت ابن السّماك

---

(١) فى الاصل : الا

« همّ المحِبّ يجول فى الملكوت
والقلب يسمو واللسان صموت »

ثم هَامَ على وجهه وهو يقول :

« ايها الشامخ الذى لايرام
نحن من طينة عليك السلام

انما هذه الحياة متاع
ومع الموت تستوى الأقدام »

ومن الفتوة ؛ ترك الشكاية عند البلاء وقبوله بالرُّحْب والدّعة . سمعت عبدالواحد بن بكر يقول ، حدثنا ابوبكر محمد بن عبدالله الدّينورى ، حدّثنا عبدالله بن محمّد الحارث الصّوفى عن محمد بن محبوب انه قال : « بينا انا مارّ فى شوارع بغداد ، اذ وقعتُ الى المارستان فاذا بفتىً حسن الوجه فى رجليه قيدٌ وفى عنقه غلٌّ فلما رأيته انحرفت عنه فنادانى ، قال : يا ابن محبوب امارضى مولاك اذ يتمنّى لحبّه حتى غلّنى وقيّدنى؟ قل له ان كُنْتَ راضياً عنّى فلا ابالى بذلك ، ثم انشأ يقول :

على بعدك لايصبر من عادته القُرْبُ (١)

---

(١) فى الاصل : عودته

ولا يعتقد رياء ويقتدى بمَن ْ فوقه وقد زهد فى خمس : [زهد] فى كل فانٍ وزهد فى الناس وزهد فى الشهوات وزهد فى الرياسة والثناء وقد رغب فى خمس : رغب فى نعيم الجنان فقذرت الدنيا عنده ورغب فى الصدق فلزم الخوف قلبه ورغب فى مجالسة الاولياء فتبرّم من مجالسة المخالفين ورغب فى كل ما يرضى الله ورغب فيما زهد الجاهلُ فيه .

ومن الفتوة : احتمال الاذى فى الله بعد المعرفة به . سمعت ابا الفرج الورثانى يقول اخبرنى منصور بن احمد الهروى ، سمعت ابا الحسين محمد بن على الخوارزمى سمعت ذا النون رضى الله عنهم يقول : مررت بارض مصر فرأيت صبياناً يرمون رجلاً بالحجارة فقلت لهم : ما تريدون منه ؟ قالوا مجنون يزعم انه يرى الله فقلت : افرجوا لى عنه . فافرجوا فدخلت فاذا انا بشاب مسند ظهره الى الحائط . فقلت له : ما تقول رحمك الله فيما يقولون هؤلاء ؟ قال : وما يقولون ؟ قلت يزعمون انك تزعم انك ترى الله تعالى . قال فسكت ساعة ثم رفع رأسه ودموعه تجرى على خدّيه وقال : والله ما فَقَدْتُه منذ عرفته . ثم انشأ يقول :

ثم قال صبّها ها هنا فصبّها بين يديه على التراب فاخذ منها در همين وقال لصاحب له اشترِ بهما خرقةً فجعل يُخَرّقُهَا ويصرفها القبضة والقبضتين ويبعث الى سائر الفقراء ولايكلفهم يجيؤن اليه حتى اذا كاد ان يفنى قال له رجل : « اصحابك ما اكلوا شيئاً منذ ايّام » فقبض قبضة وقال : « اشترلهم » وجائت امرأة فقالت « يا ابا تراب أَهْلِكُ ؟ » قال انظروا ان كان قد بقى شيئى فا دفعوها اليها . ففتّشوا فوجدوا دِرْهمين فدفعوهما اليها .

ومن الفتوة : ما اخبرنا سرىّ السقطى رحمه الله عن اخلاقهم . سمعت محمد بن الحسن البغدادى يقول ، حدثنا احمد بن محمد بن صالح ، حدثنا محمد بن عبدون ، حدثنا عبدوس بن القاسم ، سمعت سرىّ السقطى يقول : « خمسة من اخلاق المريدين : لا يمشى خطوة لنفسه فيها هوى ولاللذّة ولاارادة ولاشهوة ويكون خارجاً من سلطان الهوى شرس القياد صعب المرام قد اعتزم على خمس : على الاياس مما فى ايدى الناس وقد القى مؤنته عن الناس لايتعب يده ولابطنه ولافرجه

(١) فى الاصل : الحصا

(٢) فى الاصل : ويصرفه

و من الفتوة : قبول ما يسمعه من كلام الحكماء و ان لم يفهم لتوصله بركات ذلك الى محل الفهم منه . و فيه سمعت ابا العبّاس بن الخشّاب يقول : سمعت محمد بن عبدالله الفرغانى يقول ، سمعت الجنيد رحمهم الله يقول : «كنت اجلس الى شيوخ بضع عشرة سنة وهم يتكلمون فى هذا العلم و ما كنت افهم ما يقولون ولا كنت انكر عليهم وكان فائدتى منهم من جمعة الى جمعة ان اجيئ فاسمع ما يقولون و عندى انّه حق و ان لم يكن ما افهم ولم ابْل با لانكار عليهم . فما مضت تلك المدة حتى اذا اجروا مسئلة جائونى الى البيت فسألونى [عنها] (١) و قالوا؛ جرت مسئلة كَيْتَ (و) كَيْت فأحْبَبْنا أَنْ تَسْمَعَهَا ، او نَحْوَهُ من الكلام .

و من الفتوة : قبول الرفق من وجهه و الايثارُبه (٢) فى الوقت . سمعت محمد بن الحسن بن خلد يقول سمعت ابا جعفر الفرغانى يقول ، حدثنى ابوجعفر الا صبهانى صاحب ابى تراب يقول : قدم ابو تراب هاهنا يعنى الحرم فى الموسم فجاء انسان خراسانى و معه عشرة آلاف درهم وقال : يا ابا تراب ، تأخذ هذا ، فكشف الحصا

(١) من جوامع آداب الصوفيه
(٢) فى الاصل : بها

جرى بينه و بين صديقٍ له كلامٌ فقال له صديقه « الميعاد غداً نتَعَاتَب » فقال : « بل الميعاد غداً نتَغَافَر ».

و من الفتوة : حسن الظن بالخلق و حفظ حرماتهم. سمعت ابا العبّاس محمد بن الحسن البغدادى يقول، سمعت محمد بن عبد الله الفرغانى يقول، سمعت الجنيد رحمهم الله يقول، و قد كلّمه اصحابه فى الذين يقفون على الحلقة فيسألونه، [فقالوا] : انهم ليسوا بموضع للاجابة وانهم يتعنّتون، وأحبَّ اصحابه ان لايجيب (١) مثل هؤلاء فقال : رؤيتى فيهم غير رؤيتكُمْ انما أؤمل ان يتعلّقوا بكلمة فتكون سَبَبَاً لنجاتهم.

و من الفتوة : بذل النصيحة للاخوان و العلم بنقصان نفسه فى ترك ما ينصحهم به. سمعت محمد بن الحسن الخشّاب يقول، حدثنا احمد بن محمد بن صالح حدثنا محمد بن عبدون، حدثنا بدر المغازلى قال : قلت لبشر الحافى « أيش تقول فى المقام ببغداد؟ » فقال : « ان سرّك ان تموت مسلماً فلا تقم بها ». فقلت : « فانت بها مقيم »؛ فقال : « ان العبد اذا ضيّع امرالله القاه شرّ(٢) ملقىً وانى اخاف انى ضيّعت امرالله فالقانى شر مَلْقىً »

(١) فى الاصل : و احب اصحابى انلا اجيب
(٢) فى الاصل : القاشرة

و الضرير يقول [له] (١) : يا هذا ، امرتَنى بكذا [وكذا] (٢) فامتثلْتُ و نَهيْتَنى عن كذا [وكذا] (٣) فتركتُ وما خالفتك (٤) فى شيئٍ تريده فماذا تريدُ منّى؟ فقال (٥) الغلام : أريد أن تموت (٦) . فقال الضرير ها انا اذا (٧) اموت و تمدّد و غطّا وجهه . فقلت لاصحابى : ما بقى على هذا الضرير شيئى و لكن لايمكنه الموت فى الحقيقة و لكنّه قد تشبه بالموتى (٨) . فنزلنا و خرجنا (٩) اليه فحركناه (١٠) فاذا هو ميت » . فقام النورى و انصرف.

و من الفتوة : الرجوع من الاخوان على طريق المعاتبة الى انس الغفران . سمعت اباالحسين القزوينى يقول ، سمعت جعفر الخلدى [يقول] ، سمعت ابن مسروق يقول ، سمعت محمد بن بشير يقول ، حدّثنى ابن السّماك انه

---

(١) من مقدمة .
(٢) من مقدمة
(٣) من مقدمة
(٤) فى الأصل : وما أخالفك ، فى مقدمة وماخالفتك .
(٥) فى الاصل : قال .
(٦) فى الاصل : — الغلام : أريد أن تموت ، هذه الزيادة من مقدمة
(٧) فى الاصل : ذا ، فى مقدمة اذا
(٨) فى مقدمة : قدتشبه بالموتى ولكن لا يمكنه الموت فى الحقيقة.
(٩) فى مقدمة : — وخرجنا .
(١٠) فى مقدمة : و حركناه .

وخلق العلانيّة وجعل حياتها بطاعته ، وخلق الدنيا وجعل السلامة منها بترك (١) ما فيها ، وخلق الآخرة وجعل التمتع بها فى العمل لها » .

ومن الفتوة : موافقة المحبّ حبيبه فى جميع اوامره. سمعت ابا الحسين على بن محمد القزوينى الصوفى يقول سمعت ابا الحسين المالكى يقول : « اَتى [ابو الحسين] (٢) النّورى الى ابى القاسم الجنيد بن محمد فقال : بلغنى انك تتكلم فى كل شيئى (٣) ، فتكلم فيما شئت حتى ازيد (٤) عليك » فقال ابو القاسم (٥) : « فيماذا أكلمك ؟ » فقال « فى المحبة » فقال : « احكى لك حكاية : كنت انا وجماعة من اصحابى (٦) فى بستان ، فابطأ علينا مَنْ يجيئنا بما نحتاج اليه ، فصعدنا نطلع (٧) على سطح البستان (٨) فاذا بضرير ومعه غلامٌ حسن (٩) الوجه

(١) فى الاصل : ترك

(٣) من مقدمة فى التصوف . فيها نفس الحكاية

(٣) فى مقدمة فى التصوف : فى شئ من المحبة

(٤) فى مقدمة : — حتى ازيد عليك

(٥) فى مقدمة : فقال الجنيد .

(٦) فى مقدمة : — من اصحابى

(٧) فى الاصل : تطلع ، فى مقدمة : نطلع .

(٨) فى مقدمة : — على سطح البستان .

(٩) فى مقدمة : جميل

الاّ حفظ الله عليه قلبه وما من عبد حفظ الله عليه قلبه الاّ جعله الله أميناً وما من عبد جعله الله امينا الاّ جعله اماماً يقتدى به وما من عبد جعله الله اماماً يُقْتَدَى به الاّ جعله لله حجّةً على خلقه . »

و من الفتوة : العفو عند القدرة . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت محمد بن الحسن يقول سمعت علىّ بن عبد الحميد الغُضَارِى؟ يقول ، سمعت السّرى رضى الله عنهم يقول : « من عفا و هو يقدر على الانتصار عفا الله عنه بقدرته عليه » .

و من الفتوة : الاشتغال بعيبه عن عيوب الناس . سمعت محمد بن طاهر الوزيرى يقول ، سمعت الحسن بن محمد بن اسحق يقول ، سمعت ابن عثمان يقول ، سمعت ذا النون رحمهم الله يقول : « من نظر الى عيوب الناس عمى عن عيوب نفسه و من نظر فى عيوبه عمى عن عيوب النّاس » .

و من الفتوة : احياء السرّ بالذكر واحياء العلانيّة بالطاعة . سمعت عبد الله بن محمد بن اسفنديار يقول ، سمعت الحسين بن علوية يقول ، سمعت يحيى بن معاذ رحمهم الله يقول : « خلق الله السرّ وجعل حياته بذكره

« انّ لله عباداً اذا ذكروا عظمة الله تقطّعت اَوْصالُهم فرقا من الله وهيبةً له وانّهم هم (١) الفصحاء الطُلقاء الالبّاء العالمون بالله وايّامه . »

و من الفتوة : الثقة بما ضمن الله لك والاشتغال بما امرك به . سمعت ابا الحسين (٢) الفارسىّ يقول : لا تهتمّ لرزقك الذى قد كفيتَه واعمل عملك الذى قلّدتَه فانّ ذلك من عمل الكرام والفتْيَان »

و من الفتوة : أن لا يشغلك عن الله فى الدارَين شاغل . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمعت الحسين بن حمدان يقول ، سمعت ابى يقول قالت رابعة : « الهى همّى من الدنيا فى الدّنيا ذكرك وفى الآخرة رؤيتك ثم تفعل بى ما تشاء (٣) » .

و من الفتوة : طلب صلاح القلب بحفظ الجوارح وإشْغالها (٤) بما يَعْنيها . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول ، سمت ابن عصام يقول ، سمعت سهل بن عبد الله التسترى رحمهم الله يقول : « ما من عبد حفظ جوارحه

---

(١) فى الاصل : لهم
(٢) فى الاصل : الحسن
(٣) فى الاصل : ماشاء
(٤) فى الأصل : و اشتغالها

الجزء الثانى من كتاب الفتوة

مما جمعه الشيخ ابو عبدالرحمن محمد بن الحسين السلمى رحمة الله عليه

بسم الله الرحمن الرحيم

و من الفتوة : حفظ الورع ظاهراً وباطناً . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول، سمعت ابن علويّة يقول، سمعت يحي بن معاذ الرّازى رضى الله عنهم يقول : « الورع ورعان : ورع فى الظاهر وورع فى الباطن . اما فى الظاهر فلاتتحرّك (١) الا لله و اما فى الباطن فلاتدخل قلبك شيئاً سوى الله تعالى » .

و من الفتوة : الاحتراز من الشّيطان بالجوع . سمعت ابا الحسين الفارسى يقول سمعت ابن عصام يقول : « من جاع لا يقربه الشيطان اذاكان جوعه بعلم » .

و من الفتوة : تأثير الذكر على ظاهر العبد و باطنه . اما فى ظاهره بالذبول (٢) والخشوع و فى باطنه بالرضا . سمعت محمد بن احمد بن ابرهيم النّسوى يقول، سمعت جعفر بن محمد بن نصير يقول، سمعت الجنيد يقول :

---

(١) فى الاصل : فلا يتحرك

(٢) فى الاصل : في الذ يول

يوسف بن الحسين يقول، سمعت ذا النون رضى الله عنهم يقول: «شعار اهل المعرفة خصالٌ ثلثٌ: تفريج كُرَبِ الحيوانينَ و نشر آلاء الله فى مجالس الذّاكرين والدّلالة على الله بلسان العارفين».

و من الفتوة: محاسبة النّفْس و العلم بها و الاسف على ما فاته من عمره على المخالفة. سمعت ابا الحسين الفارسى يقول، سمعت احمد بن على يقول، قال الكتّانى حكىَ لى عن رجل من اهل الرقّة انه كان محاسباً لنفسه فنظر يوماً فاذا هو ابن ستين سنة فحسب ايّامها، فاذا هى احَدٌ و عشرون الف يوم و خمسأة يوم؛ قال فصرخ صَرْخةً خرّ مغشيّا عليه وقال: «يا ويلتاه! القى ربىّ باحدٍ و عشرين الف و خمساة ذنب على ان يكون(١) فى اليوم ذنباً واحداً فكيف ولى فى كل يوم عشرة الف ذنب؟» فغشى عليه ثانياً. فحركوه فاذا هو ميّت.

يتلوُه ان شاء الله: و من الفتوة حفظ الورع ظاهراً وباطناً. و الحمد لله رب العالمين، و صلّى الله على سيّدنا محمد و آله أجمعين

(١) فى الأصل: ان يكون

عبد الله بن احمد الناقد يقول ، سمعت احمد بن الصّلت يقول ، سمعت بشر بن الحارث يقول : «ليس من المروّة ان تحبّ ما يبغضه حبيبك و انشدتُ فى هذا المعنى شعر :

اشبَهْتَ اَعْدائى فصرت اُحِبُّهم
اذ (١) كان حظّى مِنْكَ حظّى منهمُ
و اهَنْتَنى فاهَنْتُ نفسى صاغراً (٢)
مَا مَنْ ، يُهونُ عَلَيْكَ مِمَّنْ اُكْرِمُ

و من الفتوة : حفظ الادب فى الدعاء و السؤال و المناجات . سمعت محمد بن عبد الله يقول ، سمعت سعيد بن عثمان العبّاس يقول : « حججت ثمانين حجّة على قدمى فى الفقر فبينا انا اطوف اذ جرى على لسانى فى الطواف اَنْ قلت : « حبيبى » فاذا هاتف يهتف يقول : « ليس ترضى ان تكون مسكيناً حتى تدّعى المحبة ؟ » فغشى علىّ فافقت و انا اقول : « مسكينك ! مسكينك ! مسكينك ! »

و من الفتوة : القيام بمنافع الخلق (٣) مع حفظ آداب العبودية . سمعت محمد بن عبد الله العزيز يقول ، سمعت

---

(١) فى الاصل : اذا
(٢) فى الاصل : صاغرة .
(٣) فى الاصل : الخلع

فيما ياتى ويذر. و من صحّت صحبته مع اولياء الله ، اتبع سيرتهم وطريقتهم وتأدّب بآدابهم ولزم سننهم. ومن سقط عن هذا الدّرجة فهو من الهالكين » .

ومن الفتوة مطالبة العبد نفسَه بالصدق ليشغله ذلك عن الفراغ الى احوال الخلق اجْمَع. حكىلى عن ابى بكر الطمستانى انّه قال : كل من استعمل الصدق بينه وبين الله شغله صدقه مع الله عن الفراغ الى خلق الله .

و من الفتوة : الثقة بضمان الله تعالى فى الرزق . سمعت احمد بن محمد بن زكريا يقول سمعت على بن ابراهيم يقول سمعت ابراهيم بن شيبان يقول قال سهل بن عبد الله : « من اهتمّ لرزقه بعد ضمان الله له لم يكن له عند الله قَدْرٌ » .

و من الفتوة : موافقة الاخوان على الجملة و ترك الخلاف عليهم. سمعت ابا العباس احمد بن محمد النّسوى يقول، سمعت احمد بن عطاء يقول ، سمعت على بن جعفر يقول ، قال احمد بن ابراهيم الصورى قال سمعت المسيب بن واضح يقول: « كل اخ قلتَ له قم ؛ قال : الى اين ؛ فليس لك باخٍ » .

و من الفتوة : ان لاتخالف حبيبك فى محبوب و مكروهٍ سمعت عبد الواحد بن بكرٍ يقول ، سمعت

و من الفتوة : الهجرة الى الله بالسّر و القلب . و اصله قول الله عز و جل : « فَـآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي » (١) سمعت ابا الطيب الشيرازى يقول ، سمعت ابابكر الطمستانى يقول : « من صحب منا الكتاب و السنّة وعزف عن نفسه و عن الخلق و الدنيا و هاجر الى الله بسرّه و قلبه فيلزم الصــدق (٢) فى هجرتة فقـد بلـغ المَبْلغ فى الفتوة الاّ انْ ينقضـــه بالرجـوع الى شـــيئٍ مِمّـا هاجر منه . قـال قال رســـول الله صلى الله عليه وسلم « فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ »(٣)

و من الفتوة : الصحبة مع الله او مع رسوله او مع اوليائه. و قـال ابو عثمان الحيرى : « من صحت صحبتهُ مع الله لزم قرائة كتـابه بالتد بّرِ ، و آثَرَ كلام الله على كل كلامٍ واتبع آدابه واوامِرَه و ما خوطِبَ به . ومن صحت صحبته مع رسول الله صلى الله عليه وسلم اتبع اَخْلاقه و سننه وآدابَه وشمائله وجعل السُّنَنَ امامَه

(١) سورة العنكبوت : ٢٦

(٢) فى الاصل : فليزم

(٣) هذ جزء من حديث عمر بن الخطاب رضى الله عنه : انما الاعمال بالنيات و انما لكل امرئ مانوى : فمن كانت هجرته الى دنيا يصيبها أو الى امرأة ينكحها فهجرته الى ما هاجر اليه . متفق عليه : البخارى ، ايمان ، باب كيف كان بدء الوحى ؛ مسلم ، إمارة . باب ٤٥

يقول ، سمعت خيرالنساج يقول ، سمعت ابا حمزة يقول : « انى لَاَستحيي من الله اَنْ ادخل الْبَادية و انا شبعان و قد اعتقدالتوكل لئلاّ يكون شِبَعى زادٌ اتزوّده » .

— و من الفتوة : تعظيم حرمات الله . سمعت محمد بن شاذان يقول ، سمعت على بن موسى التاهرتى يقول : وقع من عبد الله بن مَرْوان فَلْساً فى بئر قَذِرَةٍ فاكترى عليه بثلثة عشر ديناراً حتى اخرجه . فقيل له فى ذلك فقال كان عليه اسم الله مكتوب فاحترمته لذلك .

و من الفتوة : ان تعامل الناس على حسب ماتحب ان يعاملوك به وهو ما رُوِىَ انّ النبى صلى الله عليه وسلم قال : « وَاَحِبّ لِلنَّاسِ مَاتُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُؤْمِناً (١) » وفى حديث آخر « وَآتِ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ اَنْ يُؤْتىَ اِلَيْكَ » . سمعت ابابكر الرازى يقول سمعت سعيد الصّوفى يقول سمعت ابن يزدانيار و قال له رجل « اَوْصِنِى » فقال « اقضِ (٢) من النَّاس حسب ما يقضى لهم من نفسك »

---

(١) أحب للناس ما تحب لنفسك : رواه البخارى ، وابويعلى فى مسنده ، والطبرانى فى الكبير ، والحاكم فى المستدرك والبيهقى فى شعب الايمان عن يزيد بن أسيد صحيح . فيض القدير ج ا ص ١٧٦ .

(٢) فى الاصل : اقضى

يقول سمعت الحسين بن سهل حدّثنا احمد بن عمرالرّازى سمعت على بن صالح يقول سمعت عمران بن موسى الدبيلى يقول سمعت ابى يقول قدم يوسف بن الحسين على ابى يزيد البسطامى رحمهم الله فسأله «مع من تأمرنى ان اصحب؟» فقال: «من اذا مرضتَ عادك واذا اذنبتَ تاب عنك» وانشد فى هذاالمعنى:

اذ امرضــــت اتيناكم نعودكم. و تذنبون فنأ تيكم فتعتذروا ؟ (١)

و من الفتوّة: ان لايقعد العبد عن الكسب الاّ بعد صحّة عُقْدَةِ التّوكُّلِ. سمعت ابابكر الرازى يقول سمعت ابا عثمان الادمى يقول سمت ابراهيم الخواصّ يقول: «ينبغى للصّوفىّ انْ يتعرض للقعود عن الكسب الاّ انْ يكون رجُلٌ مطلوبٌ بتركه قد وقعت به حالةٌ من الاحوال اقتطعته عن مواضع كسبه وقد اغنته الحال عن المكاسب فامّا اذا كانت الحاجات منه قائمة ولم يقع له عزوف يحول بينه وبين التكلّف فالعمل اولى به والكسب احل له وابلغ. لانّ القعود لمن خرج عن المعارف والتشرف و العادات.

و من الفتوة: تصحيح اعتقاده فيما بينه وبين ربه فيما الزم من الاحوال و الاداب. سمعت ابابكر الرّازى

---

(١) فى الأصل: فيأ تيكم

مقت الله فقال : رؤية النّفس وافعالها واشدّ من ذلك مطالعة الاعواض على افعالها .

و من الفتوة : ملازمة التوبة و تصحيحها بصحة الْعَزْم على ترك العَوْدِ مَامِنْهُ تاب. سمعت منصور بن عبد الله الهروىّ يقول : سمعت اباالحسن المزّين يقول : « صحّة التوبة ثلثة اشياء : النّدم على مامضى، وصحة العزم على ترك الْعَوْدِ الى ما منه تاب وَوَجل الْقَلْبِ على ذلك لانّه من ذنوبه على يقين ومما احدث من التوبة على وَجَلٍ لايَدرى اَمَقْبُولٌ منه ام مضروبٌ به وَجْهَهُ »

و من الفتوة : استجلاب محبّة الله بالتحبّب الى اوليائه . سمعت عبد الواحد بن بكر الورثانى يقول سمعت القنّاد يقول سمعت ابا موسى الدبيلى يقول سمعت ابايزيد البسطامى و سأله رجلٌ فقال : « دُلّنى على عمل اتقرّب به الى الله » فقال « تحب اولياء الله وتتحبّبْ اليهم ليحبوك فان الله ينظر فى قلوب اوليائه فى كل يوم وليلة سبعين مرّةً فلعلّه ان ينظر الى اسمك فى قلب ولىٍّ من اوليائه فيحبك ويغفرلك » .

و من الفتوة : ان لاتعاتب اخوانك عند زلاّتهم وان تتوب عنهم اذا اذنبوا . سمعت ابا الفرج الصائغ

و من الفتوة : حسنُ العشْرَة و الملا عبة مع الاخوان و البِشْرُ معهم . اخبرنا عبدالعزيز بن جعفر بن محمد الخِرَقِي ببغداد، حدثنا محمد بن هرون بن بويهٍ، حدثنا عيسى بن مِهران، حدّثنا الحسن بن الحسين، حدثنا الحسين بن زيد قال قلت لجعفر بن محمد : جعلت فداك هل كانت فى النبيّ صلىّ الله عليه وسلم دُعَابَةٌ و مداعَبَةٌ ؟ فقال : لقد و صفه الله بخلق عظيم فى المداعبة انّ الله بعث انبيائه فكانت فيهم كزازة و بعث محمداً صلى الله عليه وسلم بالرّأفَةِ والرّحْمَةِ وكان من رأفته لامّته مداعبته لهم لكيلا يبلغ باحدٍ منهم التعظيمُ حتى لا ينظر اليه ثم قال حدّثنى ابى محمد عن ابيه على عن ابيه [الحسين] (١) رضوان الله عليهم قال : كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « انّ اللهَ [تعالى] يُبْغِضُ الْمُعَبِّسَ فِي وُجُوهِ اِخوَانِهِ (٢) . »

و من الفتوة : ان لا يطالع العبدنفسه ولاافعالها ولا يطلب على فعله عوضاً . سمعت محمد بن عبدالله الرازى يقول : سئل ابوالعبّاس بن عطاء عن اقرب شيئ الى

---

(١) الكلمة بين القوسين محذوفة فى المتن .

(٢) رواه الديلمى فى مسند الفردوس عن على و فيه محمد بن هارون الهاشمى أورده الذهبى فى الضعفاء و قال الدارقطنى ضعيف عن عيسى بن مهران قال فى الضعفاء كذاب رافضى . فيض القدير، ج ٢ ص ٢٨٥

ومن الفتوة : ان يرى انّ البَاقى من مـاله مابذله لاما امسكه. اخبرنا عبد الله بن محمد بن على ، اخبرنا ابوالعبّـاس الثقفى، حدثنـا الحسين بن عيسى، اخبرنا ابن المبارك ، اخبرنا سفيـان عن ابى اسحق الهمدانى عن عمرو بن شرحبيل عن عـائشة رضى الله عنهم قـالت اهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللهِ صَلىّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةٌ فَقَسمَهَا ؛ فَقُلْتُ لَمْ يَبْقَ مِنْهَا الاّ عُنُقُهَا ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلىّ الله عَلَيْه وَسَلَّمَ : « قدْ بَقِيَ كُلُّهَا الاّ عُنُقَهَا » .

و من الفتوة : الافطار على سرور الاخوان. اخبرنا محمد بن عبد الله بن محمد بن قريش ، حدثنا مُسَدّدِ بن قطن ، حدثنـا داود بن رشيد ، حدثنـا بقيّة عن محمد بن عبد الرحمن حدثنا عبيد الله عن نافع عن ابن عمر رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ دَخل عَلىَ اَخِيهِ الْمُسْلِمِ وَهُوَ صَائِمٌ فَارَادَ اَنْ يُفْطِرَ فَلْيُفْطِرْ وذكرالحديث (١) » .

---

(١) فى سنن ابن ماجه حديث شبيه به : « .... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من دعى الى طعام ، و هو صـائم فليجب فان شاء طعم ، و ان شاء ترك » . كتاب الصيام ، باب : ٤٧

وَقُلُوبُكُمْ نَقِيَّةٌ فَاِنَّ مَنْ لَبِسَ الصُّوفَ على دغلٍ وغشٍ قَلاَه جَبَّارُ السَّمَاءِ (١) » .

ومن الفتوة : حسن القراء واكرام الضيف. اخبرنا محمد بن الفضل بن محمد بن اسحق الثقفى ، اخبرنا اسحق الحنظلى عن حازم عن ابى هريرة رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنْ قِرَاءَ ضَيْفِهِ (٢) » .

ومن الفتوة : الاكل بعد اكل الاصحاب. اخبرنا محمد بن يعقوب الاصمّ ، اخبرنا العبّاس بن محمد الدوريّ ، اخبرنا يحي بن معين ، حدثنا عبدالرحمن بيّاع الهروى عن جعفر بن محمد عن ابيه رضى الله عنهم قال : « كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اَكَلَ مَعَ قَوْمٍ كَانَ آخِرُهُمْ اَكْلاً » .

---

(١) لم أجد أصله فى غير هذا المكان

(٢) هذا الحديث متفق عليه من حديث ابى شريح وابى هريرة ؛ الا أن فى اللفظ تغير يسير : « من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه ، ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فيقل خيراً أو ليسكت » .

و من الفتوة : صدق الحديث واداء الامانة . اخبرنا عبد الله بن محمد السمدي ، حدثنا عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن ، حدثنا اسحق بن ابراهيم ، اخبرنا يحيى بن يحيى ؛ اخبرنا ابن لهَيْعَة عن الحارث بن زيد عن ابن حُجَيْرة عن عبد الله بن عمرو رضى الله عنهم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « اَرْبَعٌ اِذَا كُنَّ فِيكَ فَمَا عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا : حِفْظُ الْاَمَانَةِ وَصِدْقُ الْحَدِيثِ وحسن الْخُلُقِ وعفّة طُعْمَةٍ (١) » .

و من الفتوة : اصلاح السرّ قَبْلَ التَّزَيّ بزىّ الصالحين. اخبرنا عبد الله بن احمد بن جعفر الشيبانى، اخبرنا احمد بن محمد بن على الباشانى ، اخبرنا احمد بن عبد الله الجويبارى ، اخبرنا سلم بن سالم عن عباد بن كثير عن مالك بن دينار عن الحسن قال : بلغنى انّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « لَا تَلْبَسو الصُّوفَ اِلاَّ

(١) رواه احمد فى مسنده ، و الطبرانى فى الكبير و البيهقى فى الشعب عن ابن عمرو رواه الطبرانى ايضا عن ابن عمرو ، و ابن عدى فى الكامل ، وابن عساكر عن ابن عباس : حسن . فيض القدير ، ج ١ ص ٤٦١

شميل، حدثنا شعبة عن يعلى بن عطاء قال سمعت الوليد بن عبدالرحمن يحدّث عن ابى ادريس الخَوْلانى قال فى حديث ذكره فلقيت عُبَادة بن الصامت فقال لا احدثك الاّ ما سمعت الله [تعالى] ذكره على لسان نبيّه صلى الله عليه وسلم «حَقَّتْ مَحَبَّتِى لِلْمُتَحابِّينَ فِىَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِى لِلْمُتَزَاوِرِين فِىَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِى لِلْمُتَواصِلِينَ فِىَّ (١)»

و من الفتوّة: محبّة الغرباء وحسن تعهدهم. اخبرنا عبد الله بن محمد بن على بن زياد، حدثنا محمد بن اسحق بن خزيمة، حدثنا ابو شعيب، حدثنا محمد بن مسلم عن محمد بن عبد الله بن اوسٍ عن سليمان بن هرمز عن عبد الله بن عمرٍو عن النبى صلى الله عليه وسلم: «اَحَبُّ شَيْئٍ اِلَى اللهِ تَعَالَى الْغُرَبَاءُ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ مَنْهُمْ؟ قَالَ الْفَرَّارُونَ بِدِينِهِمْ يُحْشَرُونَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ الَى عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (٢)».

(١) ذكر هذا الحديث بتغير يسير فى الألفاظ؛ انظر الموطأ، كتاب الجامع، ماجاء فى المتحابين فى الله وروه ايضا احمد والحاكم والطبرانى

(٢) الحديث من المبدأ الى قوله الفرارون يوجد فى سنن الترمذى بنفس المعنى ايمان، ١٣؛ ابن ماجه فتن، ١٥؛ دارمى، رقاق ٤٢؛ ابن حنبل ج اص ١٨٤، ٣٩٨؛ ج ٢، ص ١٧٧، ٢٢٢، ٣٨٩، ج ٤، ص ٧٣. واللفظ هكذا: «ان الاسلام بدأغريبا وسيعود غريبا، فطوبى للغرباء. قيل ومن الغرباء؟ قال النزاع من القبائل.»

باعمال ٍ ولكن دخلوها برحمة الله و سخاوة ِ الانفس وسلامة ِ الصدر (١) » .

و من الفتوة : الشفقة على الاخوان و المواساة معهم . اخبرنا ابو عمرٍو محمد بن احمد بن حمدان ، حدثنا عمران بن موسى السختيانى ، حدثنا شيبان بن ابى شيبة ، حدثنا ابوالا شهب عن ابى نضرة ، عن ابى سعيد الخدرى رضى الله عنهم قال : بينما نحن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فى سفرٍ اذجاءه رجل على راحلةٍ له قال : فجعل يصرف [بصره] يميناً و شمالاً فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من كان له فضل ظهرٍ فليعد به على من لا ظهر له ومن كان له فضل زادٍ فليعد به على من لا زاد له (٢) » . قال فذكر من اصناف المال ماذكر حتى رأينا انه لا حق لاحدٍ منا فى فضلٍ .

و من الفتوة : التحبب والتزاور فى الله و التواصل . اخبرنا محمد بن عبد الله بن صبيحٍ ، حدثنا عبد الله بن شيروية ، حدثنا اسحق الحنظلى ، حدثنا النضر بن

---

(١) أخرجه الدارقطنى و ابوبكر بن لال فى مكارم الأخلاق من حديث أنس و رواه الخرائطى فى مكارم الأخلاق عن ابى سعيد نحوه و فيه صالح المرى متكلم فيه .

(٢) رواه مسلم فى كتاب اللقطة ؛ الحديث : ١٨ ؛ ابو داود ، زكاة ، ٣٢ ؛ احمد بن حنبل ، ج ٣ ص ٣٤

النبي صلى الله عليه وسلم فقيل له يا رسول الله المكان واسعٌ فقال : « اِنَّ لِلْمُؤمِنِ حَقّاً » .

و من الفتوة : استقامة الاحوال . اخبرنا ابو عمرٍو محمد بن جعفر بن مَطر و محمد بن ابراهيم بن عَبْدة قالا : حدثنا يحي بن يحي ، حدثنا عبد الرحمن بن ابى الزّناد عن ابيه عن عُرْوة رضى الله عنهم قال : قال سفيان بن عبد الله الثقفى : « يَا رَسُولَ اللهِ قُلْ لِى فى الْاِسْلَامِ قَوْلاً لَا أَسْأَلُ عَنْهُ احداً بَعْدَكَ قَالَ : قُلْ آمَنْتُ باللهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ[1] » .

و من الفتوة : سخاوة النّفس وسلامة الصَّدر. اخبرنا ابو بكر الديوَنْجى ، حدثنا الحسين بن سفيان قال : وجدْتُ فى اجازة عثمان بن سعيد ، حدثنا محمد بن عِمْران بن ابى بكر للى ؟ حدثنا سليمان بن رَجاء عن صَالِحْ المرى عن الحسن عن ابى سعيد الخدرىّ رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلىّ الله عليه وسلم : « اِنّ اَبْدَالَ اُمَّتِى لَمْ يَدْ خلُوا الْجَنَّةَ

(١) رواه احمد ، ومسلم ، و الترمذى ، و النسائى و ابن ماجه عن سفيان بن عبد الله الثقفي صحيح ، فيض القدير ج ٤ ، ص ٥٢٣

حدثنا مَعْمر عن الزّهرى عن ابن المسيب رضى الله عنهم ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يَقْضِى فى مال ابى بكر كما يقضى فى مال نفسه .

و من الفتوة : محبة القِرى و الضيافة . اخبرنا محمد بن عبد الله بن محمد بن قُريشٍ ، حدثنا الحسين بن سفيان ، حدثنا محمد بن رُمْحٍ ، حدثنا ابن لهيعة عن يزيد بن ابى حبيب ان ابا الخير حدثه عن عقبة بن عامر رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « بِئْسَ الْقَوْمُ قَوْمٌ لاَ يُنْزِلون الضَّيْفَ (١) » . و با سناده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لاَ خَيْرَ فِيمَنْ لاَ يُضِيفُ » .

و من الفتوة : تعظيم الاخوان و الحركة لهم . اخبرنا اسمعيل بن عبد الله الميكالى وعلىّ بن سعد العسكرى ، حدثنا جعفر بن الفضل الرّاسبىّ ، حدثنا محمد بن يوسف الفريابىّ ، حدثنا ابو الاسود مجاهد بن فرقد الاطرابلسىّ ، حدثنا واثلة بن الخطّاب القرشىّ قال : دخل رجل المسجد و النبى صلى الله عليه وسلم وحده ، فتحرّك له

---

(١) رواه البيهقى فى شعب الايمان و الطبرانى ايضا عن عقبة بن عامر ، حسن . فيض القدير ج ٣ ص ٢١٤

عنهم قال : صنع رجل لرسول الله صلى الله عليه وسلم طعاماً فدعاه واصحابه . فلما وُضع الطعام قال رجل من القوم « انى صائم » فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « دَعَاكُمْ اَخُوكُمْ وَتَكَلَّفَ لَكُمْ . ثم قال : اَفْطِرْ وَصُمْ يَوْماً مَكَانَهُ اِنْ شِئْتَ (١) » .

و من الفتوة : ان يبدأ فى رفقه با صحابه دون خاصّته . اخبرنا اسمعيل بن احمد الخلالى ، اخبرنا محمد بن الحسين بن قتيبة ، اخبرنا حامد بن يحيى ، حدثنا سفيان عن عطاء بن السّائب عن ابيه عن على رضى الله عنه انّ فاطمة ابنة رسول الله صلى الله عليه وسلم سألَتْه خادماً فقال : « لاَ أُعْطِيكِ خَادِماً وَاَدَعُ اَهْلَ الصُّفَّةِ تُطْوَى بُطُونُهُمْ مِنَ الْجُوع (٢) » .

و من الفتوة : ان يمكّن اخوانه ان يحكموا فى ماله كحكمهم فى اموالهم . اخبرنا محمد بن عبد الله بن زكريا ، حدثنا احمد بن الحسين الحافظ ومكى بن عبدان قالا : حدثنا محمد بن يحيى الدُّهْلىّ ، حدثنا عبدالرّزّاق ،

(١) اخرجه البيهق من حديث ابى سعيد الخدرى وللدار قطنى نحوه من حديث جابر .

(٢) رواه احمد بن حنبل فى مسنده : ج اص ٧٩ ، ١٠٦ واللفظ هناك هكذا : « لا أعطيكم و أدع اهل الصفة تلوى بطونهم من الجوع . و قال مرة : لا أخدمكما وأدع أهل الصفة تطوى» .

و من الفتوة : استعمال الادب وقت الاكل منها . اخبرنا ابراهيم بن احمد البزارى ، حدثنا الحسين بن علىّ بن زكريّا البصرى ، حدثنا عثمان بن عمرو الدّبّاغ ، حدثنا ابن عُلاَثة ، حدثنا الاوزاعى عن يحيى بن ابى كثيرٍ عن جعفر عن ابى هريرة رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم : « لآ يُتْبِعَنّ اَحَدُكُمْ بَصَرَهُ لُقْمَةَ اَخِيهِ » .

و من الفتوة : المداراة مع الاخوان مالم تكن معصية . اخبرنا اسمعيل بن احمد الخلالى ، حدثنا ابو بَدْرٍ احمد بن خالد بن عبدالملك ، حدثنا مَخلد يعنى ابن يزيد عن ابى داود النخعى عن ابى الجويرية عن ابن عباس رضى الله عنهم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم : رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْاِيمَانِ بِاللهِ مُدَارَاةُ النّاسِ فِى غَيْرِ تَرْكِ الْحَقّ (١) . »

و من الفتوة المساعدة مع الاخوان و موافقتهم . اخبرنا اسمعيل بن احمد الخلالى ، اخبرنا محمد بن الحسين بن قُتَيبة ، ثنا اسحق بن ابراهيم بن سويد ، ثنا اسمعيل بن اويسٍ ، ثنا ابى عن محمد بن المنكدر عن ابى سعيد الخدرى رضى الله

(١) رواه ابن ابى الدنيا ابوبكر القرشى فى قضاء الحوائج عن ابن المسيب مرسلاً . فيض القدير ، ج ٤ ص ٣

حدثنا اسحق بن ابراهيم بن يونس، حدثنا حسين بن مرْزوق النَوْ فَلى، حدثنا عبد الله بن ابراهيم الصّفارى، حدثنا عبد الله بن ابى بكرا بن اخى محمد بن المنكدر عن صَفْوان بن سُلَيْم عن عطاء عن عائشة رضى الله عنهما قالت: «قال رسول الله صلّى الله عليه وسلم: انّ اللهَ يُحِبُّ حِفْظَ الْوُدّ الْقَدِيم (١)». اخبرنا ابوعلى الحافظ، حدثنا اسحق بن ابراهيم الموصلى، حدثنا عبد الله بن ابراهيم بهذا.

ومن الفتوة: ان يتعمّد الرّجُل اخوانه. اخبرنا ابرهيم بن محمد بن يحى، حدثنا حَبشون بن موسى الخلاّل، حدثنا محمد بن حسّان، حدثنا قبيصة، حدثنا سفيان عن عبد الملك بن ابى بشير عن عبد الله بن ابى المُساور رضى الله عنهم قال: سمعت ابن عبّاس رضى الله عنهما يُبَخّلُ ابن الزُّبَيْر و يقول سمعت رسول الله صلى الله عله وسلم يقول: «ليْسَ الْمُؤْمِنُ الّذِى يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ الى جَنْبِهِ (٢)».

(١) رواه ابن عدى فى الكامل عن عائشة ضعيف. فيض القدير ج ٢، ص ٢٩١

(٢) رواه البخارى فى الأدب، و الطبرانى فى الكبير، و البيهقى فى السنن، و الحاكم فى المستدرك، فيض القدير ج ٥ ص ٣٦٠

جُرْعةً من ماءٍ ، و ان احتَشم ان يقربَ الى اخيه ما تيسّرلم يزَل فى مقت الله تعالى يومه وليلته (١) . »

و من الفتوة : التآلف مع الاخوان . اخبرنا محمد بن محمد بن يعقوب الحجاجى ، حدثنا عبد الله بن صالح المدائنى بالمصيصةِ ، حدثنا ابوالدّرداء هاشم بن يعْلى ، حدثنا عمرو بن بكرٍ عن ابى جُريجٍ ، عن عطاء عن جابر رضى الله عنهم قال : « قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : المؤمن مَأْلُوفٌ وَلاَ خَيْرَ فِيمَنْ لا يَأْلَفُ وَلاَ يُؤْلَفُ ، وَ خَيْرُالنَّاسِ أنْفَعُهم للِنَّاسِ (٢) »

و من الفتوة : السخاوة . اخبرنا ابوالحسين بن صبيح ، حدثنا محمد بن المسيّب الأرْغيانى ، حدثنا عبدالرّحمن بن الحارث ، حدثنا بقية بنُ الوليدِ حدثنا الاَوْزَاعى عن الزُّهْرى عن عائشة رضى الله عنهم قالت : « قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : الجنَّةُ دَارُالأَسْخِيَاءِ . » (٣)

و من الفتوّة : حفظ الْوُدّ القديم ، اخبرنا محمد بن محمود الفقيه المروزى بها ، حدثنا محمد بن عمير الرّازى ،

---

(١) لم أجد لفظ هذا الحديث فى غير هذا المكان و لكن معناه موجود فى المراجع .

(٢) رواه الدار قطنى فى الأفراد ، صحيح . فيض القدير ، ج ٦ ، ص ٢٥٣

(٣) رواه ابن عدى فى الكامل و القضاعى عن عائشة ضعيف . و أورده ابن الجوزى فى الموضوع . فيض القدير ، ج . ٣ ، ص . ٣٦٣

و من الفتوة : استعمال مكارم الاخلاق ؛ اذهى من اعمال اهل الجنة . اخبرنا ابوالقاسم ابراهيم بن محمّد النصر آباذى ، حدثنا محمد بن الرّبيع عن سليمان الجيزى بِمِصْرَ ، حدثنا ابى ؛ حدثنا طَلْقُ بْن السمح ، حدثنا يحي بن ايوب عن حميدٍ عن انس رضى الله عنه انه مَرِضِ فعاده بعض اخوانه فقال لخادمته هَلُمِّى لاِخْوَانِنَا ولوكِسْراً فانى سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « اِنَّ مَكَارِمَ الْاَخْلَاقِ مِنْ اَعْمَالِ اَهْلِ الْجَنَّةِ (١) »

ذكر بيان بعض مكارم الاخلاق من السنّة :

اخبرنا محمد بن محمد بن يعقوب الحافظ ، حدثنا عبد الله بن ايوب العَسْقَلَانى حدثنا هاشم بن محمد الانصارى ، حدثنا عَمْرو بن بكرٍ عن عبّادٍ عن ايوب بن موسى و اسمعيل بن اميّة عن نافع عن ابن عمَر رضى الله عنهما عن النبى صلى الله عليه وسلّم قال : « ان مكارم الاخلاق التزاوُرُ فى اللهِ و حقٌّ على المزور ان يُقَرِّبَ الى اخيه ما تيسر عنده وان لم يجِدْ عنده الاّ

(١) رواه الطبرانى باسناد جيد . الترغيب ، ج ٣ ، ص ٣٧٣ ؛ فيض القدير ، ج ٥ ، ص ٤٢٨

اخبرنا عبد الله بن محمد بن على بن زياد ، حدثنا محمد بن اسحق الثقفى ، حدثنا سعيد بن يحيى ، حدثنا ابى ، حدثنا يزيد بن كَيْسان عن ابى حازم عن ابى هريرة رضى الله عنه قال : « بَيْنا اَبوبَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا جالِسَانِ اِذْ جَائَهُمَا النَّبِىُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : مَا اَجْلَسَكُمَا هَاهُنَا ؟ قالآ [الْجُوعُ يا رَسُولَ الله] والذى بعثك بالحق (١) [قَال و أناوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ] (٢) مَا اَخْرَجَنِى اِلاَّ الْجُوعُ قَال : اِذْهبوا اِلىَ بَيْتِ فُلاَنٍ : رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَار (٣) . وَذَكَرَ الْحَدِيثَ .

ومن الفتوّة : ترك العَيْب على طعامٍ يقدّم اليه . اخبرنا محمد بن عبد الله بن محمد بن صبيحٍ ، حدثنا عبد الله بن شيروية ، حدثنا اسحق الحنظلى ، حدثنا جرير عن ابى حـــازمٍ عن ابى هريرة رضى الله عنهم قال : « مَاعَابَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَاماً قَطُّ كَانَ اِذَا اشْتَهَاهُ اَكَلَهُ وَاِلاَّ تَرَكَهُ (٤) » .

---

(١) هذه الزيادة من صحيح مسلم .
(٢) فى الاصل : — و أنا والذى نفسى بيده
(٣) انظر لهذا الحديث : صحيح مسلم ، كتاب الاشربة ، باب : ٢٠
(٤) الحديث متفق عليه من حديث ابى هريرة .

ومن الفتوّة : مقابلة الاساءة بالاحسان وترك المكافأة على القبيح . اخبرنا محمد بن عبد الله بن محمد بن صبيح الجَوْهَرِيّ ، حدثنا عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن بن شيرويه ، حدثنا اسحق بن ابراهيم الحَنْظلى ، اخبرنا قبيصةُ عن سُنين عن ابى اسحق عن ابى الاحوص عن ابيه قال : « قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ اِذا مَرَرْتُ بِرَجُلٍ فلَمْ يُضَيِّفْنِي فَمَرَّبِي ، أَفْعَلُ بِهِ مِثلَ ذَلِكَ ؟ قَالَ : لَآ . »

ومن الفتوة : ترك طلب عثرات الاخوان ، اخبرنا احمد بن محمّد بن رَجاء البزارى ، حدثنا احمد بن عُمَيْر بن جوصاء ، حدثنا ابو عمير عيسى بن محمدٍ ، حدثنا محمد بن يوسف ، حدثنا سفيان عن ثور بن يزيد عن راشد عن معاوية رضى الله عنهم قال : « قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اِنَّكَ اِنِ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ اَفْسَدْتَهُمْ اَوْ كِدْتَ اَنْ تُفْسِدَ هُمْ (١) »

ومن الفتوة : حضور دار من يَثِقُ به منَ الاخوان من غيرِ دعوةٍ .

(١) رواه ابو داود وابن حبان فى صحيحه . الترغيب ج ٣ ، ص ٢٤٠ . فى سنن ابى داود عورات الناس ، بدل عورات المسلمين . انظر : الادب ، باب فى النهى عن التجسس .

مع نبيك صلى الله عليه وسلم ، وفتوة مع الصحابة ، وفتوة مع السلف الصالحين ، وفتوة مع مشايخك ، وفتوة مع اخوانك ، وفتوة مع اهلك وولدك واقاربك ، وفتوة مع ملئكتك الكرام الكاتبين .

و انا مبيّن اطرافاً من ذلك على الاختصار من سنن النبيّ صلى الله عليه وسلم و آثار السلف وآدابهم و شمائلهم بعد ان أستعين بالله فى ذلك (و) فى جميع امورى و هو حسبى ونعم الوكيل .

فمن الفتوّة : الملاطفة مع الاخوان ، والقيام بحوائجهم.

اخبرنا عبد الرحمن بن محمد بن محمود، حدثنا احمد بن محمد بن يحيى ، حدثنا محمد بن الأزْهر، حدثنا محمد بن عبدالله البصريّ ، حدثنا يعلى بن ميمونٍ ، حدثنا يزيد الزقاشى عن انس بن مالك رضى الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « من الطف مؤمناً اَوْ قام له بحاجَةٍ مِنْ حوائِجِ الدُّنْيَا صغُر ذلكَ اَوْ كَبُرَ؛ كَانَ حَقًّا عَلَى الله اَنْ يُخْدِمَه خادماً يَوْمَ القِيَمَةِ . (١) »

(١) روى هذا الحديث البزار فى مسنده عن انس بن مالك ضعيف قال الهيثمى : فيه يعلى بن ميمون و هو متروك . فيض القدير ، ج ٦ ص ٨ .

و مالِه و ولدِه و وهب الكُل لمن له الكل و خلى من الكونِ وما فيه لما تسمّى بالفتوّة وسمِّي به و اخبر بعد ذلك تعالى عن خواص اوليائه بهذ الاسم فقال : «اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ (١) » بلا واسطة ولا استدلالٍ بل آمَنوا به له فاكرموا بزيادة هُدىً حتى قاموا الى بساط القرب : « وَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (٢) » فالبسهم الحق خِلعَةً من خِلعه وآواهم الى كريم رعايته و صَرّفهم فى لطائف تقليبه فقال : « وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ (٣) » كذا من لزم طريق الفتوّة كان فى رعاية الحق وحمايته (٤) وتوليته وحياطته .

سألتَ ، اكرَمَكَ الله بمرضاته ، عن الفتوّة . فاعلم ان الفتوّة هى الموافقة و حسنُ الطاعة ، و ترك كلِّ مذمومٍ وملازمة مكارم الاخلاق و محاسنها ظاهراً و باطنا وسِرّاً وعلناً . وكلّ حالٍ من الاحوال و وقت من الاوقات يطالبُك بنوعٍ من الفتوّة ؛ فلا يخلو حالٌ من الاحوال عن الفتوّة: فتوّةٌ تستعملها مع ربك تعالى ، و فتوة تستعملها

(١) سورة الكهف : ١٣
(٢) سورة الكهف : ١٤
(٣) سورة الكهف : ١٨
(٤) فى الاصل وحمايته .

همّ فما اهتمّ ، وبالالم ماالمّ ، وجلا بها العسعس عيسى بالنّور الصريح و لُقّبَ بها الرّوحُ والمسيح وفتح بها لمحمّد صلى الله عليه وآله فتحاً مبيناً فجعل عليها اخاه وابن عمّه امير المؤمنين عليًّا امينا.

اللهمّ فوفّقنا للقيام بحقوق هذه الصحبة ، واعد علينا بركات هذه النسبة واجعلنا من اهل هذه الحقائق واسلُكنا بها احْمَدَ الطرائق « فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَداً » (١) والحمد لله على نعمه ابداً ، ولا حول ولا قوّة الا بالله العلى العظيم الذى « لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَلَمْ يَكُنْ له شريكٌ فى الْمُلْكِ ، وَلَمْ يَكُنْ لهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تكبيراً (٢) » والحمدلله الذى ابدى آثار فضله على خواص عبادِهِ فهداهم الى موافقته وبعّدهم عن مخالفته ، فاخبر عن احوالهم فى مقامهم بمازين به خليله صلى الله عليه وسلّم وهى الفتوّةُ ، فقال تعالى : « قَالُوا سَمِعْنَا فَتىً يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْراهِيم (٣) » سمّاه فَتىً لانّهُ خلىّ له فى نفسه و اهله

(١) سورة الكهف : ١١٥
(٢) سورة الاسراء : ١١١
(٣) سورة الانبياء : ٦٠

المتوّج بتاج الكرامة ، الحالّ بدار السلامة ، وقبل بها هابيل لما طرد عنه قابيل ؛ و دام بحقّها شيث ، ونزّهها عن كل امر خبيث ورُفِــع بها الى المكان العلىّ ادريس ، فنجا من كيد ابليس ؛ و بحبّها كثرت نياحة نوح وكان نورها عليه يلوُح وتسمّى بها عاد ، فمار رجع الى دنس ولا عاد وحسُن لهود ، بها وفاء العهود ؛ ونجابها صالح ، من القبائح ، ولُقّب بها ابراهيم الخليل ، فكسر رئوس الاصنام والتما ثيل ؛ وفدى بها اسمعيل ، بأمر الملك الجليل ، ورقىّ بها لوط الى مقام ليس بعده هبوط ، وكان بها اسحق ، قائما الى يوم التلاق ، ونهض باسبابها يعقوب ، وكشف بها ضرّ ايوب. سلك بها يوسف الصدّيق اكرمَ طريق ، ودام له بها التوفيق ، وانقاد ذوالكفل الى رتبتها العلياء ، وقام بامورها المرضيّة الحسناء ، وحاز قصبا تها شعيب ، فنُزّه عن كل ريب وعيب ، رَفَلَ لها موسى ارْفالاً ، واجاب هرُون فاحسن مقالاً . شرف بها اهل الكهف والرقيم ، ففازوا بدار النعيم ، عَمَر بها قلب داود ، ولذّلَه بها الركوع والسجود ، وورثها منه سليمان ، وسُخّـِرَ له بها الانس والجانّ ، وصحّت ليونس شروطها فوفىّ ، وورد بها زكريّاءُ موردَ الصّفا ، وصدّق بها يحي فنجا من الغمّ ، وعَظَم بها لما

الجزء الاول من كتاب الفتوّة

مما جمعه الشيخ ابو عبدالرحمن محمد بن الحسين

السلمى قدّس الله روحه العزيز

بسم الله الرحمن الرحيم و عليه نتوكل

الحمد لله الذى جعل منهاجَ الفتوّة واضح الملاحب ، يؤول ويرشد الى كلّ حسنٍ واجب ، و نزّهها عن الفواحش و المعايب ، وارقاها الى اعلى المراتب ؛ وارتضى لها من انبيائه المرسلين واصفيائه المقربين كلّ من كتب اسمه على صفاء لوح الصدق ، و بان له طريق الحقّ ؛ فقام بواجبه ، و دام جالساً على مراتبه .

فاول من اجاب الى دعوة الفتوة ، و حبا مكرمات المروّة آدم بديع الفطرة ، رفيع الاسرة ، المشتقّ من آديم الارض اسمه ، الثابت فى محلّ الارادة رسمه ؛ الساكن فى دار الحشمة ، المؤيّد بالا نوار و العصمة ؛

الخدمة و البذل ١٠٠ ، استعمال الاخلاق فى الظاهر و تصحيح الأحوال فى الباطن ١٠٠ ، عدم تزين العبد بزى الفتيان الا بعد ان يحمل اثقال الفتوة ١٠١ ، تأسف الانسان على مفارقة اخوانه ١٠٢ ، بدأ الرجل بالعطاء قبل السؤال ١٠٣ ، استعمال الأخلاق و رؤية فضل الله فى كل حال ١٠٤ ، الاجتهاد فى حفظ النعم على أربابها ١٠٥ ، بذل المال للاخوان و الرفقاء ١٠٥ ، اجتناب معاداة الرجال ١٠٦ ، صون الرجل سمعه عن استماع القبيح ١٠٦ ، بذل الرجل جاهه لاخوانه كما يبذل ماله ١٠٦ ، حفظ الجار و المجاورة ١٠٧ ، الصبر على أذى السؤال ١٠٨ ، تصحيح الأخوة بترك المكافأة ١٠٨ ، قول الحسين بن أحمد ١٠٨ ، استعمال المروءة ١٠٩ ، العفو عن المسيئ ١٠٩ ، التزام الانسان العزلة اذا فسد الزمان ١٠٩ ، حفظ شرائط المروءة ١١٠ ، حفظ عهد من صحبك فى حال القلة و العسرة ١١٠ ، اكرام الناس جميعا ١١١ ، حفظ عهود الأوطان ١١١ ، عدم عيب الرجل على صديقه ١١٢ ، اصول الفتوة ١١٢ — ١١٥

الجزء الرابع :

عدم الغفلة عن الاخوان فى وقت من الاوقات ٧٨ ، الاستغناء عن الناس ٧٨ ، السرور بلقاء الاخوان ٧٩ ، الابتداء بالصنيعة قبل المسالة ٧٩ ، البدار الى قضاء حوائج الاخوان ٨٠ ، التلطف بالفقراء ٨٠ ، الحلم عن السفيه ٨٠ ، عدم الملل من الاخوان والثبات على مودتهم ٨٠ ، كون العبد شريف الهمة فى امر دينه ودنياه ٨١ ، حفظ العبد على نفسه الاشياء الخمسة ٨٢ ، قول سمعون رحمه الله ٨٣ ، مكافأة المودة مثله ٨٤ ، الشفقة على الاخوان فى كل الأحوال ٨٤ ، تعهد الانسان حال من ولاه الله أمرهم ٨٦ ، اجتناب الانسان الغضب جملة ٨٦ ، حفظ العبد آداب الأوقات ٨٧ ، رؤية العبد الخير كله فى اخوانه ويبرئ نفسه منه ٨٧ ، خلوص الانسان لاخوانه ظاهراً وباطناً ٨٨ ، صحبة الانسان من فوقه فى الدين ومن دونه فى الدينا ٨٨ ، وثوق العبد بربه فى كل أحواله ٨٩ ، شفقة العبد على أصدقائه اكثر من شفقته على أقاربه ٨٩ ، حفظ الجوارح ظاهراً وباطنا ٨٩ ، قول ابى الحسين بن سمعون ٩٠ ، استواء سرالعبد وعلانيته ٩٠ ، تجريد السر عن الأكوان ومن فيها ٩٠ ، تعمد الانسان فى مخافته على ربه دون غيره ٩١ ، ايثار موافقة الاصدقاء ٩١ ، التناهى فى كرامة الاخوان ٩١ ، الصبر على الاخوان ٩٢ ، الصبر على تدبير الله له ٩٢ ، قيام الأكابر الى خدمة الاصاغر ٩٣ ، العيش بعد مفارقة الاخوان ٩٣ ، اتمام العارفة بدا ومتها ٩٥ ، الآداب التى يجب الأخذ بها ٩٦ ، حفظ عهود الاخوان على القرب والبعد ٩٦ ، عدم الاعتداد بمعروفه ٩٧

الجزء الخامس

عدم الاعتماد الا على ربه ٩٨ ، عدم الحوج اخوانه الى السؤال ٩٨ ، اختيار الانسان عزاخوانه على عزه ١٠٠ ، ترك التميز فى

الجزء الثالث :

عدم التغير لأخيه بسبب من أسباب الدينا ٥٧ ، قول جعفر بن محمد الصادق ٥٧ ، حفظ آداب الظاهر و الباطن ٥٧ ، الاستغناء عن الخلق و التعفف عن سؤالهم ٥٧ ، التحصن عن الآفات بترك الشهوات ٥٨ ، الاكتفاء بالثقة بالله من دعوى التوكل ٥٩ ، اختيار الخلوة و العزلة ٥٩ ، تصحيح مبادئ الاحوال ٦٠ ، حفظ السر مع الله ان يختلج فيه سواه ٦٠ ، مخالفة هوى النفس ٦١ ، القيام لله و بالله و مع الله ٦١ ، قول ابى الحسن البوشنجى ٦١ ، عدم اهتام العبد فى وقت الا لوقته ٦٢ ، استعمال التظرف فى الاخلاق ٦٢ ، التفويض فى الاحوال كلها ٦٢ ، استعمال الكرم ٦٢ ، سؤال الله العافية ٦٣ ، عدم بخلك بمامعك ٦٣ ، القناعة و الرضا بالقليل ٦٤ ، الخصال التى عد هاسرى السقطى ٦٥ ، تصحيح الافعال و الأحوال ٦٥ ، التواضع ٦٦ ، ايثار الاخوان الاخوان بالراحات ٦٦ ، الصبر على معاشرة الخلق ٦٦ ، اتمام الصنيعة ٦٧ ، عدم الازدراء بأحد من الخلق ٦٨ ، تصديق الصادقين فى الاخبار عن أنفسهم ٦٨ ، مقابلة جفوة الاخوان بالاحسان ٦٨ ، كرم الصحبة و القيام بحسن الأدب ٦٩ ، معرفة اقدار الرجال ٦٩ ، عدم الخيانة على الاصحاب ٧٠ ، اسقاط العجب عن النفس جهده ٧٠ ، عدم الجاء الاخوان الى الاعتذار ٧٠ ، مجانبة الحسد ٧١ ، استعمال الاخلاق الجميلة ٧١ ، قول ابى بكر الوراق ٧١ ، اشتغال الانسان بوقته ٧٢ ، قول عبيد الله بن يحى ٧٢ ، الانفاق على الاخوان ٧٢ ، الشفقة على المطيعين و العصاة ٧٢ ، نسيان معروفك عند الاخوان ٧٣ ، مراعاة العبد سره و باطنه ٧٣ ، حفظ الآداب فى العشرة ٧٤ ، حفظ الآداب فى الخلوات مع الله تعالى ٧٤ ، حفظ المودة القديمة ٧٤ ، ستر الأحوال ٧٥ ، مراقبة الظاهر و الباطن ٧٥ ، مجانبة الهوى وازالة المعاتبة ٧٥ ، تطهير البدن عن المخالفات ٧٥ ، بخل العبد بدينه و جوده بماله ٧٦ ، اختيار العبد سيده على جميع الاموال والعروض ٧٦ ،

الاخوان على الجملة ٣٢ ، عدم مخالفتك حبيبك ٣٢ ، حفظ الادب فى الدعاء ٣٣ ، القيام بمنافع الخلق ٣٣ ، محاسبة النفس و العلم بها ٣٤

الجزء الثانى :

حفظ الورع ظاهراً و باطنا ٣٥ ، الاحتراز من الشيطان بالجوع ٣٥ ، تأثير الذكر على ظاهر العبد و باطنه ٣٥ ، الثقة بماضمن الله لك ٣٦ ، عدم الاشتغال عن الله بشيئ فى الدارين ٣٦ ، طلب صلاح القلب ٣٦ ، العفو عند القدرة ٣٧ ، الاشتغال بعيبه عن عيوب الناس ٣٧ ، احياء السر بالذكر ٣٧ ، موافقة المحب حبيبه فى جميع الأمور ٣٨ ، الرجوع من الاخوان على طريق المعاتبة ... ٣٩ ، حسن الظن بالخلق ٤٠ ، بذل النصيحة للاخوان ٤٠ ، قبول ما يسمعه من كلام الحكماء ٤١ ، قبول الرفق من وجهه و الايثار به فى الوقت ٤١ ، قول السرى فى اخلاق القوم ٤٢ ، احتمال الأذى فى الله ٤٣ ، ترك الشكاية عند البلاء ٤٤ ، ملازمة الفقر ٤٥ ، ترك المداهنة ٤٥ ، كون العبد حرّاً من الأكوان ٤٥ ، السرور بما اهل له من خدمة سيده ٤٦ ، اشتغال العبد بما يعنيه ٤٦ ، ملازمة آداب الفقر ٤٧ ، الاخبار من الاحوال على مقدار صاحب الحال ٤٧ ، ملازمة الخوف ٤٧ ، عدم اشغال العبد عن مولاه شاغل ٤٨ ، مراعاة العبد احواله و انفاسه ٤٩ ، دوام العبد على التوبة ٤٩ ، ملازمة الصدق و قلة السكون الى الأحوال ٤٩ ، صحبة الابرار و مجانبة صحبة الاشرار ٥٠ ، طلب العبد فى علمه المعرفة ٥٠ ، ترك الحيلة فى طمع الكون فى الدنيا ٥١ ، عدم شفاء المحب من حبيبه بشيئ ٥١ ، قبول من يقصده ٥٢ ، عدم رد المريد بزلته ٥٢ ، ملازمة آداب العبودية ٥٢ ، الانبساط مع الاخوان اذاحضر أوحضروه ٥٢ ، حمل الاثقال فى مجاهدات المعاملات ٥٣ ، التواضع للذاكرين و قبول الحق من الناصحين ٥٣ ، رجوع العبد الى ربه ٥٤ ، الشفقة على الخلق فى كل الأحوال ٥٤ ، عدم استخدام الغنى الفقير فى سبب من الأسباب ٥٥ ، رؤية المنع و العطاء من الله ٥٥ ،

فهرس المواضع فى الكتاب :

الجزء الأول :

ما الفتوة ٨ ، الملاطفة مع الاخوان ١٢ ، ترك طلب عثرات الاخوان ١٣ ، حضور دار من يثق به من غير دعوة ١٣ ، ترك العيب على طعام يقدم اليه ١٤ ، استعمال مكارم الأخلاق ١٥ ، بيان بعض مكارم الأخلاق من السنة ١٥ ، التآلف مع الاخوان ١٦ ، السخاوة ١٦ ، حفظ الود القديم ١٦ ، تعمد الرجل اخوانه ١٧ ، استعمال الأدب وقت الأكل ١٨ ، المداراة مع الاخوان مالم تكن معصية ١٨ ، المساواة مع الاخوان ١٨ ، البدأ فى الرفق بالاصحاب دون الخاصة ١٩ ، تمكين الاخوان ان يحكموا فى ماله كحكمهم فى اموالهم ١٩ ، محبة القرى و الضيافة ٢٠ ، تعظيم الاخوان و الحركة لهم ٢٠ ، استقامة الاحوال ٢١ ، سخاوة النفس و سلامة الصدر ٢١ ، التحبب و التزاور فى الله ٢٢ ، محبة الغرباء و حسن تعهدهم ٢٣ ، صدق الحديث واداء الأمانة ٢٤ ، اصلاح السر قبل التزيّ بزيّ الصالحين ٢٤ ، حسن القراء و اكرام الضيف ٢٥ ، الاكل بعد أكل الاصحاب ٢٥ ، الباقى من المال مابذل لاما أمسك ٢٦ ، الافطار على سرور الاخوان ٢٦ ، حسن العشرة و الملاعبة مع الاخوان ٢٧ ، عدم مطالعة العبد نفسه و أفعالها ٢٧ ، ملازمة التوبة ٢٨ ، استجلاب محبة الله ٢٨ ، عدم معاتبة الاخوان عند زلاتهم ٢٨ ، عدم القعود عن الكسب ٢٩ ، تعظيم حرمات الله ٣٠ ، معاملتك الناس على حسب ماتحب ان يعاملوك به ، ٣٠ ، الهجرة الى الله بالسر و القلب ٣١ ، الصحبة مع الله ... ٣١ ، مطالبة العبد نفسه بالصدق ٣٢ ، الثقة بضمان الله تعالى فى الرزق ٣٢ ، موافقة

كتاب الفتوة

مجتبى

لأبى عبد الرحمن محمد بن الحسين بن موسى السلمى
المتوفى سنة ٤١٢ هـ . و هو من احد اكابر علماء الصوفية
قدس الله سره العزيز

حققه وعلق عليه
الدكتور سليمان آتش
الاستاذ المساعد فى كلية الالهيات بجامعة
آنقرة و رئيس الشؤن الدينية بالجمهورية التركية

مطبعة جامعة آنقره سنة: ١٣٩٧هـ - ١٩٧٧م.

كتاب الفتوة

مجتبى

لأبي عبد الرحمن محمد بن الحسين بن موسى السلمي
المتوفى سنة ٤١٢ هـ. وهو من احد اكابر علماء الصوفية
قدس الله سره العزيز

حققه وعلق عليه
الدكتور سليمان آتش
الاستاذ المساعد فى كلية الالهيات بجامعة
آنقرة و رئيس الشؤن الدينية بالجمهورية التركية

مطبعة جامعة آنقره سنة: ١٣٩٧هـ - ١٩٧٧م.

Fiyatı (30.00) liradır.